

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การสังเคราะห์งานวิจัยภายใต้แผนการวิจัยการเสริมสร้างความเข้มแข็ง
แก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี

An Approach to Encourage Community Strength in
Khokkothao Sub-district, Muang District, Suphanburi Province

รองศาสตราจารย์ ดร. พยอม วงศ์สารศรี

รองศาสตราจารย์อังคณา นุตยกุล

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรวรรณ ชมชัยยา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

2555

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การสังเคราะห์งานวิจัยภายใต้แผนการวิจัยการเสริมสร้างความเข้มแข็ง
แก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเต่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี

An Approach to Encourage Community Strength in
Khokkothao Sub-district, Muang District, Suphanburi Province

รองศาสตราจารย์ ดร.พยอม วงศ์สารศรี

(บัณฑิตวิทยาลัย)

รองศาสตราจารย์อังคณา นุตยกุล

(คณะวิทยาการจัดการ)

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรพรรณ ชมชัยยา

(โรงเรียนการเรือน)

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

2555

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

(งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากงบประมาณแผ่นดินด้านการวิจัย ปีงบประมาณ 2555)

หัวข้อวิจัย	การสังเคราะห์งานวิจัยภายใต้แผนการวิจัยการเสริมสร้างความเข้มแข็ง แก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี
ผู้ดำเนินการวิจัย	รองศาสตราจารย์ ดร.พยอม วงศ์สารศรี, รองศาสตราจารย์อังคณา นุตยกุล และรองศาสตราจารย์ ดร.อรวรรณ ชมชัยยา
ที่ปรึกษา	
หน่วยงาน	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
ปี พ.ศ.	2555

การวิจัยเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ข้อค้นพบของโครงการย่อย 8 โครงการ ภายใต้แผนการวิจัยการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี และเพื่อสังเคราะห์และนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า ในการสร้างความเข้มแข็ง 5 ด้าน คือ ด้านการเมือง ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้านสภาพแวดล้อม

ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรากฏว่า ความเข้มแข็งด้านการเมือง การบริหารงานของ องค์การบริหารส่วนตำบล และการทำงานของผู้นำชุมชนสามารถร่วมกันจัดสรรผลประโยชน์ที่เป็น โครงสร้างพื้นฐาน การจัดบริการพื้นฐาน การจัดเวทีสื่อสารในชุมชนได้ครบสมบูรณ์ แต่พบค่านิยม การพึ่งตนเองของคนในชุมชนอยู่ระดับปานกลาง ความเข้มแข็งด้านสังคม พบความสัมพันธ์ของคน ในสังคมมีลักษณะแบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สตรีมีบทบาทในการดูแลครอบครัว แต่ ได้พบปัญหาสังคมในเยาวชนเกิดขึ้น เช่น ยาเสพติด เป็นต้น สถาบันศาสนา (วัด) ยังเป็นแหล่งสำคัญ ในการรวมตัวกันของคนในพื้นที่ และยังมีกิจกรรมของกลุ่มของคนในพื้นที่อย่างหลากหลาย จึงมีแหล่ง รวมตัวในการทำกิจกรรมในพื้นที่จำนวนมาก ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ พบว่า ครอบครัวในชุมชน มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจแตกต่างกันตามลักษณะอาชีพและหมู่บ้าน อาชีพรับจ้างมีความเข้มแข็ง ต่ำสุด อาชีพเกษตรกรมีความเข้มแข็งปานกลาง อาชีพผู้ประกอบการมีความเข้มแข็งสูง เกษตรกร ส่วนใหญ่จะเป็นผู้เช่านา ประชาชนที่มีอาชีพรับจ้างจะมีปัญหาการเป็นหนี้นอกระบบ ความเข้มแข็ง ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ชุมชนไม่ได้มีการจัดเก็บองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ทีมวิจัยโครงการย่อยได้ร่วมมือกับชุมชนจัดเก็บองค์ความรู้ในรูปสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ให้ชุมชนเป็นฐานความรู้ ออกแบบและพัฒนาระบบฐานความรู้เพื่อการบริหารงานของชุมชนในรูป เวปไซด์ ร่างรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์การพัฒนาลูกเล็ก เพื่อให้ชุมชนไว้ศึกษาต่อยอดการพัฒนา ชุมชนต่อไป สำหรับความเข้มแข็งด้านสภาพแวดล้อม พบว่า มีกลุ่มที่เริ่มตระหนักถึงสภาพแวดล้อม ทางธรรมชาติที่ถูกทำลายด้วยสารเคมี จึงให้ความสนใจพัฒนาปุ๋ยอินทรีย์ เกษตรกรส่วนหนึ่งที่เข้าร่วม

โครงการพัฒนาทำนาข้าวอินทรีย์ มีจิตตระหนักรู้ด้านการทำเกษตรกรรมอินทรีย์และได้รับความรู้
อย่างครบวงจร

แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัด
สุพรรณบุรี คือ ให้คนในชุมชนเป็นผู้ริเริ่มศึกษาเรียนรู้ชุมชนของตนเองอย่างลึกซึ้ง คนในชุมชนต้องมี
พฤติกรรมการเรียนรู้ มีวิธีคิดใหม่ จำเป็นต้องสร้างและพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยมี
หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวกำกับในการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ใช้หลัก 4 ร
เป็นตัวหลักสูตรและเนื้อหาสาระประกอบด้วย ร ที่ 1 รักชุมชน, ร ที่ 2 เรียนรู้ชุมชน, ร ที่ 3
ร่วมพัฒนาชุมชน และ ร ที่ 4 รักษาธรรมชาติ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีกลไก PDCA
(P : Planning - การวางแผน, D : Doing - การลงมือปฏิบัติ, C : Checking - การตรวจสอบ
การปฏิบัติ, A : Action - การปรับปรุงให้เกิดการปฏิบัติอีกครั้ง) เป็นกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
ไม่มีที่สิ้นสุด เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่สามารถพึ่งตนเอง ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน
ทั้ง 5 ด้านดังกล่าว ทั้งนี้ต้องได้รับการทำงานร่วมกับผู้ที่มีอุดมการณ์การพัฒนา เพื่อการพึ่งตนเอง
อย่างแท้จริงผ่านกระบวนการประชาธิปไตย

Research Title	An Approach to Encourage Community Strength in Khokkothao Sub-district, Muang District, Suphanburi Province
Researcher	Associated Professor Dr.Payorm Wongsamsri Associated Professor Angkana Nutayakul Associated Professor Dr.Orawan Chomchaiya
Research Consultants	
Organization	Graduate School, Suan Dusit Rajabhat University
Year	2012

An Approach to Encourage Community Strength in Khokkothao Sub-district, Muang District, Suphanburi Province

The aims of the research were to 1) analyze the findings of eight sub-research projects under the main research project, and 2) synthesize and propose approaches to encourage community strength. The five aspects of development examined using step-by-step approaches were as follows: 1) the political aspect, 2) the social aspect, 3) the economic aspect, 4) the cultural and local knowledge aspect, and 5) the environmental aspect.

The research results from the analysis and synthesis of the findings of the eight sub-research projects were as follows: Under the political-strength aspect, sub-district administration, community organization and community leaders could jointly and successfully allocate infrastructure, basic services, and discussion forums in the public interest. However, it was also found that the people's social value of self-reliance was at a moderate level. Under the social-strength aspect, the results indicated that people's relationships in the community had the characteristics of family relationships with members of the community supporting each other. Women also played an important role in taking care of their families. Yet, there were some problems of juvenile delinquency such as narcotics. Religious institutions (temples) were still an important center for assembling people in the community and various groups within the society; therefore, it was found that there were a lot of meeting centers in the district. Under the economic-strength aspect, families in the district had different economic strengths depending on their occupations and villages.

Laborers had the lowest level of strength, while agriculturists and entrepreneurs had moderate and high levels of strength, respectively. Most agriculturists were tenant farmers, and laborers had illegal loan problems. Under the cultural and local knowledge-strength aspect, it was found that the community did not collect any cultural and local knowledge. Therefore, the researchers of sub-research projects cooperated with the community to 1) accumulate knowledge for the community through the form of electronic media; 2) design and develop knowledge-based systems for community management through a website, and 3) format an outline of child-care and learning centers in order to provide guidelines for the community for further study of community development. Finally, under the environmental-strength aspect, some groups of people started to realize that their natural environment was destroyed by harmful chemicals; thus, they increased their attention to the development of organic fertilizer materials. Moreover, some agriculturists, who attend the development of organic rice farming projects, also realized the potential of organic agriculture, and obtained more thorough knowledge of it.

The approach to encourage community strength at Khokkothao Sub-district, Muang District, Suphanburi Province was chosen to encourage people in the community to learn more about their local community. People in the community must develop lifelong learning behaviors as well as creative thinking. In addition, in order to encourage human development through a society of lifelong learning, it is necessary to adopt the philosophy of the Sufficiency Economy as the guiding principle. This adoption can be achieved through practicing the 4Ls: 1) Love of community, 2) Love of learning, 3) Love of development, and 4) Love of natural, cultural and local knowledge, and by using the PDCA procedure (P: Planning, D: Doing, C: Checking, A: Acting) as a mechanism of a continuous development process. Finally, it would lead to the development of a self-reliant community, and result in community strength in all five aspects. Nevertheless, it was important to mention that the collaboration with experts who had development ideology was an essential factor in creating real self-reliance in the community through the participation action research

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัย เรื่อง แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ครั้งนี้ เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งในการดำเนินงานตามแผนงานวิจัย การเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ 2554 จากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์ผลการวิจัยโครงการย่อยทั้ง 8 โครงการ ภายใต้แผนการวิจัยดังกล่าว และสรุปเป็นภาพรวมของการดำเนินงาน โดยมีจุดเน้นที่การส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่ามีความเข้มแข็งและความพร้อมในทุกมิติ เพื่อการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และการเพิ่มพูนศักยภาพของบุคลากรมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ให้มีความเชี่ยวชาญในการวิจัย การบริการวิชาการ และการเป็นแหล่งวิชาการของท้องถิ่นโดยเน้นที่อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยให้โดดเด่นเป็นที่ยอมรับมากยิ่งขึ้น

การวิจัยครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความอนุเคราะห์อย่างยิ่งจากสมาชิกในชุมชน ผู้นำและกลุ่มแกนนำภายในชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้านในตำบลโคกโคเฒ่า รวมทั้งผู้บริหารและบุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบลโคกโคเฒ่า คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริโรจน์ ผลพันธิน อธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ที่ได้ให้โอกาสและการสนับสนุนบุคลากรในสังกัด ด้วยความตระหนักในคุณค่าของการทำงานวิจัยที่ใช้ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐาน ซึ่งนอกจากจะมีผลให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน อันเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยแล้ว ยังมีผลถึงความแข็งแกร่งของมหาวิทยาลัยในการปฏิบัติงานตามพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษาอีกทางหนึ่ง

คณะผู้วิจัย

2555

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	4
กรอบแนวคิดในการวิจัย	4
ขอบเขตการวิจัย	5
นิยามศัพท์	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
แนวคิดพื้นฐานด้านการพัฒนาประเทศ	9
แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน	12
ความเข้มแข็งด้านการเมือง	12
ความเข้มแข็งด้านสังคม	15
ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ	25
ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น	33
ความเข้มแข็งด้านสภาพแวดล้อม	46
แนวคิดยุทธศาสตร์การพัฒนายั่งยืน	48
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	50
แหล่งข้อมูล	50
การรวบรวมข้อมูล	50
วิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล	51

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	52
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านความเข้มแข็งของชุมชนโคกโคเต่า	52
ความเข้มแข็งด้านการเมือง	52
ความเข้มแข็งด้านสังคม	58
ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ	61
ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น	64
ความเข้มแข็งด้านสภาพแวดล้อม	66
แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเต่า	
อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี	67
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	74
สรุปผลการวิจัย	74
อภิปรายผลการวิจัย	80
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	83
บรรณานุกรม	87
บรรณานุกรมภาษาไทย	87
บรรณานุกรมภาษาต่างประเทศ	91
ประวัติผู้วิจัย	92

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	แนวทางการพัฒนาในยุทธศาสตร์ที่ 1 และที่ 2 ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่สิบ	10
2.2	ส่วนต่างของราคาจำหน่ายสินค้าที่ผ่านการรับรองคุณภาพจำแนกตามประเภทผู้ซื้อ	32
2.3	ตัวอย่างของเครื่องมือทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับการจัดการความรู้	38
4.1	สรุปสถานการณ์การพัฒนาจำนวนโครงการและงบประมาณตามแผนพัฒนา 3 ปี	53
4.2	ผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนา ปี 2552	53
4.3	จำนวนหมู่บ้านและจำนวนครัวเรือนในชุมชนโคกโคเฒ่า	59

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	กรอบแนวคิดในการวิจัย	5
2.1	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	27
2.2	โครงสร้างและแผนงานศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง	43
4.1	แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเต่า	70
5.1	แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเต่า	79

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ในระยะ 50 ปีที่ผ่านมา การพัฒนาประเทศตามแนวทางทุนนิยมโดยเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ได้ส่งผลให้ชุมชนชนบทอันเป็นที่อยู่อาศัยของครอบครัวเกษตรกร ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ และเป็นหน่วยสังคมสำคัญที่เคยสร้างความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตแก่ครอบครัวเกษตรกร ถูกกลืนจนตกอยู่ในสถานะที่อ่อนแอและไม่สามารถเป็นหลักประกันความมั่นคงแก่สมาชิกในชุมชนอีกต่อไป กระแสของการพัฒนานอกจากจะทำให้วิถีการดำรงชีวิตแบบพออยู่พอกิน และความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนลดน้อยลงไปแล้ว ยังก่อให้เกิดปัญหาใหม่ ๆ มากมาย ในทุกมิติของการดำรงชีวิต (นภาพรณ์ หะวานนท์, เพ็ญสิริ จีระเดชากุล และสุรุฒิ ปัดไธสง, 2550 หน้า 21 - 24) ตั้งแต่ความอ่อนแอทางเศรษฐกิจจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต จากผลิตเพื่อบริโภคเป็นการผลิตเพื่อขาย การถูกจูงใจให้ใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เมล็ดพันธุ์พืชใหม่ ๆ ที่ให้ผลผลิตสูง รวมทั้งอุปกรณ์การผลิตและเครื่องมือเครื่องจักรแทนแรงงานคนแรงงานสัตว์ ที่ล้วนส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูง และมีความต้องการเงินทุนเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกัน ชุมชนที่ต้องพึ่งพาตลาดภายนอกเพื่อขายผลผลิตกลับขาดความรู้ด้านการตลาด การขนส่งสินค้า แหล่งสินเชื่อ การแปรรูปวัตถุดิบ การบรรจุหีบห่อ ฯลฯ จนไม่สามารถปรับเปลี่ยนกระบวนการต่อเนื่องจากการผลิตที่กล่าวนี้ ให้สอดคล้องกับวิถีการผลิตเพื่อขาย ผลที่ตามมาคือชาวชนบทในฐานะผู้ผลิตกลับไม่มีอำนาจต่อรองในระบบต่าง ๆ ที่ตนเองเข้าไปติดต่อสัมพันธ์ด้วย จนในที่สุด ชาวชนบทจำนวนมากได้กลายเป็นผู้อ่อนแอในระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่จะเห็นได้จากการเป็นผู้มีหนี้สิน การสูญเสียที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตสำคัญ การกลายเป็นแรงงานรับจ้างหรือมีรายได้ไม่พอเพียงแก่การดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ นอกจากนั้น ระบบการผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ยังมีผลให้ระบบนิเวศถูกทำลาย การใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ การถางป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจมีส่วนทำให้ความชุ่มชื้นและปริมาณน้ำตามธรรมชาติลดลง

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนชนบทของไทยที่กล่าวนี้ ยังส่งผลกระทบต่อการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนอย่างน้อย 2 ประการ ประการแรก คือ แนวทางการพัฒนาของไทยที่ผ่านมาทำให้คนชนบทมีแนวโน้มที่จะมองการดำรงชีวิตอยู่ในภาคเกษตรกรรมในแง่ลบ เพราะเป็นอาชีพที่มีความเสี่ยงจากสภาพดินฟ้าอากาศหรือการขายผลผลิตทางการเกษตรได้ในราคาต่ำ การดำรงชีวิตในภาคเกษตรกรรมกลายเป็นทางเลือกที่เสียเปรียบ คนในชนบทจึงปฏิเสธที่จะให้คนรุ่นลูกดำเนินชีวิตตามแบบที่พ่อแม่เคยเป็น และพยายามใช้ระบบการศึกษาที่รัฐจัดให้เป็นเครื่องมือช่วยให้คนรุ่นใหม่

มีงานอาชีพนอกภาคเกษตรกรรมที่เชื่อว่ามันคงและมีเกียรติมากกว่า การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนสู่คนรุ่นลูกจึงกระทำอย่างมีข้อจำกัด และมีส่วนทำให้คนรุ่นใหม่ไม่เห็นความสำคัญของการดำรงชีวิตในชนบท สำหรับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงต่อการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนประการที่สอง คือ แนวทางการพัฒนาของรัฐที่ไม่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป หากแต่ใช้การนำเครื่องมือ อุปกรณ์ ความรู้ และทักษะจากภายนอกเข้าสู่ชุมชนแทน ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเคยเป็นสายใยเชื่อมโยงคนในชุมชนที่ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันหมดความสำคัญลง และมีแนวโน้มที่คนในชุมชนจะมีวิถีชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่และพึ่งพิงระบบภายนอกสูงขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงนี้ ยังส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาในระบบ และละเลยการถ่ายทอดหรือปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาของชุมชนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

การพัฒนาที่เน้นการเติบโตทางอุตสาหกรรม ยังส่งผลให้ชุมชนที่เคยมีความสามารถในการจัดระเบียบทางสังคมในชุมชนของตนให้เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สามัคคี และเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันหมดไป สถาบันครอบครัวที่เคยมีบทบาทสำคัญในการดูแลสวัสดิการของสมาชิกในครอบครัว เริ่มประสบปัญหาจนไม่สามารถแก้ไขภาวะวิกฤติของครอบครัวได้โดยลำพัง ชุมชนที่เคยมีกลไกในการจัดการกับภาวะวิกฤติของสมาชิกในชุมชนหรือจัดการกับสิ่งที่เป็นภัยคุกคามสันติสุขของชุมชน เริ่มหมดความสามารถที่จะระดมความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ในปัจจุบันชุมชนจำนวนมากได้ฝากความหวังในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ไว้กับหน่วยงานภาครัฐและรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอกมากกว่าการจัดการปัญหาด้วยตัวเอง

เนื่องจากปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้นล้วนมีผลกระทบโยงใยซึ่งกันและกัน ปัญหาของชุมชนในปัจจุบันจึงมีความซับซ้อนและไม่อาจแก้ไขเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง หากแต่ต้องดำเนินการอย่างเป็นองค์รวม เพื่อให้หลุดพ้นจากสภาพไม่พึงปรารถนาอย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาจะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในฐานะที่เป็นสมาชิกในชุมชนเดียวกัน

หากพิจารณาวิสัยทัศน์การพัฒนาอุดมศึกษา ที่ปรากฏในรายงานการศึกษาข้อมูลเพื่อกำหนดทิศทางของแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปีฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2543 – 2557) (สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544 หน้า 70) จะพบว่า ประชาชนมีความประสงค์จะให้สถาบันอุดมศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและชุมชน ที่ต้องมีการพัฒนาควบคู่กันไปทั้งบทบาทการขึ้นนำ การร่วมมือ และการพึ่งพาอาศัยกัน ด้วยเหตุนี้ บทบาทของอุดมศึกษาที่สังคมคาดหวังจึงได้แก่ การพัฒนากำลังคนที่มีศักยภาพควบคู่กับการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ และพัฒนาสังคมให้มีความเข้มแข็งพื้นฐานที่แข็งแกร่ง ขณะเดียวกัน ฐานการศึกษาค้นคว้าเพื่อสร้างความแข็งแกร่งของสถาบันอุดมศึกษาเองจะต้องอาศัยฐานทฤษฎี (theories based) ฐานการวิจัย (research based) และฐานท้องถิ่น (locality based) ประกอบกัน (กิ่งดาว จินดาเทวิน, 2547 หน้า 63 – 72) ด้วยเหตุนี้ ความแข็งแกร่ง

ของมหาวิทยาลัยจึงไม่อาจแยกออกจากความแข็งแกร่งของท้องถิ่น หากแต่ต้องบูรณาการศักยภาพของทั้งสองส่วนเพื่อนำไปสู่ประโยชน์สูงสุดร่วมกัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตเป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งหนึ่ง อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ นอกจากสถาบันหลักที่ตั้งอยู่ในส่วนกลางแล้ว ยังมีศูนย์การศึกษา 6 แห่ง กระจายอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสทางการศึกษาให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ทางวิชาการได้โดยง่าย การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยจะเป็นไปตามพันธกิจของสถาบัน อุดมศึกษา 4 ประการ ได้แก่ การจัดการศึกษา การวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม การพัฒนาความเข้มแข็งของมหาวิทยาลัย ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งทางวิชาการ ที่สั่งสมยาวนานกว่า 70 ปี โดยมีการปรับปรุงพัฒนาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในปัจจุบัน อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยที่สะท้อนถึงความเชี่ยวชาญอันโดดเด่นเป็นที่ยอมรับทั้งใน และต่างประเทศ ประกอบด้วยความเชี่ยวชาญด้านการศึกษาปฐมวัย ด้านอุตสาหกรรมอาหาร ด้านอุตสาหกรรมบริการ และด้านพยาบาลศาสตร์ นอกจากการใช้ความเชี่ยวชาญเหล่านี้ในการ ผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพเพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศแล้ว สิ่งที่ทางมหาวิทยาลัยให้ความสำคัญ ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน คือ การใช้ความเชี่ยวชาญที่มีเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมและท้องถิ่น อันเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัย

ในบรรดาศูนย์การศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตทั้ง 6 แห่งนั้น ศูนย์สุพรรณบุรีเป็น ศูนย์การศึกษาแห่งใหม่ ที่มีขนาดใหญ่และมีศักยภาพสูงในการเป็นแหล่งความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่ ที่ตั้งของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์สุพรรณบุรี อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลโคกโคเต่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี จากการประเมินสถานภาพการพัฒนาภายในตำบลที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (องค์การ บริหารส่วนตำบลโคกโคเต่า, 2552 หน้า 17) พบว่า การที่จะพัฒนาให้ชุมชนโคกโคเต่าให้เข้มแข็ง และมีความยั่งยืนพึ่งตนเองได้นั้น จะต้องเป็นการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม โดยเริ่มตั้งแต่การทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ที่ได้รับผลกระทบ จากสภาพสังคมภายนอก การศึกษาบทบาทสตรีในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว การมี ความรู้เกี่ยวกับภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชน การค้นหาแนวทางในการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก เพื่อเป็นต้นแบบในการอบรมเลี้ยงดูขัดเกลาเด็กปฐมวัยในชุมชน การพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้มี ความรู้ มีเจตคติที่ดีเพื่อปรับเปลี่ยนวิถีการเพาะปลูกสู่การใช้ระบบเกษตรอินทรีย์ เพื่อปรับและพัฒนา สภาพแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของเกษตรกร ตลอดจนงานศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ ยังคงปรากฏอยู่ภายในชุมชน นอกจากนี้ องค์ความรู้ที่ได้จากการทำความเข้าใจและพัฒนาชุมชน ในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้น จะต้องได้รับการจัดเก็บและเผยแพร่อย่างเป็นระบบเพื่อให้ชุมชนสามารถ ใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ซึ่งต้องอาศัยการศึกษาเพื่อหารูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน และ การนำความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เพื่อออกแบบและพัฒนาระบบฐานข้อมูล เพื่อให้ชุมชน

เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ที่แท้จริง ซึ่งจะผลให้คนในชุมชนเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมการเรียนรู้ และการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืนโดยใช้ความรู้เป็นแกนกลางในการพัฒนา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ในฐานะที่เป็นแหล่งความรู้และบริการวิชาการในพื้นที่ ได้เล็งเห็นความสำคัญที่จะต้องมียุทธศาสตร์ร่วมกับชุมชน เพื่อให้เกิดพลังในการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดประการหนึ่งของการพัฒนาประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยซึ่งเป็นบุคลากรของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต จึงจัดทำแผนการวิจัยการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเต่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี นี้ขึ้น โดยคาดหวังว่า การดำเนินงานโครงการวิจัยย่อยทั้ง 8 โครงการตามแผน ประกอบด้วย โครงการวิจัยที่ 1 ศักยภาพของชุมชนในการจัดการการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบพึ่งตนเอง โครงการวิจัยที่ 2 บทบาทของสตรีในการเสริมสร้างครอบครัวเข้มแข็ง โครงการวิจัยที่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะสุขภาพผู้สูงอายุ โครงการวิจัยที่ 4 การพัฒนาต้นแบบศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชุมชน โครงการวิจัยที่ 5 การพัฒนาการทำนาข้าวอินทรีย์ โครงการวิจัยที่ 6 การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ในชุมชน โครงการวิจัยที่ 7 การออกแบบและพัฒนาระบบฐานข้อมูลองค์ความรู้ของชุมชน และโครงการวิจัยที่ 8 การพัฒนารูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน จะเป็นโอกาสที่บุคลากรของมหาวิทยาลัยจะใช้ความเชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ อันเป็นอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยให้เป็นประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนในตำบลโคกโคเต่า ซึ่งนอกจากจะมีผลให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างเป็นองค์รวมแล้ว ยังมีผลถึงความเข้มแข็งของมหาวิทยาลัยในการปฏิบัติงานตามพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษาอีกทางหนึ่ง

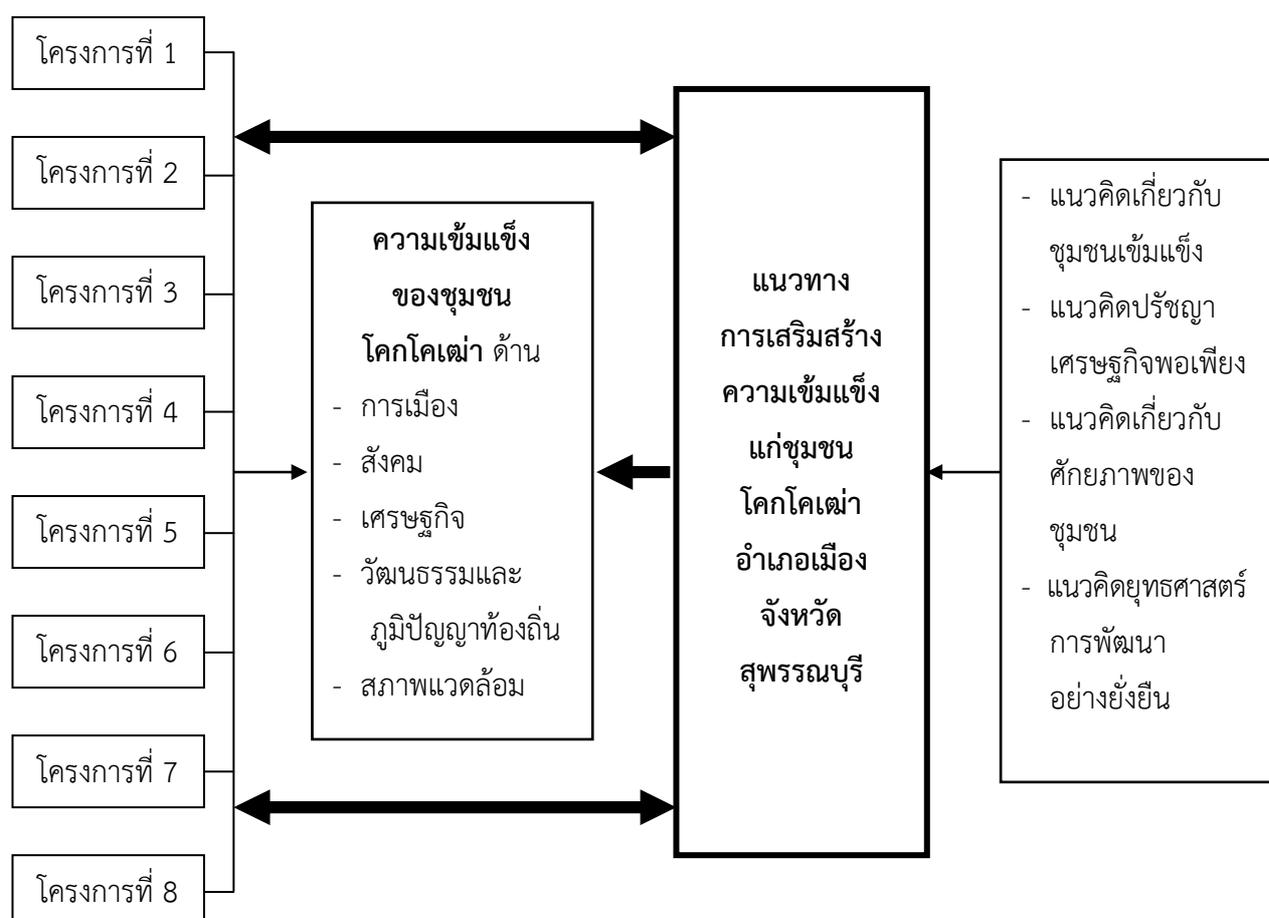
วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ข้อค้นพบจากงานวิจัยของโครงการย่อย 8 โครงการ ภายใต้แผนการวิจัยการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเต่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเต่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์งานวิจัยโครงการย่อย 8 โครงการ ที่อยู่ภายใต้แผนการวิจัยการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนโคกโคเต่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ตั้งของวิทยาเขตแห่งหนึ่งของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต การดำเนินงานโครงการวิจัยนี้ ถือเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทและพันธกิจของมหาวิทยาลัย ที่จะต้องนำวิชาการ

สู่ชุมชน เพื่อเสริมสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งเป็นการสร้างความร่วมมือประสานสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรภาคประชาชน เพื่อเป็นต้นแบบแก่หน่วยงานต่าง ๆ ที่จะต้องมีบทบาทในการรับใช้สังคม และมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้อง กรอบแนวคิดการวิจัย ดังภาพที่ 1.1

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

- การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งวิเคราะห์ประเด็นต่อไปนี้
- ศักยภาพของชุมชนในการจัดการการเปลี่ยนแปลง
  - บทบาทสตรีในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว

- ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะสุขภาพผู้สูงอายุและความต้องการของผู้สูงอายุ
- ต้นแบบศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชุมชน
- การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ในชุมชน
- การพัฒนาการทำนาข้าวอินทรีย์
- การออกแบบและพัฒนาระบบฐานข้อมูลองค์ความรู้ของชุมชน
- รูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน

หลังจากนั้น จึงสังเคราะห์เพื่อนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนโคกโคเต่า อำเภอมือง จังหวัดสุพรรณบุรี

นิยามศัพท์

โครงการย่อยที่ 1 ศักยภาพของชุมชนในการจัดการการเปลี่ยนแปลง หมายถึง โครงการวิจัยที่มุ่งศึกษาคุณลักษณะและความ สามารถในการปรับตัว พัฒนา ปรับปรุงตนเองให้สามารถอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีความสุข และพร้อมในการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาชุมชน

โครงการย่อยที่ 2 บทบาทสตรีในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว หมายถึง โครงการวิจัยที่มุ่งศึกษาบทบาทของสตรีในการดูแล อบรม หล่อหลอมบุตร เพื่อเป็นพลเมืองที่ดีในชุมชน พร้อมทั้งให้การสนับสนุนในการพัฒนาครอบครัวให้เข้มแข็ง มีความสุข และพร้อมในการนำครอบครัวร่วมพัฒนาชุมชน

โครงการย่อยที่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะสุขภาพผู้สูงอายุ หมายถึง โครงการวิจัยที่มุ่งศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล พฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเอง และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ส่งผลต่อภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ

โครงการย่อยที่ 4 ต้นแบบศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชุมชน หมายถึง โครงการวิจัยที่มุ่งศึกษาต้นแบบศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชุมชนที่สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานและบริบทของชุมชน

โครงการย่อยที่ 5 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง โครงการวิจัยที่มุ่งศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้าน 1) อาหารและโภชนาการ 2) หัตถกรรมอุตสาหกรรมครัวเรือนและผ้าไทย 3) แพทย์แผนไทยและสมุนไพร 4) เศรษฐกิจชุมชน กองทุนชุมชน องค์กรชุมชนและสวัสดิการชุมชน 5) ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และ 6) เกษตร การจัดการ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

โครงการย่อยที่ 6 การพัฒนาการทำนาข้าวอินทรีย์ หมายถึง โครงการวิจัยที่มุ่งศึกษาการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ กระบวนการขั้นตอนอย่างครบครัน จนกระทั่งได้รับการรับรองจากองค์กรที่เกี่ยวข้องในการทำนาข้าวอินทรีย์

โครงการย่อยที่ 7 การออกแบบและพัฒนาระบบฐานข้อมูลองค์ความรู้ของชุมชน หมายถึง โครงการวิจัยที่มุ่งศึกษาการออกแบบและพัฒนาระบบฐานข้อมูลของทั้ง 7 โครงการเป็นองค์ความรู้ในรูปแบบ on-line เพื่อประโยชน์ในการเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชน

โครงการย่อยที่ 8 รูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน หมายถึง โครงการวิจัยที่มุ่งศึกษารูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ที่ตรงกับสภาพปัญหาบริบทและความต้องการของชุมชนในรูปแบบของการจัดแสดงที่เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์และในรูปแบบ on-line

แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง แนวทางการดำเนินงานที่มีเป้าหมายในการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนมีความเข้มแข็งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง ชุมชนสามารถจัดการชุมชนเองโดยใช้ฐานทรัพยากรของชุมชนในการพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้อยู่ดีมีสุข โดยพิจารณาความเข้มแข็ง 5 ด้าน

1. ความเข้มแข็งด้านการเมือง หมายถึง การที่ชุมชนสามารถนำเสนอสิ่งที่คนต้องการต่อองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สามารถทำงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น มีผู้นำที่มีคุณลักษณะนำพาชุมชนให้สามารถพึ่งตนเอง จัดการการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้

2. ความเข้มแข็งด้านสังคม หมายถึง การที่ชุมชนมีสภาพการรวมตัวกันเป็นปึกแผ่น แน่นแฟ้น มีความสามัคคี มีอุดมการณ์ และค่านิยมรวมกัน ทำให้สมาชิกรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและมีความรักความผูกพันในชุมชนผ่านสถาบันครอบครัว โดยมีสตรีทำหน้าที่สร้างรากฐานครอบครัวให้มีความสุข ชุมชนให้ความสนใจในการพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุให้มีความสุข

3. ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต การมีสถานะการกินดีอยู่ดี มีรายได้สูงกว่ารายจ่าย มีการพัฒนาผลผลิตที่มีคุณภาพต่อสังคมและเอื้อต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในชุมชน

4. ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความเป็นอิสระที่ไม่ถูกรับรองจากความรู้ภายนอกชุมชน มีความรู้ของตนเองโดยชุมชนเป็นผู้สร้างขึ้น เห็นความสำคัญของความรู้ภูมิปัญญาและประเพณีของชุมชน อารงรักษาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่

5. ความเข้มแข็งด้านสภาพแวดล้อม หมายถึง การที่ชุมชนให้ความสำคัญในการดูแลสภาพแวดล้อมของชุมชน ทั้งทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนเองและทรัพยากรใหม่ที่ชุมชนสร้างขึ้น โดยให้ความสนใจดูแลเอาใจใส่ รักษาสภาพแวดล้อมให้เป็นฐานรากสร้างชีวิตให้ชุมชนมีความสุขอย่างยั่งยืน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผู้เกี่ยวข้องในชุมชนในตำบลโคกโคเต่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี สามารถนำแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งไปปรับใช้เพื่อพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีความพร้อมในทุกมิติ และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน
2. คณะที่เกี่ยวของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต สามารถจัดทำโครงการเพิ่มพูนศักยภาพของบุคลากรให้มีความเชี่ยวชาญในการวิจัย การบริการวิชาการ และการเป็นแหล่งวิชาการของท้องถิ่น โดยเน้นที่อัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยให้โดดเด่นเป็นที่ยอมรับมากยิ่งขึ้น

บทที่ 2

การทบทวน เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดพื้นฐานด้านการพัฒนาประเทศ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนพัฒนาประเทศและเป็นแผนปฏิรูปความคิดและคุณค่าใหม่ของสังคมใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม และมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา”

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) ได้ัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาจากวิกฤตเศรษฐกิจให้ลุล่วงและสร้างฐานเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก โดยมุ่งการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และความอยู่ดีมีสุขของคนไทย

ในระยะการใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายด้าน ทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคนและระบบ ให้สามารถปรับตัวให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต และแสวงหาประโยชน์อย่างรู้เท่าทันโลกาภิวัตน์ รวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันให้กับทุกภาคส่วนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้น วิสัยทัศน์ประเทศไทยจึงมุ่งพัฒนาสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” (Green and Happiness Society) คนไทยมีคุณธรรมนำความรู้ รอบรู้เท่าทันโลก ครอบครัวยุติธรรม ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพ และทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืนอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี

ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไว้ 5 ยุทธศาสตร์ดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ยุทธศาสตร์ที่ 5 ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศ มุ่งเสริมสร้างความเป็นธรรมในสังคมอย่างยั่งยืน

ซึ่งยุทธศาสตร์ทั้ง 5 นั้นอาศัยรากฐานของกระบวนการพรรคการเมืองพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กระบวนการพรรคการเมืองพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และความสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

โดยเฉพาะยุทธศาสตร์ที่ 1 และที่ 2 จะสอดคล้องกับงานวิจัยครั้งนี้ กล่าวคือ การจะทำให้ยุทธศาสตร์ที่ 1 และที่ 2 บรรลุผล ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาไว้ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 แนวทางการพัฒนาในยุทธศาสตร์ที่ 1 และที่ 2 ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่สิบ

ยุทธศาสตร์ที่ 1	ยุทธศาสตร์ที่ 2
<ol style="list-style-type: none"> 1. การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้เกิดภูมิคุ้มกันโดยมุ่งเตรียมเด็กและเยาวชนทั้งด้านจิตใจ ทักษะชีวิตและความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต การพัฒนาสมรรถนะและทักษะแรงงาน และเร่งผลิตกำลังคน เพื่อตอบสนองการพัฒนาประเทศ ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการจัดองค์ความรู้ 2. การเสริมสร้างสุขภาพคนไทยให้มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่ 3. การเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมไทยได้อย่างสันติสุข 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง 2. การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน 3. การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูลกัน ด้วยการส่งเสริมสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวนอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนาใช้ประโยชน์และเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

ที่มา : แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบ พ.ศ. 2550 – 2554 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี)

นักวิชาการ ผู้บริหารภาครัฐ เอกชน ตลอดจนผู้นำชุมชนตระหนักถึงการส่งเสริมให้ประชาชนมีการกินดีอยู่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังที่นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้เคยกล่าวไว้ในเวทีต่าง ๆ ว่าถ้าทำให้คนไทย ไม่โง่ ไม่เจ็บ ไม่จน จะทำให้คนไทยสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งแสดงถึงการมองภาพรวมในเรื่องร่างกาย อารมณ์ เศรษฐกิจ สังคม และสติปัญญา ที่จะต้องพัฒนาไปพร้อมกัน ดังตัวอย่างที่ปรากฏชัดในเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษหรือ Millennium Development Goal- MDGs ที่เกิดขึ้นจากการร่วมประชุมสุดยอดแห่งสหัสวรรษของผู้นำประเทศต่าง ๆ 189 ประเทศที่สำนักงานใหญ่องค์การสหประชาชาติ เมื่อเดือนกันยายน 2543 ผู้นำประเทศต่าง ๆ ได้ให้คำรับรองปฏิญญาแห่งสหัสวรรษ ซึ่งกำหนดวาระการพัฒนา ณ จุดเริ่มต้นศตวรรษใหม่ โดยมีเป้าหมายหลัก 8 ประการ คือ 1) การขจัดความยากจนและความหิวโหย 2) ให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา 3) ส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศและส่งเสริมบทบาทสตรี 4) ลดอัตราการตายของเด็ก 5) พัฒนาสุขภาพสตรีมีครรภ์ 6) ต่อสู้โรคเอดส์ มาเลเรีย และโรคสำคัญอื่น ๆ 7) รักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และ 8) ส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาประชาคมโลก (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และองค์การสหประชาชาติ, 2547) ซึ่งเป้าหมายดังกล่าวล้วนมุ่งก้าวไปสู่สังคมที่เข้มแข็ง โดยมุ่งให้ภาคประชาชนได้เข้าร่วมในการพัฒนาชุมชน เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืน และสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด สิ่งที่ปรากฏชัดคือการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, 2550 ในประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยมีการระบุในกฎหมาย นโยบายระเบียบ ยุทธศาสตร์ และแผนการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐ ตัวชี้วัดที่สำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่จะเกิดขึ้นได้ คือ ศักยภาพของชุมชนในด้านความรู้ ความเข้าใจ ความพร้อมที่จะตอบสนองต่อผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อวิถีชีวิตและผลประโยชน์ของทุนทางสังคม

องค์ประกอบที่สำคัญของทุนทางสังคม ได้แก่

1. ทุนมนุษย์ คือ บุคคลทั่วไปและผู้นำทางสังคม เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัครฯ ที่มีความรัก ความไว้วางใจ มีน้ำใจและเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีความเชื่อในระบบคุณค่า และหลักศีลธรรมที่ดี เช่น มีคุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์ จิตสำนึกสาธารณะ ฯลฯ ที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม
2. ทุนสถาบัน ประกอบด้วยสถาบันหลักของชาติ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันสำคัญในสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง ฯลฯ องค์กรที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน
3. ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรมไทย จารีตประเพณี รวมถึงสถาปัตยกรรมต่างๆ เช่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน เป็นต้น

ทุนทั้ง 3 ประเภทที่กล่าวมา โดยลำพังแล้วไม่ถือว่าเป็นทุนทางสังคม แต่จะต้องมีกระบวนการผสมผสานกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจและระบบความสัมพันธ์จึงจะก่อให้เกิดเป็นทุนสังคมที่เกิดจากการสั่งสม ปรับเปลี่ยน ต่อยอด พัฒนา และสร้างขึ้นใหม่ตลอดเวลา

หลักการพัฒนาทุนทางสังคม คือ ความเชื่อมโยง โดยใช้ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ การแก้ปัญหาความยากจน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาสังคมโดยรวม และการสร้างธรรมาภิบาลอย่างสมดุล โดยใช้และพัฒนาทุนทางสังคมให้สอดคล้องกับโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่และสถานการณ์ ขณะเดียวกัน ต้องมีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลง และความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย การพัฒนาอย่างครบวงจร ทั้งการรักษา ต่อยอด พัฒนา การผสมผสานเทคโนโลยีอื่น ๆ และการสร้างทุนทางสังคมใหม่ ๆ และการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนอย่างจริงจัง ที่เกิดจากการสร้างจิตสำนึกและคุณค่าร่วมบนพื้นฐานความรับผิดชอบ ต่อสังคมในทุกภาคีและทุกระดับประเทศ โดยกำหนดภารกิจของแต่ละภาคีที่ชัดเจนโดยเน้นสร้างความสัมพันธ์และเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

การเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน เกิดขึ้นมาตั้งแต่ประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 1 แต่ด้วยเหตุในทางปฏิบัติในการนำนโยบายรัฐสู่ท้องถิ่นหรือชุมชนยังขาดความต่อเนื่องและไม่เข้มงวดในเรื่องวินัยการติดตามการปฏิบัติตามนโยบายเท่าที่ควร ประกอบกับภาวะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและภูมิอากาศของโลกที่เป็นไปอย่างรวดเร็วได้ส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทุกภูมิภาคของโลกอย่างกว้างขวาง ซึ่งมีปัจจัยความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสื่อสารเป็นตัวผลักดันให้เกิดการกระจายไปอย่างรวดเร็วถ้วนทั่ว

ดังนั้น การไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนประชาชนในชุมชนต้องเรียนรู้ เข้าใจ และคิดใหม่เกี่ยวกับชุมชนของตนเองอย่างเป็นองค์รวม นักวิชาการจำแนกความเข้มแข็งเฉพาะด้านของชุมชนเป็น 5 ด้าน ดังนี้

1. **ความเข้มแข็งด้านการเมือง** หมายถึง การที่ชุมชนมีอำนาจอิสระ (autonomy) ในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ โดยไม่ต้องรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก ความสามารถของชุมชนในการนำเสนอสิ่งที่มีความต้องการของตนต่อองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ความสามารถในการตอบสนองความต้องการของชุมชนโดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาผ่านองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นตามขั้นตอน

จรัส สุวรรณมาลา และคณะ (2547) ทำการวิจัยเรื่องนวัตกรรมท้องถิ่นไทย พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระดับท้องถิ่นกำลังเคลื่อนตัวจากแบบประชาธิปไตยตัวแทน (Representative Democracy) ตามตัวบทกฎหมายไปสู่การเมืองแบบสมาคม/หรือการเมือง ภาคพลเมือง (Club/Civic Democracy) ซึ่งเป็นรูปแบบความร่วมมือและการพึ่งพาแลกเปลี่ยนถ่ายโอน (Transaction) อำนาจ บทบาท และทรัพยากรระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับกลุ่ม/องค์กรประชาชนในชุมชน และส่วนราชการ/หน่วยงานภายนอกชุมชน ผลการวิจัยดังกล่าวพบว่า การเมืองท้องถิ่นแบบสมาคมสามารถสร้างพลังให้เกิดการริเริ่มในเรื่องต่าง ๆ ได้เป็นจำนวนมาก ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน ส่วนราชการและองค์กรที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ต่างมีขีดความสามารถเพิ่มขึ้นจนสามารถก้าวข้ามข้อจำกัดทั้งในด้านกฎหมาย ทรัพยากร และเทคโนโลยี ซึ่งเคยเป็นข้อจำกัดขององค์กรและระบบปฏิบัติการแบบดั้งเดิมได้อย่างกว้างขวาง โดยใช้รูปแบบการเมืองหลัก 4 ประการคือ

1. การจัดเวทีชุมชนเพื่อริเริ่มประเด็นนโยบายสาธารณะ
2. การใช้องค์กรชุมชนเป็นกลไกในการจัดกิจกรรมสาธารณะ
3. การใช้มาตรการควบคุมเชิงสังคมในการดำเนินนโยบายสาธารณะ และ
4. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ - สนับสนุนการปฏิบัติการกับส่วนราชการและหน่วยงาน

ภายนอกชุมชน

เวทีชุมชน

เวทีชุมชน เป็นปรากฏการณ์สังคมของมนุษย์เมื่อบุคคลหรือปัจเจกชนมารวมกันคิด ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนจุดยืนและมิติการมองปัญหาและวิธีแก้ปัญหา จากจุดยืนมิติการมองของบุคคล/ปัจเจกชน /คร่าวเรือน (Individualism) ไปเป็นจุดยืน/มิติการมองปัญหาและวิธีแก้ปัญหาร่วมกันของคนในชุมชน (Collectivism) ซึ่งเกิดขึ้นได้จากการคิดค้นหาวิธีการแก้ปัญหาโดยกระบวนการปรึกษาหารือระหว่างคน/คร่าวเรือนในชุมชน การสรุปบทเรียนจากประสบการณ์ในอดีต เช่น ความล้มเหลวของวิธีแก้ปัญหาที่ผ่านมา เป็นต้น ทำให้ได้วิธีการทำงานหลายมิติและมีความเป็นไปได้สูง (มีทรัพยากรทุกฝ่ายเห็นด้วย/ยอมรับร่วมกัน) แต่ละฝ่ายสามารถปฏิบัติได้จริง เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

องค์กรชุมชน/อาสาสมัครชุมชน

องค์กรชุมชน เป็นแกนนำในการจัดเวทีชุมชน ทำหน้าที่ระดมความร่วมมือจากประชาชน และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ มาปฏิบัติหน้าที่เป็นอาสาสมัครปฏิบัติงานที่ต้องใช้กำลังคนจำนวนมาก และเป็นหน่วยปฏิบัติการในกระบวนการจัดกิจกรรมสาธารณะด้านต่าง ๆ รวมทั้งการบังคับใช้กฎ ระเบียบของชุมชนและการใช้กลไกการควบคุมเชิงสังคมได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งจะช่วยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถก้าวข้ามข้อจำกัดด้านกำลังคน และการปฏิบัติการในบางลักษณะได้

มาตรการควบคุมเชิงสังคม

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและใช้อำนาจตามกฎหมายมหาชน ลักษณะการใช้อำนาจเชิงบังคับขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีขอบเขตจำกัด ยิ่งในช่วงที่รัฐบาลยังมิได้ถ่ายโอน/มอบอำนาจหน้าที่เชิงปฏิบัติการให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างสมบูรณ์ ก็ยิ่งทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีข้อจำกัดในเรื่องอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายค่อนข้างมาก การสนับสนุนให้องค์กรชุมชนทำหน้าที่เป็นหน่วยปฏิบัติการจัดกิจกรรมสาธารณะ และให้องค์กรชุมชนกำหนดและบังคับใช้กฎระเบียบของชุมชน และใช้มาตรการควบคุมแทรกแซงในเชิงสังคม จึงเป็นทางออกที่จะช่วยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถก้าวข้ามข้อจำกัดในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

ความร่วมมือกับส่วนราชการและหน่วยงานภายนอกชุมชน

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชนต่างก็มีข้อจำกัดด้านความรู้ เครื่องมืออุปกรณ์ และอำนาจหน้าที่การปฏิบัติการตามกฎหมาย ในขณะที่ส่วนราชการและหน่วยงานภายนอก เช่น NGOs เป็นต้น มีขีดความสามารถ มีความรู้ ประสบการณ์ และเครื่องมืออุปกรณ์การปฏิบัติงานพร้อมมากกว่า ดังนั้น เมื่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชนร่วมมือกับหน่วยงานเหล่านี้ ก็จะช่วยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถก้าวข้ามข้อจำกัดขององค์กรไปได้เช่นเดียวกัน

ตัวอย่างการใช้กระบวนการทางการเมืองแบบสมาคมในการริเริ่มบริการสาธารณะด้านต่าง ๆ เช่น การป้องกันยาเสพติดในชุมชน การป้องกันโรคติดต่อ และการส่งเสริมสุขภาพ การจัดการป่าชุมชน เป็นต้น

ในงานวิจัยของ จรัส สุวรรณมาลาและคณะ ยังพบปัจจัยที่มีผลกระทบ/ส่งเสริมการพัฒนาสู่ระบบการเมืองท้องถิ่นแบบสมาคม ได้แก่

1) ผู้บริหารท้องถิ่นต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ดังนั้นผู้บริหารท้องถิ่น เช่น นายก อบต. นายกเทศมนตรี ฯลฯ ต้องให้ความสำคัญกับปัญหาที่ประชาชนไม่เข้าใจ ไม่ไว้วางใจ ไม่เชื่อถือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของตนเอง และไม่ต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ถ้าสามารถจัดการกับปัญหาดังกล่าวได้ ประชาชนจะสนใจเข้าร่วมกิจกรรมก่อให้เกิดการริเริ่มนวัตกรรมทางสังคมขึ้น เพื่อนำชุมชนสู่ ความเข้มแข็งที่แท้จริง

2) การแข่งขันทางการเมืองในท้องถิ่น จากการวิจัยพบว่า ลักษณะการเมืองท้องถิ่นที่มีการแข่งขันรุนแรง มีแนวโน้มที่จะผลักดันให้ผู้บริหารใช้วิธีการริเริ่มนโยบายต่าง ๆ โดยผ่านการจัดเวทีประชาคมเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างความนิยมและความชอบธรรมทางการเมืองของฝ่ายบริหาร

3) มีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ท้องถิ่นที่มีองค์กรชุมชน กลุ่มอาชีพ ฯลฯ จำนวนมาก และมีระดับการตื่นตัวทางการเมืองสูงและมีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชนโดดเด่น องค์กรชุมชนมักมีบทบาทในการเสนอปัญหาและวิธีแก้ปัญหาระดับสาธารณะของชุมชน โดยผ่านเวทีชุมชน

และผลักดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดเวทีชุมชน เพื่อปรึกษาหารือร่วมคิดร่วมแก้ปัญหา นอกจากนั้น องค์กรชุมชนยังสามารถเข้าไปมีบทบาทในชั้นการปฏิบัติงาน อาทิ การจัดหน่วยอาสาสมัคร การออกกฎระเบียบและการบังคับใช้ระเบียบปฏิบัติของกลุ่มฯ เพื่อสนับสนุนนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

4) ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วย การวางแผนพัฒนาและการบริหารงบประมาณ เป็นปัจจัยผลักดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นริเริ่มจัดเวทีประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชน แสดงความคิดเห็น เสนอปัญหาและความต้องการของชุมชน (หมู่บ้าน) และผ่านเข้าสู่กระบวนการ จัดทำแผนพัฒนาฯ ของ อบต. ในที่สุด ในทำนองเดียวกัน ระเบียบฯ ว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างก็ได้ กระตุ้นให้ อบต. แต่งตั้งตัวแทนของประชาชนเป็นกรรมการจัดซื้อจัดจ้างและกรรมการตรวจการจ้าง ดังที่กล่าวข้างต้น

5) ลักษณะชุมชนแบบเครือญาติ ชุมชนเกษตร เมืองค์กรชุมชนดั้งเดิมที่เข้มแข็ง จากการศึกษาพบว่า นวัตกรรมด้านการเมืองส่วนใหญ่เกิดขึ้นในพื้นที่ของ อบต. ซึ่ง ส่วนใหญ่เป็นชุมชน ชนบทมีรากฐานการจัดการด้านการเกษตร และมีครัวเรือนที่เป็นญาติพี่น้องกัน มีอาชีพหลักคล้าย ๆ กัน และเมืองค์กรชุมชน/กลุ่มอาชีพระดับหมู่บ้านที่เข้มแข็ง และมีระบบการเมืองแบบสมาคม จึงอาจ ตั้งเป็นข้อสังเกตได้ว่า ชุมชนชนบทมีโอกาสที่จะเกิดนวัตกรรมด้านนี้ได้ค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับ ชุมชนเมือง/กึ่งเมือง

ศิริพร ใจสุข (2552) ศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านรังปออง ตำบลเหมืองแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ประชาชน บ้านรังปออง มีลักษณะวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอยู่ในระดับมาก ทั้งในด้านการเคารพเหตุผลมากกว่า ตัวบุคคล การประนีประนอม การมีระเบียบวินัย และความรับผิดชอบต่อส่วนรวมเป็นการดำรงชีวิต ประจำวันที่เน้นบทบาทหน้าที่ของบุคคลในสังคม อันเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการเสริมสร้างความ เข้มแข็งให้ชุมชนอย่างยั่งยืน สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดเป็นพลังชุมชน ในการทำกิจกรรมสาธารณะเพื่อการ พัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ดังนั้น กระบวนการที่จะนำไปสู่การ พึ่งตนเองทางการเมืองของชุมชนจะได้แก่ การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะโดยสมัครใจ การตรวจสอบการทำงานขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นโดยคนในชุมชน และการสร้างกระบวนการ ทำงานแบบมีส่วนร่วมเพื่อเชื่อมโยงองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นกับชุมชนเข้าด้วยกัน

2. ความเข้มแข็งด้านสังคม หมายถึง สภาพชุมชนที่รวมตัวกันเป็นปึกแผ่นแน่นแฟ้น มีความสามัคคี มีอุดมการณ์ และค่านิยมร่วมกัน ทำให้สมาชิกรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและมีความรัก ผูกพันในชุมชนของตน

บทบาทครอบครัวในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญและเป็นหน่วยเศรษฐกิจที่เล็กที่สุดของสังคม เป็นสถานที่ที่ให้การอบรมเลี้ยงดู ให้ความรัก ความเอื้ออาทร เกื้อหนุน ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปกป้องจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยมให้แก่สมาชิกตั้งแต่วัยทารก จนถึงวัยที่สามารถพึ่งพาตนเองได้

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศที่เป็นไปอย่างรวดเร็วส่งผลกระทบต่อระบบครอบครัวในสังคมไทยอย่างมาก หน้าที่และบทบาทของครอบครัวจากเดิมที่เป็นศูนย์รวมของการอบรมเลี้ยงดูและถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่สมาชิกในครอบครัวได้เปลี่ยนไป โดยผลึกภาระความรับผิดชอบให้แก่สถาบันสังคมอื่น ๆ

องค์ประกอบหลักของการมีชีวิตครอบครัวที่สะท้อนความอยู่ดีมีสุขของคนนั้นประกอบด้วย 5 ด้าน คือ

1. **รูปแบบครอบครัว** เป็นองค์ประกอบที่ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้วยวงจรชีวิตครอบครัว ซึ่งจะมีผลต่อทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยรวม จึงมีลักษณะโครงสร้างที่หลากหลาย แต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ การสร้างและพัฒนาครอบครัวร่วมกัน

2. **บทบาทหน้าที่ของครอบครัว** เป็นขั้นพื้นฐานที่จะช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่สมาชิกของครอบครัวและสังคมโดยรวม เพราะครอบครัวมีหน้าที่ดูแลความต้องการและพัฒนาคุณภาพของสมาชิกอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ของร่างกายและจิตใจ การปลูกฝังความเป็นมนุษย์ที่ดีเป็นแหล่งที่เอื้อต่อการเรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวตามมา

3. **สัมพันธภาพในครอบครัว** นับเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งในการดำรงไว้ ซึ่งความอยู่ดีมีสุขของสมาชิกทุกคนในครอบครัวหากครอบครัวที่มีสมาชิกอยู่ร่วมกัน โดยขาดความสัมพันธ์ที่ดี ไม่มีความผูกพันเคารพรักและเอื้ออาทรต่อกัน ครอบครัวนั้นจะอยู่ดีมีสุขไม่ได้

4. **การพึ่งตนเองของครอบครัว** เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ครอบครัวอยู่รอดทำหน้าที่และรักษาสัมพันธภาพที่ดีของครอบครัวไว้ โดยสมาชิกในครอบครัวจะต้องร่วมกันพัฒนาเศรษฐกิจของครอบครัวให้อยู่รอดและเข้มแข็ง การดูแลด้านสุขภาพของสมาชิก และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและบริการทางสังคม

5. **การเกื้อกูลสังคมของครอบครัว** หากสมาชิกทุกคนของครอบครัวอยู่ดีมีสุขแล้ว ย่อมสามารถที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นในสังคมได้ ทั้งการมีส่วนร่วมของครอบครัวในกิจกรรมที่สร้างสรรค์และ/หรือช่วยเหลือสังคม ในขณะที่เดียวกันก็เลี่ยงการเป็นผู้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนหรือสร้างปัญหาให้แก่สังคมพร้อมกันไปด้วย

นโยบายการพัฒนาครอบครัวของรัฐบาลทุกรัฐบาล จะกำหนดการพัฒนาที่สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญว่าด้วยนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ โดยรัฐบาลมีนโยบายสร้างครอบครัวให้อบอุ่นเข้มแข็ง เป็นหน่วยพื้นฐานในการฟื้นฟูเศรษฐกิจ และเป็นภูมิคุ้มกัน จากปัญหาสังคมแก่สมาชิกทุกวัยในครอบครัว โดยจัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรในชุมชน สนับสนุนให้มีศูนย์เลี้ยงเด็กก่อนเรียนที่มีคุณภาพและได้มาตรฐานในชุมชนและสถานประกอบการ แก้ไขปรับปรุงกฎหมายและบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด เพื่อป้องกันปราบปรามและลงโทษอย่างจริงจังต่อผู้กระทำความผิดที่ละเมิดสิทธิเด็ก และกระทำทารุณกรรมต่อเด็กในทุกด้าน มุ่งส่งเสริมสิทธิ สถานภาพ และบทบาทของสตรี การพัฒนาศักยภาพของสตรีให้สามารถมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการพัฒนาชุมชนและประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งส่งเสริมความเท่าเทียมกันของสตรีในการรับราชการ ยกย่องและให้หลักประกันแก่ผู้สูงอายุ ด้วยการสร้างโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ พัฒนาบริการสุขภาพระยะยาว รวมทั้งนำประสบการณ์และภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาช่วยในการพัฒนาสังคม ตลอดจนการพัฒนาผู้ด้อยโอกาสทั้งผู้ยากไร้ ผู้พิการและ/หรือทุพพลภาพให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถพึ่งตนเองได้

บทบาทและความสำคัญของสตรีในการพัฒนาชุมชน

โลกให้ความสำคัญกับสตรี วันที่ 8 มีนาคม ของทุกปีเป็นวันสตรีสากล สตรีในทุกสังคมมีบทบาทเป็นมารดาที่ทำหน้าที่ซัดเกล้า หล่อหลอมเลี้ยงดูบุตรให้เติบโตเป็นประชากรที่ดี สตรีนอกจากจะมีบทบาทในครอบครัวในฐานะภรรยา มารดา ยังต้องทำการประกอบอาชีพคู่เคียงกับบุรุษเพศด้วย

กนกกร สุทธิอาจ (2554) นักวิชาการพัฒนาชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดหนองคาย ได้สัมภาษณ์ พิกุล ดวงอาสาชัช วัย 58 ปี ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าฝ้ายมัดหมี่อ้อมสิริธรรมชาติ บ้านนาฮี ตำบลค้ายบกวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ซึ่งเป็นผู้หญิงที่มีความเป็นผู้นำ เป็นคนช่างคิด ใฝ่รู้ ไม่เคยหยุดนิ่งในการทำงาน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนมาโดยตลอด โดยยึดแนวคิด “งานอาสา นำการพัฒนาตนเอง” คุณพิกุล ได้รับคัดเลือกเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลติดต่อกัน 3 สมัย ตั้งแต่ปี 2540 โดยคุณพิกุลได้กล่าวว่า “ตนเองต้องการให้ผู้หญิงมีบทบาทและได้รับการยอมรับทางสังคม โดยเฉพาะทางด้านการเมือง การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นบ้าง ซึ่งลูกผู้หญิงเกิดมาเชื่อว่าจะทำเฉพาะหน้าที่แม่บ้าน เลี้ยงลูก หรือให้บริหารคนในครอบครัวเท่านั้น ผู้หญิงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาท พฤติกรรมและแนวคิดของตนให้กว้างขึ้น ที่สำคัญต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา จึงจะทำให้สังคมยอมรับการเป็นผู้หญิงมากขึ้น” กล่าวได้ว่า คุณพิกุล ถือได้ว่าเป็นสตรีผู้หนึ่งที่รู้จักใช้แรงผลักดัน พลังแฝงในตัวเองมาเป็นพลังขับเคลื่อนการทำงานเพื่อชุมชน เป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนากลุ่มทอผ้าทั้งด้านทักษะฝีมือและการบริหารจัดการ จนคนทั่วไปรู้จักกลุ่มมากขึ้น ทำให้กลุ่มได้รับรางวัลกลุ่มอาชีพดีเด่นจากสำนักนายกรัฐมนตรีน

ปี พ.ศ. 2545 หรือผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ผ่านการคัดสรรในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ระดับ 3 ดาว ประจำปี 2537 หรือการเป็นวิทยากรท้องถิ่นให้การถ่ายทอดความรู้ด้านทอผ้าและจักสานแก่เด็กเยาวชน ทั้งในและนอกสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็น วิทยากรผู้สอนวิชาชีพในเรื่องการทอผ้าประจำศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอเมืองหนองคาย นอกจากนี้ยังเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขมานานมากกว่า 10 ปี และกระทรวงสาธารณสุขได้มอบประกาศเกียรติคุณแก่คุณพิกุลในฐานะบุคคล ผู้นำคุณประโยชน์และสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ท้องถิ่นใน การดำเนินงานด้านสุขภาพประชาชนของจังหวัดหนองคาย เมื่อ ปี พ.ศ. 2545 อีกทั้งได้รับการยกย่อง เป็นแม่ดีเด่น จากสมาคมผู้นำสตรีพัฒนาชุมชนไทย จังหวัดหนองคาย เมื่อปี พ.ศ. 2545 และเป็น นักพัฒนาดีเด่น ที่มีบทบาทในการพัฒนาองค์กรสตรีระดับเขต ประจำปี 2544 จากชมรมผู้นำสตรี ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 4

กรณีตัวอย่าง คุณพิกุล ดวงอาสงฆ์ เป็นหนึ่งในสตรีไทยอีกจำนวนมากที่มีความสามารถ และแสดงบทบาทอย่างชัดเจนเพื่อเปลี่ยนแปลงค่านิยม เจตคติ ของสตรีไทยในสมัยดั้งเดิมซึ่ง สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) ได้กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์หลักคือ การเสริมสร้างและปรับเปลี่ยนเจตคติใน สังคมไทยโดยมียุทธศาสตร์ย่อย 5 ประเด็น ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างเจตคติด้านความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย
เพื่อให้เด็กและเยาวชนรวมทั้งหญิงและชาย มีเจตคติบนพื้นฐานแนวทางความเสมอภาคระหว่างหญิง และชาย อันจะนำไปสู่ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็งและประเทศชาติพัฒนา โดยการสร้างพัฒนา เด็ก เยาวชนให้มีเจตคติค่านิยมเรื่องความเสมอภาคให้ครอบครัวมีความเข้มแข็งมีสัมพันธภาพที่ดีและ บทบาทที่เหมาะสม ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว สถานศึกษา สถาบันศาสนา และสื่อ ในการปลูกฝังค่านิยมและเจตคติที่ถูกต้องเหมาะสม และให้ผู้ทำงานด้านสื่อ มีความรู้ ความเข้าใจ เรื่องความเสมอภาค เพื่อร่วมกันกำหนดกรอบ/หลักเกณฑ์ และ ความเหมาะสมการนำเสนอ ติดตาม เฝ้าระวังสร้างกระแสและกระตุ้นให้ทุกส่วนระวังสื่อที่เป็นภัยและไม่เหมาะสม

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การเพิ่มโอกาสการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองและการบริหาร การบริหาร เพื่อให้สตรีมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันในกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองและการบริหาร รวมทั้งการกำหนดทิศทางการพัฒนาของประเทศ โดยการเสริมสร้างศักยภาพสตรีให้มีความพร้อม ความรู้ ความเข้าใจ ปลูกจิตสำนึก อุดมการณ์ ค่านิยม จริยธรรม วัฒนธรรม ประชาธิปไตยและ ธรรมาภิบาล รมรงค์ให้ผู้มีสิทธิให้โอกาสและสนับสนุนสตรี เสริมสร้างสมรรถนะและความเข้าใจแก่ หน่วยงานที่มีความชำนาญด้านการพัฒนาภาวะผู้นำเตรียมความพร้อม ให้คำแนะนำและถ่ายทอด ประสบการณ์ และพัฒนาไกล การมีส่วนร่วมของสตรีทั้งการปรับปรุง/แก้ไขกฎหมาย/พระราชบัญญัติ การใช้มาตรการพิเศษชั่วคราว การรณรงค์ทางการเมือง

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การส่งเสริมสุขภาพและสิทธิอนามัยการเจริญพันธุ์สตรี เพื่อให้สตรีมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตสมบูรณ์ พร้อมทั้งจะเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา โดยการส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพอนามัยสตรีในระบบปกติ จัดให้มีอนามัยการเจริญพันธุ์ที่เหมาะสม ป้องกัน แก้ไขปัญหาโรคเอดส์ และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ และสตรีกลุ่มที่น่าห่วงใยเป็นพิเศษ

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิตและร่างกาย เพื่อให้สตรีดำรงชีวิตโดยปราศจากความหวาดกลัวต่อความรุนแรง และได้รับการพิทักษ์และคุ้มครองสิทธิในชีวิตและร่างกาย โดยการเสริมสร้างสมรรถนะและความเข้าใจแก่เจ้าหน้าที่ ประชาชน และหน่วยงานให้มีความรู้ความเข้าใจ ความตระหนัก ตลอดจนคติทางเพศ เพิ่มเจ้าหน้าที่หญิง ในกระบวนการยุติธรรม ทบทวนขอบเขตขั้นตอนการปฏิบัติงาน สร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ตกเป็นเหยื่อของการคุกคามทางเพศในทุกรูปแบบ ขยายพื้นที่และพัฒนารูปแบบการให้ความช่วยเหลือ และพัฒนากลไก วิจัยความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของสตรี เพื่อให้สตรีทุกคนได้รับโอกาสและการปฏิบัติอย่างเสมอภาคในการมีส่วนร่วมและรับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้รับสิทธิและการคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมและมีหลักประกันทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างทั่วถึง โดยการเสริมสร้างศักยภาพสตรีให้มีภาวะผู้นำ ได้รับการศึกษาทั้งในและนอกระบบ พัฒนาฝีมือและทักษะใหม่ ๆ สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร พัฒนากลไกและโอกาสการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ เพื่อเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมในการบริหารและการตัดสินใจ มีบริการสินเชื่อเพื่อการลงทุน มีชั่วโมงการทำงานที่ยืดหยุ่น และทบทวนปรับปรุงแก้ไข กฎหมาย และกฎระเบียบ

งานวิจัยของเปล่งมณี เร่งสมบูรณ์สุข (2548) ในเรื่องบทบาทผู้นำสตรีต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน บ้านปากปวน อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย พบว่า ผู้นำสตรีได้ปฏิบัติหน้าที่ด้านการเมือง การปกครอง และการประกอบอาชีพ จนเป็นที่ยอมรับ เกิดความศรัทธา ไว้วางใจของชุมชน มีคุณลักษณะความเป็นผู้นำในการประสานงาน และการตัดสินใจ หมั่นศึกษาหาความรู้ มีทักษะการเป็นผู้แทนชุมชนในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ และเป็นผู้ให้คำปรึกษาต่อประชาชนในชุมชน สอดคล้องกับ รัตนา จันท์เทาว์ (2545) ได้ศึกษาบทบาทสตรีกับการจัดสวัสดิการชุมชนด้านสุขภาพอนามัย เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และบทบาทด้านศาสนา และวัฒนธรรม และพบว่า ในสังคมชนบทสตรีมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน การจัดสวัสดิการด้านสุขภาพอนามัย และด้านเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพโดยมีการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพเสริม ซึ่งตรงกับที่ สมหวัง หล้านัก (2543) ได้ศึกษาบทบาทสตรีเกี่ยวกับเศรษฐกิจครัวเรือนในชนบทได้ค้นพบว่า อดีตสตรีมีหน้าที่ในการดูแลความเป็นอยู่ในครอบครัว เป็นแรงงานในการทำการเกษตรของครอบครัว และรับผิดชอบภารกิจในบ้าน แต่ปัจจุบันบทบาทสตรีเปลี่ยนไปเนื่องจากสตรีต้องออกไปทำงานนอกบ้านเข้าสู่อาชีพหลัก

บทบาทของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชุมชน

เด็กก่อนวัยเรียนหรือเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ 5 ขวบเป็นช่วงที่สำคัญช่วงหนึ่งของชีวิตที่สมองมีการเจริญเติบโตมากกว่าทุก ๆ ช่วงอายุ และเป็นช่วงเวลาที่เหมาะที่สุดสำหรับการปูพื้นฐานทักษะต่าง ๆ ให้แก่เด็กและเด็กก่อนวัยเรียน ซึ่งเป็นวัยที่ต้องพึ่งพาผู้เลี้ยงดูในการดูแล

อุดมการณ์ของการจัดการศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับแรก เพื่อวางรากฐานชีวิตของเด็กไทยให้เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ มีพัฒนาการสมวัยอย่างสมดุลทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา บนพื้นฐานความสามารถและความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยใช้กิจกรรมกระตุ้นและส่งเสริมพัฒนาการของสมองอย่างเต็มที่ รวมทั้งเตรียมเด็กให้พร้อมที่มีคุณภาพของประเทศชาติต่อไป การศึกษาปฐมวัยมุ่งเน้นการพัฒนาเด็กบนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดูและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อธรรมชาติ และพัฒนาการของเด็กแต่ละบุคคลภายใต้บริบททางวัฒนธรรม อารยธรรม และวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2550)

หลักการจัดการศึกษาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กประกอบด้วยหลัก 5 ประการคือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2550)

1) หลักการพัฒนาเด็กโดยองค์รวม เริ่มจากการพัฒนาด้านร่างกายให้แข็งแรงสมบูรณ์ กระตุ้นให้สมองได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ พัฒนาด้านจิตใจและอารมณ์ให้เป็นผู้มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองเชื่อมั่นในตนเอง ไร่แรงแจ่มใส สามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ พัฒนาด้านสังคมโดยให้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคล และสิ่งแวดล้อมรอบตัว มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รวมทั้งพัฒนาสติปัญญา ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์บนวิถีชีวิตของเด็กตามสภาพครอบครัว บริบทของชุมชน สังคมและวัฒนธรรมไทย

2) หลักการจัดประสบการณ์ที่ยึดเด็กเป็นสำคัญ โดยการอบรมเลี้ยงดูด้วยความรักความเอาใจใส่ และจัดการเรียนรู้ผ่านการเล่น และกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นเรียนให้สนุก เล่นให้มีความรู้ และเกิดการพัฒนาการสมวัยอย่างสมดุล

3) หลักการสร้างเสริมความเป็นไทย โดยการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นคนไทย ความเป็นชาติไทยที่มีวัฒนธรรมอันดีงาม เคารพนับถือและกตัญญูกตเวทิต่อบิดามารดา มีชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจ ทำให้เกิดความรักและความภาคภูมิใจในตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่น และประเทศไทย

4) หลักความร่วมมือ โดยครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษา ร่วมมือกันในการอบรมเลี้ยงดู และพัฒนาเด็กให้มีพัฒนาการเหมาะสมกับวัย สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข ตลอดจนพร้อมที่จะเรียนรู้ในการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไป

5) หลักแห่งความสอดคล้อง อุดมการณ์และมาตรฐานในการจัดการศึกษาปฐมวัยต้องสอดคล้องกับสาระบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 นโยบายการศึกษาของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ และสัมพันธ์เชื่อมโยงกับมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พชณี วัวยายฉิม (2545) ได้ทำการศึกษาการจัดการสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับเด็กวัยอนุบาลในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในภาคกลาง พบว่า ผู้บริหารและครูในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั้ง 4 สังกัด มีการจัดการสภาพแวดล้อมที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ดังนี้

1. ด้านนโยบายในการจัดการสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในด้านกายภาพ กิจกรรมอาคารสถานที่ การพัฒนาครูในด้านการจัดการเรียนการสอน การสังเกตพฤติกรรม การประสานสัมพันธ์กับผู้ปกครองและผู้บริหาร โดยจัดประชุมเพื่อพัฒนาเด็กเล็กเดือนละ 1 ครั้ง

2. ด้านสภาพแวดล้อมที่ปรากฏจริง พบว่า ส่วนใหญ่มีพื้นที่ภายนอกกว้างขวาง แต่ภายในคับแคบ มีวัสดุอุปกรณ์เครื่องเล่นจำนวนน้อย ไม่มีห้องนอนแยกเป็นสัดส่วน ครูสร้างความสัมพันธ์ได้ดีและเหมาะสม โดยครูเป็นผู้ชี้แนะขณะเด็กทำกิจกรรม

3. ด้านพฤติกรรมครูและพฤติกรรมเด็ก พบว่า การคัดเลือกสื่อ วัสดุอุปกรณ์การเรียนมีความเหมาะสมกับวัยของเด็ก เด็กสามารถทำกิจกรรมได้อย่างเพลิดเพลินในระยะเวลาที่นาน แต่การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์การเรียนในการทำกิจกรรมส่วนใหญ่ยังไม่หลากหลาย โดยเฉพาะโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบางแห่งของทั้ง 4 สังกัด ขาดงบประมาณในการสนับสนุนเกี่ยวกับการจัดการสภาพแวดล้อม คือ ด้านสื่อ วัสดุอุปกรณ์การเรียน

บทบาทของผู้สูงอายุในครอบครัวไทย

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของไทยไปสู่สังคมผู้สูงอายุ ได้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ หลายประเทศในเอเชียรวมทั้งประเทศไทย จะเรียกคนที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปว่า “ผู้สูงอายุ” สำหรับประเทศไทยมีแนวโน้มว่าจำนวนและอัตราส่วนผู้สูงอายุไทยเพิ่มขึ้นทุกปีเนื่องจากอายุคาดเฉลี่ยของคนไทยสูงขึ้น (อายุคาดเฉลี่ยของผู้หญิงไทยเท่ากับ 74.9 ปี และของผู้ชายเท่ากับ 69.9 ปี) ประกอบกับอัตราเกิดของประชากรไทยลดลง ผู้สูงอายุของไทยกำลังมีแนวโน้มสูงขึ้นในปี 2005 ที่ผ่านมามีจำนวนผู้สูงอายุของไทยมีประมาณ 6.69 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 10.17 ของจำนวนประชากรทั้งประเทศที่มีอยู่ 65.25 ล้านคน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548) ดังนั้น ผู้เกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีการวางแผนและกำหนดยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมเพื่อให้ประชากรผู้สูงอายุมีความรู้สึกว่ามีคุณค่า มีประโยชน์

ภาวะความเป็นผู้สูงอายุในครอบครัวใหญ่ในสังคมเกษตรกรรมและในระบบ การทำงานที่ไม่มีการเกษียณอายุมักค่อยเป็นค่อยไป การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในยามสูงอายุก็เป็นกระบวนการค่อยเป็นค่อยไปไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงอย่างเฉียบพลัน ดังนั้น ผู้สูงอายุมักไม่ต้องพบกับภาวะวิกฤติทางกายและใจมากนักด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น ผู้สูงอายุยังเป็นบุคคลที่สำคัญและมีคุณค่าต่อครอบครัว บุตรหลาน และสังคม ผู้สูงอายุมีผู้ดูแลใกล้ชิดในบ้าน ผู้สูงอายุไม่มีเวลาว่างมากเกินไป ผู้สูงอายุยังสามารถหารายได้เลี้ยงตัวเองตามอัตภาพ ผู้สูงอายุไม่ต้องเปลี่ยนบทบาททางสังคมและอาชีพมากนัก ผู้สูงอายุเคยเห็นและคุ้นเคยกับความเป็นผู้สูงอายุของบุคคลรุ่นก่อนตนขึ้นไป จึงทำใจกับวิถีชีวิตของความเป็นผู้สูงอายุได้ค่อนข้างง่าย ส่วนผู้สูงอายุในครอบครัวเล็กในสังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรม ต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงอย่างวิกฤติมากกว่าผู้สูงอายุในครอบครัวใหญ่และสังคมเกษตรกรรม อาทิเช่น บทบาททางสังคมและเศรษฐกิจมักผูกพันกับอาชีพที่ดี การทำงานอย่างเป็นระบบในองค์กรที่เป็นทางการ ทำให้ต้องมีการเกษียณอายุ กิจกรรมในครัวเรือนและในครอบครัวมีน้อย ทำให้คนอ้ำว้างทางสังคมและเกียรติภูมิแห่งตน เมื่อไรงานอาชีพในยามสูงวัย คนมีเวลาว่างมาก ไม่รู้ว่า จะใช้เวลาว่างให้หมดไปอย่างไรเพลิดเพลินและมีคุณค่าอย่างไร คนห่างเหินจากธรรมชาติและจากความแก่ความตาย ทำให้กลัวการเจ็บ ความแก่ และความตายมากกว่าคนที่ใกล้ชิดธรรมชาติในสังคมเกษตรกรรม ครอบครัวเล็กทำให้พ่อแม่ผู้แก่เฒ่ามีลูกหลานน้อย เมื่อต้องการความช่วยเหลือก็ยากที่จะได้รับ

ปัญหาที่สำคัญเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

1. ปัญหาบริการด้านสุขภาพอนามัยและการเกื้อหนุนจากสังคมผู้สูงอายุ ผู้ที่จะเข้าสู่วัยสูงอายุต้องเผชิญกับปัญหาสำคัญคือ ปัญหาสุขภาพทั้งทางด้านร่างกายและด้านจิตใจ แต่ผู้สูงอายุที่มีความเสี่ยงอย่างมากในด้านสุขภาพมีความสามารถเข้าถึงบริการต่าง ๆ ในการรักษาพยาบาลได้น้อยมาก รัฐบาลจำเป็นต้องให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ในการปฏิบัติตนในด้านสุขภาพอนามัยและการรักษาพยาบาลทางการแพทย์เช่นเดียวกับคนหนุ่มสาว และจะต้องเน้นในเรื่องการป้องกันและดูแลตนเองเพื่อให้มีสุขภาพดีตลอดไปด้วย ซึ่งรัฐจะต้องใช้จ่ายงบประมาณเป็นเงินจำนวนมากในการดำเนินงาน ดังนั้น องค์กรด้านศาสนาและสังคมควรมีส่วนช่วยรัฐในด้านงบประมาณ

2. ปัญหาความพิการ ผู้สูงอายุมีความเสี่ยงที่จะพิการมากเนื่องจากมีอายุมาก ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพอ่อนแออยู่แล้วมีสุขภาพแยลงอีก ยิ่งผู้สูงอายุมีจำนวนมากขึ้นเท่าใดจำนวนผู้พิการในหมู่ผู้สูงอายุก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น รัฐจะต้องเตรียมการป้องกันและการรักษา ตลอดจนจัดโครงการให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุเพื่อป้องกันอุบัติเหตุและลดอุบัติเหตุของความพิการ รวมทั้ง ต้องฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ด้านสุขภาพอนามัยสำหรับดูแลผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยเรื้อรังและพิการด้วย

3. ปัญหาความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน ผู้สูงอายุได้รับความกดดันจากสภาพสังคมสมัยใหม่ และการย้ายถิ่นออกของคนหนุ่มสาวเพื่อไปประกอบอาชีพในท้องถิ่นอื่นที่มีโอกาสดีกว่า ผู้สูงอายุจึงถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพังในท้องถิ่นเดิมและสถานการณ์อาจเลวร้ายลง หากผู้สูงอายุต้องสูญเสียคู่สมรสไปและต้องอยู่ตามลำพัง ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุไม่ปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ส่วนผู้สูงอายุที่มีฐานะยากจนรวมทั้งผู้สูงอายุที่ได้รับบำนาญต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจ เช่น ปัญหาเงินเฟ้อ ปัญหาความยากจนและผลกระทบในทางลบของสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่มีต่อผู้สูงอายุมากขึ้น ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท

4. ปัญหาผู้สูงอายุสตรี สตรีสูงอายุมีแนวโน้มที่จะเป็นหม้ายเนื่องจากคู่สมรสเสียชีวิตก่อน และมีแนวโน้มที่จะหย่าร้างและต้องดำรงชีวิตอยู่ตามลำพังเป็นจำนวนมาก สภาพเศรษฐกิจและสังคมทำให้สตรีสูงอายุต้องเผชิญปัญหามาก การสมรสใหม่ในสตรีสูงอายุนั้นมีจำนวนน้อย สตรีสูงอายุจึงต้องเป็นภาระพึ่งพิงสมาชิกในครัวเรือนหรือบุคคลอื่นมาก โดยเฉพาะในเขตที่สตรีประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจน้อย ผู้ที่ต้องรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุที่เป็นสตรีจึงต้องมีทรัพยากรทางการเงินที่พอเพียง

พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พุทธศักราช 2546

หากจะกล่าวถึงกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่มีสภาพบังคับและมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุนั้นจากการสืบค้นคว้าหาข้อมูล ปรากฏว่ามีพระราชบัญญัติหรือกฎหมายเพียงไม่กี่ฉบับเท่านั้น ที่มีเนื้อหารายละเอียดเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ โดยฉบับล่าสุด คือ “พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พุทธศักราช 2546” ซึ่งเป็นพระราชบัญญัติที่มีอายุไม่มากนัก คือเพียง 8 ปีเท่านั้น มูลเหตุการเกิดของพระราชบัญญัติฉบับนี้ สืบเนื่องมาจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่ได้บัญญัติรับรองคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ และปฏิญญาผู้สูงอายุไทย รวมถึงแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวนี้มีเนื้อหาและสาระสำคัญโดยสังเขป อันประกอบด้วยแผนมาตรการคุ้มครองส่งเสริมและสนับสนุนแก่ผู้สูงอายุ สรุปทั้งสิ้น 10 มาตรการ ได้แก่

มาตรการที่ 1 กำหนดให้มีคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ มีชื่อย่อว่า “กผส.” โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ และมีผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อย โอกาส คนพิการและผู้สูงอายุเป็นกรรมการและเลขานุการ ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุและผู้อำนวยการสถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ เป็นผู้ช่วยเลขานุการ

มาตรการที่ 2 กำหนดอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ เช่น กำหนดนโยบายและ แผนหลักโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี กำหนดแนวทางปฏิบัติตามนโยบายและแผน พิจารณาให้การสนับสนุนและช่วยเหลือกิจกรรมของภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ กำหนดระเบียบการบริหาร การจัดหาผลประโยชน์ การจัดการ การอนุมัติ การจัดทำรายงาน การรับเงิน การจ่ายเงิน และการเก็บรักษาเงินกองทุนผู้สูงอายุ เป็นต้น

มาตรการที่ 3 กำหนดอำนาจหน้าที่ของสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุในการดำเนินการต่าง ๆ เกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริมและการสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เช่น จัดทำแนวทางปฏิบัติตามนโยบายและแผนหลัก รวบรวมข้อมูล ศึกษา วิจัยและพัฒนาเป็นศูนย์กลางในการประสานงาน เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สร้างระบบการดูแล ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติตามแผน และพิจารณาเสนอความเห็นต่อคณะกรรมการ เป็นต้น

มาตรการที่ 4 กำหนดให้ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริมและการสนับสนุนในสิทธิด้านอื่น ๆ เช่น การบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขด้วยความสะดวกรวดเร็วเป็นกรณีพิเศษ การศึกษา การศาสนาและข้อมูลข่าวสาร การประกอบอาชีพหรือฝึกอาชีพ การพัฒนาตนเอง และการมีส่วนร่วมในสังคมและเครือข่ายชุมชน การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยในอาคารสถานที่ ยานพาหนะ การช่วยเหลือด้านค่าโดยสาร ยานพาหนะ การยกเว้นค่าเข้าชมสถานที่ของรัฐ การช่วยเหลือจากการถูกรุณกรรม หรือถูกแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย หรือถูกทอดทิ้ง การให้คำแนะนำ ปรีกษา ดำเนินการในทางคดีหรือแก้ไขปัญหาครอบครัว การจัดที่พักอาศัย อาหารและเครื่องนุ่งห่ม การสงเคราะห์เบี้ยยังชีพ การสงเคราะห์ในการจัดการศพ เป็นต้น

มาตรการที่ 5 กำหนดให้ผู้สูงอายุที่ได้สิทธิหรือประโยชน์ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุนี้ ยังคงมีสิทธิประโยชน์ที่ผู้สูงอายุจะได้รับตามกฎหมายอื่นอีกได้

มาตรการที่ 6 กำหนดให้มีกองทุนผู้สูงอายุเพื่อเป็นทุนใช้จ่ายเกี่ยวกับการคุ้มครองส่งเสริมและสนับสนุนตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุนี้ โดยกองทุนประกอบด้วยเงินประเดิมที่รัฐบาลจัดสรรให้เงินที่ได้รับจากงบประมาณรายจ่ายประจำปี เงินหรือทรัพย์สินที่มีผู้บริจาคหรือมอบให้ เงินอุดหนุนจากต่างประเทศหรือองค์การระหว่างประเทศ เงินหรือทรัพย์สินที่ตกเป็นของกองทุนหรือได้รับตามกฎหมายหรือนิติกรรมอื่นและดอกผลที่เกิดจากเงินหรือทรัพย์สินของกองทุน ทั้งนี้ไม่ต้องนำส่งกระทรวงการคลัง

มาตรการที่ 7 กำหนดให้ผู้บริจาคเงินหรือทรัพย์สินให้แก่กองทุนมีสิทธินำไปลดหย่อนในการคำนวณภาษีเงินได้หรือได้รับการยกเว้นภาษี

มาตรการที่ 8 กำหนดให้ผู้อุปการะเลี้ยงดูบุพการีซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพมีสิทธิได้รับการลดหย่อนภาษี

มาตรการที่ 9 กำหนดให้มีคณะกรรมการบริหารกองทุน โดยมีปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นประธานกรรมการและผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุเป็นกรรมการและเลขานุการ ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารกองทุน จัดหาผลประโยชน์ การจัดการ การจ่ายเงิน การรายงานสถานะการเงินของกองทุน เป็นต้น

มาตรการที่ 10 กำหนดให้มีการควบคุมและตรวจสอบการใช้จ่ายเงินกองทุน โดยให้คณะกรรมการบริหารกองทุนจัดทำงบดุลและบัญชีทำการส่งผู้สอบบัญชีตรวจสอบ ภายในหนึ่งร้อยยี่สิบวันนับแต่วันสิ้นปีบัญชีของทุกปี

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2548) ได้ทำการศึกษาภาวะสุขภาพกลุ่มประชากรผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) ทั้ง 4 ภาคของประเทศไทยพบว่า มีสัดส่วนของผู้สูงอายุที่มีปัญหาภาวะสุขภาพ เรื่องโรคเรื้อรัง หรือโรคประจำตัวสูงสุดทุกกลุ่มอายุ คือ พบร้อยละ 50 ของผู้สูงอายุ และพบว่า ภาพรวมของทุกกลุ่มอายุมีโรคเรื้อรัง หรือโรคประจำตัวร้อยละ 15.5 กลุ่มผู้สูงอายุในภาคเหนือ มีสัดส่วนของผู้ที่มีโรคเรื้อรังหรือโรคประจำตัวสูงที่สุดกว่าทุกภาค คือ ร้อยละ 59.2 ส่วนภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีปัญหาโรคเรื้อรังต่ำกว่าทุกภาค เมื่อพิจารณากลุ่มอายุของผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังหรือโรคประจำตัว พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุ 70 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนของผู้ที่มีโรคเรื้อรังหรือโรคประจำตัวมากกว่ากลุ่มอายุ 60 – 69 ปี สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังหรือโรคประจำตัว ร้อยละ 42.66 เป็นโรคหัวใจและหลอดเลือด รองลงมา คือ โรคต่อมไทรอยด์ (24.34%) โรคระบบกล้ามเนื้อ เส้นเอ็น กระดูกและข้อ (20.85%) โรคระบบทางเดินอาหาร (8.48%)

จากการวิจัยของ อรรถวรรณ ปลันธน์โอวาท และคณะ (2545) ที่ทำวิจัยเรื่อง วิถีชีวิต และเครือข่ายการสื่อสารเพื่อชุมชนเข้มแข็งของชาวเกาะเกร็ดและนวนคร ในช่วงวิกฤตและปัจจุบัน พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์มากที่สุดกับความเป็นชุมชนเข้มแข็งของเกาะเกร็ด คือ ความผูกพันทางด้านวิกฤตและจิตใจต่อชุมชนของคนในเกาะเกร็ด และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์มากที่สุดกับความเป็นชุมชนเข้มแข็งของนวนคร คือ ความช่วยเหลือที่ได้รับยามวิกฤตเกี่ยวกับการเงิน การงานและอาชีพ และยังพบว่า งานวิจัยของ วรার্থ เช่นประดิษฐ์ (2549) ที่พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการชุมชนเข้มแข็งขององค์การบริหารส่วนตำบลเขาหินช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา คือ การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับโครงการ บทบาทของผู้นำชุมชน และความคาดหวังผลประโยชน์จากโครงการ

จึงสามารถกล่าวได้ว่า กระบวนการที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งทางสังคมได้แก่ การเสริมสร้างความสามารถในการจัดระเบียบทางสังคมภายในชุมชนให้เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การสร้างกลไกที่ทำให้คนมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมและผูกพันกับสมาชิกอื่น ๆ การส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ระบบสาธารณสุข ฯลฯ ให้สามารถตอบสนองความต้องการจำเป็นของสมาชิกในชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

3. ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ความสามารถของชุมชนในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ โดยพิจารณาจากสถานะกินดีอยู่ดี การมีผลผลิตที่มีคุณภาพการผลิตที่เคยมีในชุมชนมากกว่า การผลิตสิ่งใหม่ที่ชุมชนไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน การมีอำนาจต่อรองกับนายทุน การมีอิสรภาพในการจัดการทรัพยากรชุมชน การไม่เป็นหนี้ การมีทุนสำรองสำหรับกิจการสาธารณะและสวัสดิการชุมชน ความสามารถในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสิ่งที่มีค่าน้อยหรือไม่มีค่าในชุมชน

ประสิทธิ์ แสงพินิจ (2550) ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนสำหรับกลุ่มพัฒนาอาชีพ โดยใช้เศรษฐกิจชุมชนในอำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า การออกแบบ การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนสำหรับกลุ่มพัฒนาอาชีพ โดยใช้เศรษฐกิจชุมชนได้จัดทำเป็นเอกสารแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน สำหรับกลุ่มพัฒนาอาชีพโดยมีเนื้อหาสาระครอบคลุม 6 ด้าน คือ 1) การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ 2) กระบวนการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน 3) เทคนิคการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน 4) แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน 5) แนวทางการพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาด และ 6) แนวทางการควบคุมสินค้าและการบัญชีสำหรับธุรกิจ นอกจากนี้ ยังได้ทำการศึกษาความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนสำหรับกลุ่มพัฒนาอาชีพโดยใช้เศรษฐกิจชุมชน พบว่ารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้สามารถส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาอาชีพของตนเอง ของกลุ่มพัฒนาอาชีพ และของชุมชน เป็นรูปแบบที่ให้โอกาสประชาชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ มีความเสมอภาคทางการศึกษา นอกจากนี้ พบว่า มีความเป็นไปได้ในการจัดการความรู้ ซึ่งประกอบด้วย การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ภายในชุมชนที่ต้องการใช้ การสร้างความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ รวมทั้งยังมีการทดลองใช้และพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งพบว่าผู้ใช้มีความรู้ ความเข้าใจ และเอกสารมีความเหมาะสม

จากการประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่าง ๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ ได้เรียบเรียงขึ้นเป็น "ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขและพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้นำไปเผยแพร่เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 เพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนทั่วไป โดยมีเนื้อหาดังนี้

ภาพที่ 2.1 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัย ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

คุณลักษณะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีดังนี้

1. **ความพอประมาณ** หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

2. **ความมีเหตุผล** หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

3. **การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว** หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น จะต้องมีความรอบคอบ ซึ่งกำกับให้ความพอเพียงนั้นเกิดขึ้น ได้แก่

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบ ที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ดังนั้น การประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำเนินของข้าราชการตำรวจไทย ซึ่งได้น้อมนำมาเป็นหลักปฏิบัติดังนี้

1. ยึดหลักประหยัด ตัดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการดำรงชีวิตอย่างจริงจัง

2. ยึดหลักการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง แม้จะต้องอยู่ในภาวะขาดแคลน ในการดำรงชีพก็ตาม

3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ทางด้านต่าง ๆ

4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก โดยต้องขวนขวาย ใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียง เป็นเป้าหมายสำคัญ

5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี

6. การดำรงชีพอย่างไม่ประมาท ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ยอมรับได้หากมีการเปลี่ยนแปลง

7. มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติงาน

8. พัฒนาให้มีความรู้คู่คุณธรรม มีภูมิคุ้มกัน ก้าวสู่สังคมอย่างสันติสุข

สกุลศักดิ์ อินหล้า (2551) ได้ทำการวิจัยวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชนพึ่งตนเองบ้านสวนสายลมลอย ตำบลห้วยทราย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า กลุ่มสมาชิกเกษตรอินทรีย์มีคุณภาพชีวิตด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสัมพันธภาพ ทางสังคมระดับดี แต่มีคุณภาพชีวิตทางด้านสิ่งแวดล้อมระดับปานกลาง เนื่องจากปัญหาเกี่ยวกับคว้นพิษจากการทำเฟอร์นิเจอร์ สิงหนุ ชุนณิษฐ์ (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาชุมชนไปสู่ชุมชนเข้มแข็งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง โดยมีการเสนอแนะว่าผู้บริหารจะต้องสนับสนุนส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจัง ซึ่งเป็นหน้าที่หลักขององค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อพัฒนาศักยภาพในการพัฒนาชุมชนให้ทัดเทียมกับองค์การบริหารส่วนตำบลอื่น ๆ เพื่อพัฒนาการดำเนินงานให้ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน และ กัลยา สายคำฝัน (2551) ศึกษาผลการดำเนินงานโครงการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพระราชดำริ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์การบริหารส่วนตำบลสองแคว อำเภอตอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า สภาพการดำเนินการงานโครงการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้มีการจัดกิจกรรมแยกออกเป็น 3 กิจกรรมหลัก คือ กิจกรรมการผลิต กิจกรรมการสาธิต และกิจกรรมการจำหน่าย ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของโครงการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ คือ เป็นโครงการเกิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทุกหน่วยงานตลอดจนผู้นำชุมชน ประชาชนในอำเภอตอยหล่อ และบุคลากรภายในองค์การบริหารส่วนตำบลสองแควเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารโครงการทุกขั้นตอน สถานที่ตั้งโครงการมีความได้เปรียบทางกายภาพ องค์การบริหารส่วนตำบลสองแควมีความพร้อมด้านโครงสร้างและกิจกรรม หน่วยงานอื่นให้การช่วยเหลือเป็นอย่างดี และความคาดหวังที่มีต่อการดำเนินงานโครงการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ คือ มีสถานที่แสดงและจำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ มีสถานที่แสดงและซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าพื้นบ้าน (สินค้าชุมชน) มีศูนย์สาธิตอาชีพ และศูนย์การฝึกอบรมด้านอาชีพที่สอดคล้องกับศักยภาพและการศึกษาของชุมชน มีห้องสมุดอาชีพ และศูนย์การฝึกอบรม เพื่อเป็นศูนย์กลางบริการข้อมูลข่าวสารสารสนเทศที่ทันสมัย พร้อมสนับสนุนการส่งเสริมอาชีพและยังเป็นศูนย์การฝึกอาชีพ ศูนย์การประชุมการอบรมสัมมนาอย่างเหมาะสม เพื่อให้บริการอย่างมีคุณภาพ มีสวนสาธารณะ ลานกีฬา และสนามเด็กเล่นเพื่อให้ประชาชนใช้ร่วมกันอย่างมีคุณภาพ

การพลิกฟื้นฟื้นดินเพื่อพัฒนาการเกษตรและสุขภาพของเกษตรกรด้วยการพัฒนาการเกษตรอินทรีย์

ตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เป็นต้นมา รัฐบาลได้พยายามผลักดันแผนยุทธศาสตร์/แผนงานโครงการเพื่อส่งเสริมคุณภาพและเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร ทั้งในระดับชุมชนและอุตสาหกรรม โดยมีแผนงาน/โครงการที่สำคัญ ได้แก่

1. แผนยุทธศาสตร์ความปลอดภัยด้านอาหาร พ.ศ. 2547-2551 ซึ่งส่งเสริมให้เกษตรกรดำเนินการผลิตตามหลักการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practice : GAP) รวมทั้งพัฒนาระบบรับรองมาตรฐานการผลิตและระบบรับรองมาตรฐานสินค้าเกษตร

2. แผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ พ.ศ. 2551-2554 เพื่อสนับสนุนเกษตรกรที่สนใจปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตรอินทรีย์ และเพิ่มมูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรอินทรีย์ พร้อมทั้งจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ เพื่อเป็นกลไกใช้กำกับดูแล

ข้าวอินทรีย์ เป็นข้าวที่มีการผลิตตามกระบวนการเกษตรอินทรีย์ คือ ไม่มีการใช้สารเคมีในการป้องกันกำจัดศัตรูข้าว หรือปุ๋ยเคมีแต่อย่างใด แต่จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์และสารอินทรีย์เพื่อไม่ให้เกิดมลภาวะและมลพิษในสภาพแวดล้อมและสามารถเก็บรักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติได้

ข้าวอินทรีย์ นับว่าเป็นผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ที่มีแนวโน้มในอนาคตสูง จากกระแสความนิยมผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ที่มีผลต่อสุขภาพมีสูง จึงทำให้ทั้งตลาดในประเทศและตลาดต่างประเทศให้ความสนใจเป็นอย่างมาก

ในการผลิตข้าวอินทรีย์จึงมีขั้นตอนสำคัญ ตั้งแต่การเลือกพื้นที่เพาะปลูก พันธุ์ข้าวที่ใช้ในการเพาะปลูก เมล็ดพันธุ์ข้าวต้องผ่านการเก็บโดยไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ การเตรียมดิน วิธีการปลูก การจัดที่ดินที่ใช้เพาะปลูก การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในแปลงนา การใช้อินทรีย์วัตถุบางอย่างทดแทนปุ๋ยเคมี การป้องกันและกำจัดโรคแมลงและศัตรูพืช การเก็บเกี่ยวลดความชื้นและกรรมวิธีการนวดข้าว การเก็บรักษาผลผลิต และการบรรจุหีบห่อ บรรจุในถุงพลาสติก ขนาด 1-5 กิโลกรัม โดยใช้วิธีการอัดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ หรือก๊าซเฉื่อย หรือเก็บในสภาพสุญญากาศ

ผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ในประเทศไทยสามารถขอรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ได้จาก 3 องค์กร ดังนี้

1. สถาบันพืชอินทรีย์ กรมวิชาการเกษตร เป็นผู้ออกใบรับรองการผลิตพืชอินทรีย์ ในนามหน่วยงานของรัฐบาล

2. สำนักมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เป็นหน่วยงานเอกชนผู้ออกใบรับรองเกษตรอินทรีย์

3. หน่วยงานตรวจสอบรับรองของต่างประเทศ เพื่อให้ได้การรับรองมาตรฐานสากล สำหรับผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์จากองค์กร IFOAM - International Federation of Organic Agriculture Movement ปัจจุบันมีบริษัทตัวแทนที่สามารถตรวจสอบเพื่อออกใบรับรองสินค้าเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย คือ บริษัท OMIC จำกัด, บริษัท P&S AGRO CONTROL จำกัด, บริษัท BCS จำกัด และบริษัท BIOAGRICERT จำกัด

ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตรในชุมชนจะต้องได้รับการส่งเสริมการเพิ่มมูลค่า ทั้งด้านระดับครัวเรือนและชุมชน โดยเน้นการเชื่อมโยงภูมิปัญญาและทรัพยากรท้องถิ่น รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ให้ตรงตามความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น

จากการสำรวจภาคสนามโครงการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณภาพการเกษตรและเพิ่มมูลค่า เกษตรในชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551) พบประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1. การสร้างมูลค่าเพิ่มจากการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต/การบริหารจัดการ เช่น การปรับเปลี่ยนพันธุ์พืช/พันธุ์สัตว์ การควบคุมคุณภาพผลผลิตอย่างเข้มงวด การผลิตแบบปลอดสารพิษ การผลิตเกษตรอินทรีย์ และการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรองในการจัดหาปัจจัยการผลิตและการตลาด เป็นต้น การดำเนินการดังกล่าวเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นโดยตรงจากการส่งเสริมและให้ความรู้ของภาครัฐ ตลอดจนเป็นผลจากการใช้กระบวนการเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกร ซึ่งมีผลช่วยให้เกษตรกรเรียนรู้และเห็นถึงประโยชน์ของการรวมกลุ่ม ตลอดจนได้รับการพัฒนาทักษะ การดำเนิน งานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งสร้างมูลค่าเพิ่มได้มากกว่าการดำเนินการปกติประมาณร้อยละ 33 - 55

2. การสร้างมูลค่าเพิ่มจากการแปรรูป ทั้งที่เป็นการแปรรูปเบื้องต้นและการนำไปผลิตเป็นสินค้าอื่น เช่น ผลไม้แห้ง ผลไม้กวน ไข่เค็ม ปลาจ๋า เครื่องแกง ขนมไทย ไวน์ ผลไม้ เป็นต้น โดยส่วนใหญ่มีกระบวนการผลิตอย่างง่าย และให้ความสำคัญต่อการควบคุมคุณภาพตามแนวทางที่ได้รับ การส่งเสริมจากภาครัฐ แต่ใช้บรรจุภัณฑ์อย่างง่าย ซึ่งสร้างมูลค่าเพิ่มได้มากกว่าการจำหน่ายผลผลิตสดประมาณ ร้อยละ 21 - 30

3. การสร้างมูลค่าเพิ่มจากการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ เป็นการดำเนินการต่อยอดจากการส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้ด้านการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต การบริหารจัดการ และการแปรรูปผลผลิต ซึ่งเป็นขั้นตอนของกระบวนการด้านการตลาด ซึ่งมีกลุ่ม/สถาบันเกษตรกรตัวอย่างเพียง 1 ใน 3 เท่านั้น ที่นำบรรจุภัณฑ์ดังกล่าวไปใช้จริงในการผลิต โดยสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าได้ประมาณ ร้อยละ 30-100 แตกต่างกันตามลักษณะของผู้ซื้อ โดยการจำหน่ายให้แก่ ผู้ส่งออกจะมีมูลค่าเพิ่มขึ้นสูงสุด รองลงมาได้แก่ ร้านค้า/ห้างสรรพสินค้าและร้านค้าภายในชุมชนตามลำดับ ดังตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 ส่วนต่างของราคาจำหน่ายสินค้าที่ผ่านการรับรองคุณภาพจำแนกตามประเภทผู้ซื้อ

ผู้ซื้อ	ส่วนต่างของราคาจำหน่าย
การจำหน่ายให้แก่พ่อค้าส่งออก	40 – 100 %
การฝากขาย ณ ร้านจำหน่าย	40 – 150 %
การจำหน่ายผ่านกลุ่มเกษตรกร	30 – 150 %
การจำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลาง	10 – 50 %

หมายเหตุ: ส่วนต่างของราคาจำหน่าย หมายถึง สัดส่วนของราคาจำหน่ายที่สูงกว่าการจำหน่ายสินค้าเกษตรทั่วไป
ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, โครงการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณภาพ
การเกษตร และเพิ่มมูลค่าเกษตรในชุมชน

ทวี คุปต์กาญจนากุล และคณะ (2542) ได้ทดลองปลูกข้าวอินทรีย์พันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 ที่ศูนย์วิจัยข้าวแพร่จังหวัดแพร่ พบว่า ในการปลูกข้าวอินทรีย์พันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 โดยเฉพาะตั้งแต่ปีที่ 2 ถึงปีที่ 5 ได้ผลผลิตข้าวอินทรีย์เฉลี่ย 652 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งไม่แตกต่างจากข้าวเคมีพันธุ์เดียวกัน ซึ่งให้ผลผลิต 632 กิโลกรัมต่อไร่ นอกจากนั้นจากผลการทดลองที่สถานีทดลองข้าวสันป่าตองจังหวัดเชียงใหม่ ก็ให้ผลในทำนองเดียวกันกับการทดลองที่ศูนย์วิจัยข้าวแพร่ จังหวัดแพร่ และนอกจากการทดลองจังหวัดแพร่และจังหวัดเชียงใหม่แล้ว ทวี คุปต์กาญจนากุล และคณะ (2542) ยังได้ทดลองปลูกข้าวอินทรีย์ที่ศูนย์วิจัยข้าวพิษณุโลก ปทุมธานี สกลนคร และที่ศูนย์วิจัย ข้าวพัทลุง ผลการทดลอง พบว่า ผลผลิตข้าวอินทรีย์พันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 ที่ปลูกที่จังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดพัทลุง ในปีที่ 2 ให้ผลผลิตไม่แตกต่างจากข้าวเคมีพันธุ์เดียวกัน ในขณะที่การปลูกข้าวอินทรีย์พันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 ในปีที่ 2 ที่จังหวัดปทุมธานี และจังหวัดสกลนคร ให้ผลผลิตมากกว่าและน้อยกว่าข้าวเคมีพันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 ตามลำดับ และ สมศักดิ์ เจริญพันธ์ (2546) ทำการศึกษาทัศนคติต่อการทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ของชาวนาในอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างชาวนาในหมู่บ้านเกษตรอินทรีย์นำร่องผ่านการอบรมการทำเกษตรอินทรีย์จากหน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์ จำนวน 369 คน ผลการศึกษาระดับทัศนคติ พบว่า ชาวนา มีความเชื่อถือ ความรู้สึก และความพร้อมที่จะทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ในระดับดี โดยเพศชายมีทัศนคติที่ดีกว่าเพศหญิง ในส่วนของปัญหาและอุปสรรคพบว่า ผู้ที่ไม่คิดทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ให้เหตุผลว่า ขาดแคลนแรงงานและต้องเช่าที่ทำนา และไม่มีแรงจูงใจในการบำรุงดิน ส่วนข้อเสนอแนะอื่น ๆ พบว่า ควรส่งเสริมให้ความรู้การทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ทั่วประเทศ เนื่องจากทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์และลดต้นทุนการผลิตข้าวได้มาก กรรณิกา และคณะ (2549) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวิธีการปลูกข้าวอินทรีย์ในเขตจังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดอุบลราชธานี เป็นเวลา 2 ปี ผลการทดลองเฉพาะที่ศูนย์วิจัยข้าวสุรินทร์ พบว่า นาข้าว

อินทรีที่มีการไถกลบปุ๋ยพืชสดในรูปโสนอัฟริกันให้ผลผลิตข้าวสูงสุด เมื่อเปรียบเทียบกับนาข้าวที่ได้จากการไถกลบถั่วพรี ถั่วพุ่ม และปอเทือง โดยให้ผลผลิตในปีที่ 2 เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน คือ ข้าวที่ไม่มีการใช้ปุ๋ยพืชสดให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นจาก 352 กิโลกรัมต่อไร่ เป็น 461, 424, 401 และ 383 กิโลกรัมต่อไร่ ตามลำดับ และจำนวนครั้งของการไถกลบพืชปุ๋ยสดตั้งแต่ 1 – 3 ครั้ง ไม่มีความแตกต่างกัน แต่มีแนวโน้มว่าการไถกลบ 2 ครั้ง จะได้ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้นดีกว่าการไถกลบ 1 ครั้ง รองลงมา คือ ถั่วพรี ส่วนถั่วพุ่มและปอเทือง ถ้าดินมีความชื้นมากเกินไปจะเหี่ยวเฉาและตาย แต่ถ้าดินมีการระบายน้ำดีก็สามารถปลูกได้ นอกจากนี้ จันทนา อินทปัญญา (2550) ทำการศึกษาสถานการณ์การผลิตข้าวในพื้นที่ตำบลสร้อยละคร อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อรับทราบความคิดเห็นของชาวนาต่อการผลิตข้าวอินทรีย์ รวมทั้งเพื่อศึกษาองค์ความรู้การผลิตข้าวอินทรีย์ที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่ และจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในพื้นที่ตำบลสร้อยละคร อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ส่วนใหญ่ (ประมาณ ร้อยละ 73 ของผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด) รู้จักการปลูกข้าวอินทรีย์ และเคยคิดที่จะทดลองปลูกข้าวอินทรีย์ แต่ยังไม่สามารถทำการปลูกข้าวอินทรีย์ได้สำเร็จ เนื่องจากเห็นว่าการปลูกข้าวอินทรีย์ให้ผลผลิตต่ำ ไม่มีความรู้เกี่ยวกับวิธีการปลูกข้าวอินทรีย์ได้สำเร็จ เนื่องจากเห็นว่าการปลูกข้าวอินทรีย์ให้ผลผลิตต่ำ ไม่มีความรู้เกี่ยวกับวิธีการปลูกข้าวอินทรีย์ที่ดีพอ ซึ่งให้เห็นว่า ปัจจัยสำคัญที่จะก่อให้เกิดความสำเร็จในการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในพื้นที่ตำบลสร้อยละครนั้น อยู่อยู่ที่การสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มชาวนา “ศูนย์ข้าวชุมชน” เพื่อสนับสนุนในการสร้างเครือข่ายกับแหล่งความรู้ เพื่อให้ศูนย์ข้าวชุมชนของพื้นที่ตำบลสร้อยละครได้เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ เรียนรู้จากประสบการณ์ และการจัดทำแปลงทดลองสาธิตการปลูกข้าวอินทรีย์เปรียบเทียบกับการปลูกแบบสารเคมี เพื่อเป็นแหล่งอ้างอิง แหล่งความรู้ในระยะยาวต่อไป

จากผลการวิจัยที่กล่าวข้างต้น ซึ่งให้เห็นว่า กระบวนการที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชนมีความซับซ้อนจึงต้องมีกลไกด้านการพัฒนาจิตสำนึก ปลูกฝังเทคนิควิธีการจัดการความรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านจิตสำนึก ความรู้ การจัดการ และการปฏิบัติที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและการสร้างเครือข่ายกับชุมชนและองค์กรอื่น ๆ ด้วย

4. ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความเป็นอิสระที่ไม่ถูกรอบงำโดยความรู้จากภายนอกชุมชน มีความรู้ของตนเองโดยชุมชนเป็นผู้สร้างสรรค์ขึ้น การเห็นความสำคัญของความรู้ภูมิปัญญาและประเพณีของชุมชน การมีส่วนร่วมสืบทอดประเพณีและพิธีกรรมให้ดำรงอยู่ของคนในชุมชน

การที่จะเกิดมรรคผลในการเรียนรู้ การเข้าใจ และการปรับความคิดใหม่แล้ว การพัฒนาชุมชนของตนเองให้เข้มแข็ง ที่ผสมผสานการดำรงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าและสามารถต่อยอดให้ชุมชนใช้ประโยชน์ในการพัฒนาอาชีพ พัฒนาการอยู่ร่วมกันในชุมชน บทบาทของการวิเคราะห์

ความรู้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการปลูกฝัง ปรับเปลี่ยนความคิด สร้างความรู้ ถ่ายโอน และเผยแพร่ ความรู้แก่สมาชิกในชุมชนอย่างทั่วถึง และสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ๆ ซึ่งไม่สามารถ หลีกเลี่ยงผลลัพธ์ของการจัดการความรู้ที่เป็นรูปธรรม คือ การออกแบบและพัฒนาระบบฐานข้อมูล องค์ความรู้ของชุมชน ผนวกกับการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อธำรงรักษาภูมิปัญญาของชุมชน ให้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง

บทบาทและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่า “ภูมิปัญญา” เป็นคำที่ใช้กันแพร่หลายทั่วไปในสังคมและวงการต่างๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรเอกชน นักวิชาการ และสื่อมวลชน

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายภูมิปัญญาว่า เป็นพื้น ความรู้ความสามารถ ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการต่าง ๆ ได้ให้ความหมาย ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ว่า หมายถึง พื้นฐานความรู้ของ ชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือ มี ประสบการณ์ด้วยตัวเอง หรือทางอ้อมผ่านการเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือเป็นความรู้ที่สั่งสมสืบทอดกันมา โดยมีกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วพัฒนา เลือกรสรปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนา ชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย จนเกิดภูมิปัญญา (องค์ความรู้ใหม่) ที่เหมาะสม และสืบทอดพัฒนา ต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด

ดร.เสรี พงศ์พิศ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญาไทย” ในสารานุกรมไทยสำหรับ เยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 23 ไว้ว่า “ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ ความสามารถ วิธีการ ผลงานที่คนไทยได้ค้นคว้า รวบรวม และถ่ายทอด ปรับปรุง จากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนเกิดผลผลิตที่ดี งดงาม มีคุณค่า มีประโยชน์ สามารถนำมา แก้ปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตได้ โดยแต่ละหมู่บ้าน แต่ละชุมชนไทย ล้วนมีการทำมาหากินที่สอดคล้อง กับภูมิประเทศ มีผู้นำที่มีความรู้ มีฝีมือทางช่าง สามารถประดิษฐ์ ตัดสินใจแก้ปัญหาของชาวบ้านได้ ผู้นำเหล่านี้เรียกว่า ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้ทรงภูมิปัญญาไทย

ด้วยเหตุนี้ ลักษณะภูมิปัญญาไทย จึงมีลักษณะเป็นทั้งความรู้ ความเชื่อ และพฤติกรรม ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตของคน เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว และการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม เป็นพื้นฐานสำคัญในการมองชีวิต เป็น พื้นฐานความรู้ในเรื่องต่าง ๆ มีลักษณะเฉพาะ หรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อการปรับสมดุลในการพัฒนาสังคม

งานวิจัยของ อรทัย จิตไธสง (2544) ที่ศึกษาเรื่อง การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านในการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเชิงธุรกิจชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนสุขสมบูรณ์ ตำบลหนองเสาเล้า อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดขอนแก่น พบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน สามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ ระดับบุคคล ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอด ได้แก่ ครอบครัว เครือญาติ ผู้สูงอายุและผู้เป็นภูมิปัญญา โดยใช้วิธีการทดลองปฏิบัติ สอน แนะนำ ระดับชุมชน มีการถ่ายทอดโดยอาศัยกลุ่มทางสังคม ได้แก่ กลุ่มเพื่อน กลุ่มผู้นำ กลุ่มอาชีพ ใช้วิธีการอบรม การประชุม และเวทีชาวบ้าน ระดับระหว่างชุมชน มีการใช้วิธีการเรียนรู้จากการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทรงศิริ สาประเสริฐ (2542) ที่ศึกษาเรื่องลักษณะการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้าน พบว่า การถ่ายทอดระหว่างชุมชนมีการใช้วิธีการเรียนรู้จากการฝึกอบรม การศึกษาดูงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน และงานวิจัยของ ชูเกียรติ สีสวรรณ์ (2535) ศึกษาเรื่องระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ และกัญญา ชมศิลป์ (2538) ศึกษาเรื่อง การจัดการข่าวสารความรู้ของชุมชนชนบท พบว่า มีการถ่ายทอดความรู้โดยสถาบันครอบครัว วัด โรงเรียน และศูนย์กลางการเรียนรู้อื่น ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ที่มีมาแต่เดิมและมาจากภายนอก และอดุลย์ วังศรีคุณ (2536) ทำการวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยทำการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จำนวน 31 เรื่อง พบว่า ลำดับขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งมี 7 ขั้นตอน คือ ชุมชนรับรู้และตระหนักในปัญหา สมาชิกชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา สมาชิกชุมชนร่วมกันแสวงหาและเลือกแนวทางแก้ปัญหา สมาชิกชุมชนร่วมกันดำเนินการ สมาชิกชุมชนร่วมกันประเมินผลการดำเนินงาน และสมาชิกชุมชนร่วมกันปรับปรุงหากการดำเนินการไม่สำเร็จ สำหรับองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนประกอบด้วย 1) กิจกรรมการเรียนรู้ ที่ปรากฏในรูปการศึกษาประสบการณ์จากชุมชนอื่น/ การศึกษาดูงาน การสนทนาปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การประชุมอย่างเป็นทางการและการปฏิบัติจริง 2) ฐานการเรียนรู้ประกอบด้วย ฐานการเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ สมาชิกชุมชน ผู้นำชุมชน และฐานการเรียนรู้จากภายนอกชุมชน ได้แก่ ชุมชน บุคคล องค์กรภายนอก และ 3) เนื้อหาประกอบด้วย เนื้อหาด้านปัญหา/ความต้องการพัฒนาและการแก้ปัญหาเรื่องการทำมาหากิน ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วยปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก และปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น การส่งเสริมให้ชุมชนในท้องถิ่นเห็นถึงคุณค่า ตระหนักถึงความสำคัญในการจัดความรู้ของคน และสามารถเข้าถึง ดูแล และใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญา ในการพัฒนาสร้างความเข้มแข็งในชุมชน และเสริมสร้างเศรษฐกิจสังคมได้

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

สภาพการแข่งขันในปัจจุบัน ส่งผลให้มีการแข่งขันกันด้วยการสร้างนวัตกรรม (Innovation) เป็นปัจจัยหลักเพื่อใช้ขับเคลื่อนความสำเร็จ การแข่งขันกันด้วยการสะสมปัจจัย (Factors Accumulation) เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ทุน หรือแรงงาน จึงไม่ใช่ข้อได้เปรียบทางการแข่งขันอีกต่อไป เพราะการแข่งขันในปัจจุบันได้ก้าวสู่ยุคที่ความรู้เป็นกลยุทธ์ในการสร้างความได้เปรียบ และเป็นอาวุธที่ใช้เพื่อความอยู่รอดในโลกแห่งการแข่งขัน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสารที่เข้าถึงได้ง่ายขึ้น ต่างส่งผลให้บุคคล กลุ่มคน หรือชุมชนสามารถแสวงหาความรู้ได้อย่างไม่จำกัด แม้ว่าเทคโนโลยีสารสนเทศต่าง ๆ จะช่วยให้สามารถแสวงหาข้อมูลจากภายนอกได้สะดวกรวดเร็วกว่าก็ตาม แต่แท้ที่จริงแล้ว ความรู้ที่เป็นหัวใจสำคัญ คือ ความรู้ที่มาจากภายในชุมชนซึ่งจะนำพาชุมชนให้ประสบความสำเร็จและอยู่รอดได้โดยต้องอาศัยฐานความรู้ที่มั่นคง มีระบบ และมีความต่อเนื่อง ปัจจัยสำคัญที่ชุมชนควรพิจารณา คือ “การจัดการความรู้” หรือ “Knowledge Management”

การจัดการความรู้ (Knowledge Management หรือ KM) เป็นคำที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายตั้งแต่ปี 1995 โดยมีนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญได้ให้นิยาม เช่น

การจัดการความรู้ คือ กระบวนการนำความรู้หรือทุนทางปัญญาขององค์การมาทำให้เกิดเป็นทรัพย์สินขององค์การ (Bukowitz และ Williams, 1999)

การจัดการความรู้ เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแปลงข้อมูล (Data) ไปเป็นสารสนเทศ (Information) และความรู้ (Knowledge) ตามลำดับ และใช้ความรู้นำไปปฏิบัติการเพื่อยกระดับปัญหา คุณค่า ความดี ความงาม (สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, 2547)

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการรวบรวมจัดเก็บข้อมูลที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นชุมชน องค์กร หรือประเทศอย่างเป็นระบบ และนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาเป็นความรู้เพื่อเอื้อให้เกิดการสร้างนวัตกรรม และเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันและประสิทธิภาพ อันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ยุคปัจจุบัน ที่เรียกกันว่า Knowledge - based society ได้รับอิทธิพลมาจากเทคโนโลยี ที่เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เช่น อินเทอร์เน็ต อินทราเน็ต ตลอดจนกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้การสื่อสารทั่วโลกเชื่อมโยงถึงกันจนกลายเป็นระบบสังคมโลก ทำให้สภาพเศรษฐกิจและสังคมในยุคนี้เป็นเศรษฐกิจและสังคมบนฐานความรู้ (Knowledge - based Society and Economy) ที่เน้น “ทุนความรู้” (Knowledge Capital) หรือ “ทุนทางสติปัญญา” (Intellectual Capital) หรือ “ทุนมนุษย์” (Human Capital) ว่าเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญขององค์กร ทำให้การบริหารงานมีความเป็นระบบมากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ (Relationship) และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Integrity) ของทีมงาน ดังนั้น โครงสร้างทางสังคมจึงมีรูปแบบเป็น “ชุมชน” (Community)

ที่ไม่เป็นทางการ ด้วยเหตุนี้ การจัดการความรู้ในยุคนี้เป็นเรื่องของการสนับสนุนความรู้ของธุรกิจ เพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนและการปรากฏขึ้นขององค์กรแห่งการเรียนรู้ ยิ่งไปกว่านั้น ยังสนับสนุนการสร้างทุนมนุษย์และทุนทางสังคมที่ต้องการการพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไปด้วย หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การจัดการความรู้ในยุคนี้เกี่ยวกับการทำให้ความรู้เป็นประชาธิปไตย (Democratization of Knowledge) โดยให้ประชาชนมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย

กระบวนการของการจัดการความรู้

Marquardt (1996, อ้างถึงใน ปณิตา พันภัย, 2544) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการความรู้ว่ามีรายละเอียดดังนี้

1. การแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition)

การแสวงหาความรู้ เป็นการแสวงหาและรวบรวมความรู้ ทั้งจากแหล่งภายใน และภายนอก ซึ่งความรู้ที่มาจากภายในสามารถทำได้โดยการให้ความรู้ เช่น การสอนงาน การฝึกอบรม การสัมมนา การประชุม ฯลฯ การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและการลงมือปฏิบัติ (Learning by Doing) และการดำเนินการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการปฏิบัติงานต่าง ๆ ส่วนความรู้ที่มาจากภายนอก ได้แก่ การใช้มาตรฐานเปรียบเทียบ (Benchmarking) จากองค์กร การรวบรวมข้อมูลจากลูกค้า คู่แข่งและแหล่งอื่น ๆ การร่วมมือกับองค์กรอื่น ๆ เพื่อสร้างพันธมิตรและการร่วมทุน การตรวจสอบแนวโน้มทางเศรษฐศาสตร์ สังคมและเทคโนโลยี

2. การสร้างความรู้ (Knowledge Creation)

การแสวงหาความรู้ นั้น เป็นการปรับใช้ความรู้โดยทั่วไป แต่การสร้างความรู้ นั้นเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้น เกี่ยวข้องกับแรงผลักดัน การหยั่งรู้ และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล รูปแบบต่าง ๆ ในการสร้างองค์ความรู้ ได้แก่ ความรู้ที่บุคคลให้ความรู้ที่ตนเองมีอยู่กับผู้อื่น เช่น การทำงานด้วยกัน การนำความรู้ที่มีอยู่ผนวกกับความรู้ของแต่ละบุคคล เพื่อให้เกิดเป็นความรู้ใหม่และมีการแบ่งปันกันอย่างถ้วนทั่ว การเรียนรู้โดยการปฏิบัติ การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ การทดลอง เป็นต้น

3. การจัดเก็บข้อมูลและการสืบค้นความรู้ (Knowledge Storage and Retrieval)

ในการบริหารความรู้ต้องมีการกำหนดเกี่ยวกับสิ่งสำคัญที่จะเก็บไว้เป็นองค์ความรู้ และจะต้องพิจารณาถึงวิธีการในการเก็บรักษาและการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความต้องการ การจัดเก็บนั้นเกี่ยวข้องกับด้านเทคนิค เช่น การบันทึกเป็นฐานข้อมูล หรือการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน ในการเก็บสะสมความรู้ควรคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ คือ

- โครงสร้างและการจัดเก็บควรเป็นระบบที่สามารถค้นหาและส่งมอบได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว

- จัดให้มีการจำแนกรายการต่าง ๆ เช่น ข้อเท็จจริง นโยบายหรือขั้นตอนการปฏิบัติงาน บนพื้นฐานความจำเป็นในการเรียนรู้
- อาศัยการจัดการที่สามารถส่งมอบให้ผู้ใช้อย่างชัดเจน กระชับ ถูกต้อง ทันเวลา และเหมาะสมตามที่ต้องการ

ในส่วนของการสืบค้นความรู้ เป็นลักษณะของการเข้าถึงสิ่งที่ผู้ใช้ต้องการเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานต่อไป ควรทำให้ผู้ปฏิบัติงานทราบถึงช่องทางหรือวิธีการสำหรับการค้นหาความรู้ต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการ เช่น การทำสมุดเก็บรายชื่อและทักษะของผู้เชี่ยวชาญ หรือในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น เครือข่ายการทำงานตามระดับชั้น การประชุม การฝึกอบรม เป็นต้น

4. การถ่ายโอนความรู้และการใช้ประโยชน์ (Knowledge Transfer and Utilization)

การถ่ายโอนและการใช้ประโยชน์จากความรู้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกลไกด้านอิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนี้ การเคลื่อนที่ของสารสนเทศและความรู้ระหว่างบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งนั้น เป็นไปโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ซึ่งการถ่ายโอนความรู้โดยตั้งใจ มีวิธีการต่าง ๆ เช่น การบันทึก การรายงาน การฝึกอบรม การประชุมภายใน การสรุปข่าวสาร การหมุนเวียนหรือสับเปลี่ยนงาน ระบบพี่เลี้ยง (Mentoring) ส่วนการถ่ายโอนความรู้โดยไม่ตั้งใจ เช่น การหมุนเวียนงาน เครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ เป็นต้น

จากกระบวนการข้างต้นจะเห็นได้ว่า การนำความรู้ที่มีอยู่ภายในชุมชนไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีวิธีการ หรือเครื่องมือที่ช่วยสนับสนุนให้การจัดการความรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะเครื่องมือเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทสำคัญเกือบทุกส่วนของกระบวนการ ดังเช่น ตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3 ตัวอย่างของเครื่องมือทางเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับการจัดการความรู้

กระบวนการจัดการความรู้	ประเภทของเครื่องมือเทคโนโลยีสารสนเทศ	การใช้งานเครื่องมือ
1. การค้นหาความรู้	- Idea generating tools	- เพื่อช่วยสร้างความคิดใหม่
2. การสร้างและแสวงหาความรู้	- Data mining tools - OLAP tools - Conceptual mapping tools - Intelligent agents	- เพื่อช่วยสกัดเอาความรู้ใหม่ แนวโน้มต่าง ๆ รวมถึงพฤติกรรมของลูกค้า - เพื่อช่วยค้นหาข้อมูลและสร้างความรู้ใหม่ ๆ ขึ้นมาจากหลักการที่เหมือนเดิม - เพื่อช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล
3. การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ	- Document management Systems	- เพื่อช่วยกลั่นกรองและจัดลำดับข้อมูล

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

กระบวนการจัดการความรู้	ประเภทของเครื่องมือเทคโนโลยีสารสนเทศ	การใช้งานเครื่องมือ
4. การประมวลผลและกลั่นกรองความรู้	<ul style="list-style-type: none"> - Case - based reasoning - Visual Maps - Metadata repositories - Data/Knowledge based - Directories 	<ul style="list-style-type: none"> - เพื่อช่วยจัดข้อมูลให้เป็นระบบ - ช่วยแปลความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อนำไปจัดเก็บไว้ในแผนความรู้
5. การเข้าถึงความรู้	<ul style="list-style-type: none"> - E-mail - Workflow software - Data warehouse/Data mart - Intranet Web - Search and retrieval Technologies 	<ul style="list-style-type: none"> - เพื่อช่วยสื่อสารความรู้ต่าง ๆ - ทำให้ข้อมูลสามารถเข้าถึงได้ง่าย - เพื่อช่วยในการตัดสินใจและการแก้ปัญหาต่าง ๆ
6. การแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้	<ul style="list-style-type: none"> - Collaboration tools - Audio/Video conferencing tools 	<ul style="list-style-type: none"> - ช่วยเชื่อมโยงบุคลากรภายในองค์กรที่อยู่ต่างสถานที่เข้าไว้ด้วยกันเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้
7. การเรียนรู้	<ul style="list-style-type: none"> - Meeting support software - Internet/Extranet - Computer aided training 	<ul style="list-style-type: none"> - ส่งเสริมให้เกิดการปฏิสัมพันธ์และการทำงานที่เกื้อกูลกัน - สนับสนุนและอำนวยความสะดวกสำหรับการเรียนรู้

ที่มา : Singapore Productivity and Standards Board, 2001 (อ้างในสถาบันเพื่อผลผลิตแห่งชาติ, 2547)

จากตารางที่ 2.3 ชี้ให้เห็นว่า เทคโนโลยีสารสนเทศต่าง ๆ ช่วยให้การจัดการความรู้เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในแง่มุมของการสร้างช่องทางให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงความรู้ได้สะดวก รวดเร็ว และการสร้างเครือข่ายข้อมูลเชื่อมโยง ซึ่งทำให้ทุกคนมีโอกาสร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูลและสื่อสารกันได้อย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งยุคปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศนับเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยเชื่อมประสานและต่อยอดองค์ความรู้ขององค์กรได้เป็นอย่างดี แต่สิ่งหนึ่งที่พึงระวังก็คือ บ่อยครั้งที่ผู้คนมักยึดติดว่า ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยีเป็นสูตรสำเร็จของการจัดการองค์ความรู้ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วความสำเร็จดังกล่าวขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยด้วยกัน เช่น วัฒนธรรม โครงสร้างในชุมชนที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ เป็นต้น ฉะนั้น การก้าวไปสู่การเพิ่มศักยภาพของชุมชนด้วยการจัดการความรู้ จึงไม่ควรมุ่งเน้นความสำคัญไปที่ปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่ต้องหลอมรวมแต่ละปัจจัยให้สอดคล้องส่งเสริมซึ่งกันและกัน

เทคโนโลยีสำหรับการจัดการความรู้

การนำเทคโนโลยีสารสนเทศต่าง ๆ มาใช้จะทำให้องค์กรสามารถสร้างกลยุทธ์ใหม่ ๆ เพื่อการเรียนรู้แบบทั่วทั้งองค์กร สามารถให้การศึกษาและปฏิรูปตนเองได้โดยอัตโนมัติ เทคโนโลยีสารสนเทศจะทำให้เกิดการจัดสรรอำนาจหน้าที่และการควบคุมที่มีประสิทธิภาพที่สุด และช่วยทำให้การผลิต การประสานงาน และการบริหารจัดการมีประสิทธิภาพมากขึ้น

เทคโนโลยีทำให้องค์กรสามารถยกเลิกกฎเกณฑ์เก่า ๆ เกี่ยวกับการบริหารการเปลี่ยนแปลง การพัฒนา และการเรียนรู้ได้ รวมทั้งยังเพิ่มขีดความสามารถในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- บุคลากรในส่วนต่าง ๆ สามารถเรียกข้อมูลเดียวกันมาดูพร้อม ๆ กันได้
- ไม่ว่าพนักงานคนใดก็สามารถทำงานได้อย่างผู้เชี่ยวชาญ
- องค์กรจะได้ประโยชน์จากทั้งการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางและจากการกระจายอำนาจออกจากส่วนกลาง
- ทุกคนจะมีโอกาสในการตัดสินใจเกี่ยวกับงานของตนเอง
- บุคลากรในภาคสนาม จะสามารถรับและส่งข้อมูลจากสถานที่ใดก็ได้
- องค์กรสามารถปรับแผนต่าง ๆ ได้อย่างทันท่วงที

เทคโนโลยีกับการไหลเวียนของความรู้

เทคโนโลยีเป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่ง ในการพัฒนาการสื่อสารภายในชุมชนและในการถ่ายโอนความรู้ โดยจะสลายเขตแดนภายในชุมชนลงและเพิ่มระดับความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน นอกจากนี้มันยังทำให้คนสามารถสื่อสารกันโดยตรงได้ง่ายขึ้น ไม่มีข้อจำกัดทั้งในด้านเวลาและระยะทาง ด้วยการใช้กระดานข่าวและไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ และการประชุมผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ทั้งนี้ซอฟต์แวร์ที่ใช้ในการสื่อสารจะทำให้เกิดสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ทุกคนในชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการรวบรวม และถ่ายโอนความรู้ได้ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ของตน

การแบ่งปันข้อมูลแบบทันที (Real - Time) และการส่งเสริมให้เกิดการเข้าสู่ระบบมากขึ้น เพื่อค้นหาข้อมูล จำเป็นจะต้องใช้กลยุทธ์ดังนี้

- สร้างฐานข้อมูลแบบออนไลน์ที่ทุก ๆ หน่วยงานสามารถใช้งานได้โดยไม่มีขอบเขต
- เชื่อมระบบเข้ากับฐานข้อมูลแบบออนไลน์ และกับกระดานข่าวอิเล็กทรอนิกส์ขององค์กรต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัย หรือศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ
- ติดตั้งและส่งเสริมการใช้ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Data Interchange -EDI) เพื่อการสร้างระบบเครือข่าย

การใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการจัดการความรู้

เพื่อให้การรวบรวม การจัดเก็บ และการถ่ายโอนความรู้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ องค์การแห่งการเรียนรู้จะต้องปฏิบัติตาม 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง **ติดตั้งโครงสร้างพื้นฐานของเทคโนโลยีสารสนเทศ** ให้ทุกคนได้ใช้ ซึ่งระบบดังกล่าวควรจะสนับสนุนระบบการเผยแพร่ความรู้แบบทั่วทั้งชุมชน และทำให้ทุกคนสามารถติดต่อสื่อสารกันได้โดยอาศัยระบบอิเล็กทรอนิกส์ คนแต่ละคนสามารถจัดการกับความต้องการด้านการสื่อสารและด้านข้อมูลที่มีความซับซ้อนได้ ซึ่งเครื่องมือดังกล่าวได้แก่ Navigation Tools สำหรับการใส่คำหลัก ๆ (Keyword) เพื่อค้นหาข้อมูล, Hypermedia, Dynamic Visual Querying และ Decision Tree รวมทั้งซอฟต์แวร์ที่เป็นอื่น ๆ เช่น Text Processing, Presentation Graphic, Spreadsheet, Relational DBMS, Web Browser และไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

ขั้นตอนที่สอง **สร้างแหล่งจัดเก็บข้อมูลและความรู้ของชุมชน** ซึ่งในขั้นนี้องค์การแห่งการเรียนรู้จะต้องสร้างและทำให้รูปแบบพจนานุกรมข้อมูลต่าง ๆ (ที่มีความสัมพันธ์กัน) มีระเบียบเป็นหมวดหมู่ นอกจากนี้ ก็ต้องปรับรูปแบบของข้อมูลออนไลน์ที่มีอยู่ก่อนที่จะใส่ข้อมูลเหล่านั้น ลงไปในฐานข้อมูลของชุมชน โดยใช้แม่แบบ (template) สำหรับการป้อนข้อมูล เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำและความสอดคล้องของข้อมูลเสียก่อนและควรติดตั้งซอฟต์แวร์ เพื่อแปลข้อมูลจากสื่อต่าง ๆ ด้วย

ขั้นตอนที่สาม **นำระบบอิเล็กทรอนิกส์มาปรับใช้ในการปฏิบัติงาน** การบริหาร และกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นแบบอัตโนมัติ ตัวอย่างเช่น ผู้นำชุมชนอาจนำเทคโนโลยีเหล่านี้เข้ามาใช้เพื่อเป็นสื่อสร้างความเข้าใจในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนได้

ขั้นตอนที่สี่ **พัฒนาระบบสนับสนุนการปฏิบัติงานแบบผสมผสาน** (Integrated Performance-Support Systems) และแอปพลิเคชัน สำหรับการค้นหาความรู้และการทำเหมืองข้อมูล ในขั้นตอนสุดท้ายนี้องค์การแห่งการเรียนรู้จะจัดตั้งศูนย์ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบในการรวบรวม จัดเก็บ วิเคราะห์ และเผยแพร่ความรู้ รวมทั้งให้การฝึกอบรมแก่บุคลากรในชุมชนในด้านต่าง ๆ ให้คำปรึกษาแนะนำและจัดเตรียมคนให้สามารถใช้ข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความสำเร็จที่เห็นได้ชัดจากการนำระบบ สนับสนุนการปฏิบัติงานแบบผสมผสาน มาใช้ก็คือ ทุกคนจะได้รับข้อมูล ได้รับคำปรึกษา การฝึกอบรม ความช่วยเหลือในการทำงาน ส่วนศูนย์ผู้เชี่ยวชาญก็จะมีประโยชน์ในหลาย ๆ ด้านดังนี้

- สร้างสรรค์ วิจัย พัฒนา และบริหารคลังความรู้
- กำหนดและควบคุมมาตรฐาน รวมถึงวิธีการในการดำเนินการต่างๆ
- เชื่อมโยงและประสานผลประโยชน์ต่างๆ ร่วมกับศูนย์อื่นที่เกี่ยวข้อง
- ประเมินสมรรถนะและผลการปฏิบัติงาน

- ตรวจสอบหาช่องโหว่ และแก้ไขข้อบกพร่องในเนื้อหาและกระบวนการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในคลังความรู้
  - ให้ฝึกอบรมและให้คำปรึกษา
  - จัดหาบุคลากรที่มีความสามารถเหมาะสม สำหรับโครงการหรือกระบวนการต่าง ๆ
- การเรียนรู้ที่ทำงานในสหัฐวรรษใหม่นี้ จะเป็นการเรียนรู้แบบทันเวลา (Just in - time) เป็นการเรียนรู้ในสิ่งที่จำเป็นต้องรู้ โดยเฉพาะในเวลาที่ต้องใช้ความรู้ นั้น หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเป็นการเรียนรู้ที่จัดขึ้นเพื่อความเหมาะสมสำหรับแต่ละบุคคล โดยอาศัยอานุกาพอันมหาศาลของเทคโนโลยี

ภา โปธิ์เงิน (2548) วิจัยเรื่องการพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศงานสถิติ: กรณีศึกษา สัสดีอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เพื่อให้บุคลากรในหน่วยงานสัสดีสามารถนำไปใช้ทดแทนระบบงาน สัสดีเดิม ซึ่งเป็นการบันทึกข้อมูลบนกระดาษ ทำให้หน่วยงานสัสดีมีระบบสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ สะดวก รวดเร็ว ในการใช้งานตั้งแต่ระดับเจ้าหน้าที่ไปจนถึงระบบผู้บริหาร ทั้งนี้เนื่องจากระบบฐานข้อมูล สารสนเทศงานสถิติที่พัฒนาขึ้นใหม่จะลดขั้นตอนการทำงานของสัสดีลง ทำให้เจ้าหน้าที่ทำการบันทึก เพียงครั้งเดียวเท่านั้นก็จะได้ข้อมูลที่ต้องการเกือบทั้งหมด นอกจากนี้ยังเป็นการลดความผิดพลาดของ ข้อมูลได้อีกด้วย ในส่วนของผู้บริหารก็สามารถเรียกดูสารสนเทศในส่วนที่ต้องการได้ทันทีและมีความถูกต้อง ทำให้สามารถใช้ข้อมูลดังกล่าวในการตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาระบบ สารสนเทศนี้ ได้ใช้หลักการวิเคราะห์และออกแบบระบบสารสนเทศให้เป็นไปตามระบบงานของสัสดี ในกระบวนการต่าง ๆ โดยแบ่งระบบตามกระบวนการทำงานในแต่ละห้วงของสัสดี เช่น การขึ้นบัญชี ทหารกองเกิน การเรียกคนเข้ากองประจำการ การคัดเลือกคนเข้าเป็นทหารกองประจำการ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังได้มีการพัฒนาเพิ่มเติมการรายงานสถานภาพของบุคคล ซึ่งเป็นสารสนเทศที่ผู้บริหารมีความต้องการ แต่ไม่มีในระบบเดิม ผลการวิจัยพบว่า เมื่อนำระบบใหม่เข้าใช้งาน มีการวัดความพึงพอใจ ของผู้เชี่ยวชาญและความพึงพอใจของผู้ใช้ทั้งผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ อยู่ในเกณฑ์ที่พึงพอใจมาก เป็นระบบที่ทดแทนการใช้แรงงานได้ มีความสะดวก รวดเร็ว ง่ายต่อการใช้งาน พร้อมเสนอแนะให้มีการพัฒนาต่อระดับสัสดีจังหวัดและเชื่อมต่อกับข้อมูลประชากรของกระทรวงมหาดไทยต่อไปด้วย

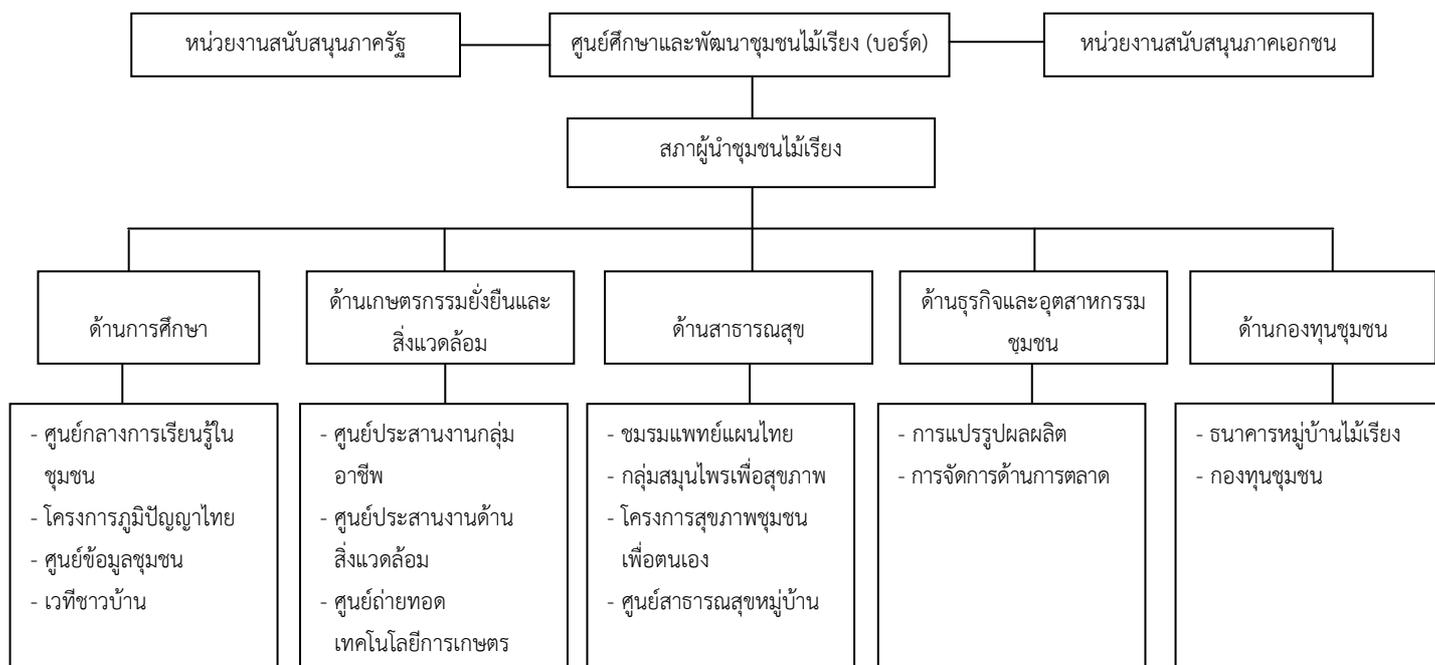
บทบาทและความสำคัญของศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนมีความสำคัญที่ช่วยให้คนในชุมชนได้พัฒนาตน เกิดการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นที่แลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งเป็นการพัฒนาทุนทางสังคมให้แข็งแกร่ง เพราะ ทุนทางสังคม หมายถึง พลังที่มีอยู่ในชุมชน และสังคมซึ่งเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนเพื่อที่จะอยู่ และทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใยความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงามของ สังคมไทย

ครูประสงค์ รมรงค์ เป็นชาวบ้านธรรมดาที่ไม่ธรรมดาเป็น “นักเรียนรู้” ที่เรียนไม่รู้จบ ค้นหาคำตอบ ค้นหาทางออกของปัญหาต่างๆ โดยไม่รอสูตรสำเร็จหรือคำตอบสำเร็จรูปจากที่ไหน แต่แสวงหาเอง ทั้งยังชวนผู้นำชาวบ้านที่ชุมชนไม้เรียง (อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช) หาคำตอบด้วยการทำพร้อมกับค้นหา “นวัตกรรมทางสังคม” ที่เหมาะสมกับชุมชนตลอดมา

ประสบการณ์ในการพัฒนาชุมชนไม้เรียงของครูประสงค์ เป็นบทเรียนอันยิ่งใหญ่ของกระบวนการเรียนรู้ที่เริ่มจากคน ทรัพยากร ความรู้ ภูมิปัญญา จนสามารถพัฒนาเป็นความรู้นำไปแก้ปัญหาของคนไม้เรียงได้ เพราะทุกกิจกรรมของชาวไม้เรียงจะเน้นการพัฒนาคนให้มีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง เน้นการเรียนรู้ให้ทุกคนรู้จักคิด รู้จักการวางแผน เน้นการสร้างความสัมพันธ์กันร่วมมือกันเป็นเครือข่าย เน้นการผลิตในสิ่งที่จำเป็นกับชีวิต เน้นการวางแผนทุกระดับ ไม่ได้คิดแต่จะถ่ายทอดความคิดของตนเองให้คนอื่น แต่เป็นผู้ที่ยอมรับว่าคนอื่นทุกคน มีศักยภาพที่สามารถจะพัฒนาได้ ถ้าหากมีกระบวนการและวิธีการที่เหมาะสม เป็นการเรียนรู้ที่ “ออกมาจากข้างใน”

ครูประสงค์ เป็นคนที่รู้จักสังเคราะห์ รู้จักประมวลความคิด และประสบการณ์ต่าง ๆ ให้เป็น “องค์ความรู้” ที่มีคุณค่า มีพลังในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ในชุมชน วันนี้ชุมชนไม้เรียงจึงเป็นต้นแบบสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งประชาชนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดและจัดการชีวิตของตนเอง (ภาณี ขนาธิปภรณ์, วัชรีย์ พุ่มทอง, 2547) โดยมีการกำหนดโครงสร้างและแผนงานศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 โครงสร้างและแผนงานศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง

ที่มา: หนังสือ “ประสงค์ รมรงค์” แมกไซไซ 2004 สาขาผู้นำชุมชน, สิงหาคม, 2540

เครือข่ายเยาวชนสืบสานภูมิปัญญา (2552) เสนอแนวความคิดการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนว่าเป็นการยกระดับพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เกิดพลัง ความยั่งยืนของการจัดการเรียนรู้ระดับท้องถิ่น มีหลักสูตรที่ชัดเจน แน่นอน มีการดึงความรู้ที่อยู่ในท้องถิ่น ให้เกิดการถ่ายทอดไปสู่เยาวชนรุ่นใหม่ ศูนย์การเรียนรู้สามารถสร้างหลักสูตรที่เหมาะสม สอดคล้องกับวิถีของชุมชน ตอบโจทย์ ความต้องการ และการแก้ปัญหาของชุมชนได้ การจัดการกระบวนการเรียนรู้ในศูนย์เรียนรู้ชุมชน จำเป็นต้องเน้นให้เยาวชนในชุมชนมีบทบาทในการจัดการเรียนรู้ โดยมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จนเกิดความเข้าใจ และชำนาญ สามารถถ่ายทอดและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ตลอดจนได้รับการยอมรับ ส่งเสริม และสนับสนุนจากองค์กร หน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน พ่อครูแม่ครูภูมิปัญญา พ่อแม่ผู้ปกครองของเด็กและเยาวชน ที่มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เติบโตเป็นคนมีคุณภาพของสังคม ที่เพียงพอพร้อมด้วยพลังกาย จิต ปัญญา และสำนึกต่อสังคมต่อไป ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ เป็นห้องเรียนของชุมชน สำหรับถ่ายทอดองค์ความรู้ชุมชน และเป็นต้นทุนสำคัญในการพัฒนา แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง อันนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็ง และสุขภาวะในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

นภาพร สุวรรณศักดิ์ (2551) กล่าวว่า “การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ คือ การใช้ความรู้ชุมชนเป็นต้นทุนในการเชื่อมโยงสู่การจัดการศูนย์เรียนรู้ ใช้กระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนเป็นตัวเชื่อมโยงกลุ่มคนในการจัดการปัญหา ผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มและเครือข่ายในการจัดการปัญหาและกำหนดทิศทางพัฒนา ใช้ความรู้ที่กระจุกกระจายอยู่ในชุมชนเข้ามารวบรวมและจัดหมวดหมู่ สร้างให้เป็นระบบ และจัดการให้เกิดความรู้ ให้เกิดถ่ายทอดเป็นประสบการณ์และบทเรียน ทั้งนี้การพัฒนาศูนย์เรียนรู้จะตอบสนองต่อยุทธศาสตร์จังหวัดได้อย่างไรนั้น จะต้องมีจัดการระบบความรู้ของชุมชนให้เป็นศูนย์เรียนรู้ โยงสู่การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งงบประมาณและกิจกรรม ทั้งนี้จะต้องเข้าใจชัดเจนร่วมกันว่าศูนย์เรียนรู้ไม่ใช่ประเด็นใหม่ แต่เป็นประเด็นที่มาเติมเต็มงานพัฒนาให้มีคุณภาพ ดึงความรู้ชุมชนเพื่อการสื่อสารทั้งกับภายในชุมชนและภายนอกชุมชน”

นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม (2548) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบเมืองแห่งการเรียนรู้ : กรณีศึกษาของค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดชลบุรี พบว่า ความจำเป็นของการพัฒนาให้ชุมชนหรือเมืองเป็นแหล่งการเรียนรู้ในสังคมไทยตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในเรื่องที่ทำให้การศึกษาตลอดชีวิตและตามเจตนารมณ์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในเรื่องท้องถิ่นมีสิทธิในการจัดการศึกษาอบรมและฝึกอาชีพอันเนื่องมาจากการได้รับผลกระทบในเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการและเทคโนโลยี ประเทศไทยต้องเตรียมประชาชน เตรียมชุมชนให้มีศักยภาพ มีความพร้อมที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงและเดินนำสู่ยุคแห่งความก้าวหน้า โดยดำเนินยุทธศาสตร์สร้างเมืองแห่งการเรียนรู้ด้วยการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อเป็นวิถีทางที่จะพัฒนาคุณภาพ

ของประชาชนไปสู่เป้าหมายในการพัฒนาประเทศเพราะฉะนั้นการดำเนินการให้สังคมไทยเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้จึงมีความจำเป็นต่อสังคมไทย

จิระประภา อัครบวร, บุญอนันต์ พิณภัทรชัย และสมบัติ กุสุมาวาลี (2545) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์ชุมชนเข้มแข็ง ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ : กรณีศึกษาตำบลบางพระ จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ปัจจัยความสำเร็จของชุมชนบางพระที่มีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง เกิดจาก 1) การมีผู้นำที่เข้มแข็ง โดยมีแนวทางการบริหารจัดการชุมชนโดยให้คน ในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการค้นหาปัญหาและการพัฒนา ผู้นำมีบทบาทเป็นเพียงนักแปลความ นักเชื่อมโยง คือ เชื่อมโยงคนและทักษะ เชื่อมโยงเงิน เชื่อมโยงกิจกรรม 2) การมีชุมชนแห่ง การเรียนรู้ คือ การที่คนในชุมชนแสดงความเป็นเจ้าของ โดยการมีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็นในการช่วยกันพัฒนาตำบลให้เป็นชุมชนที่น่าอยู่อาศัย นอกจากนี้ยังช่วยกันคิดแก้ปัญหาในชุมชน โดยมอบผลประโยชน์ของคนในชุมชนเป็นส่วนรวม คนในชุมชนมีการช่วยกันพัฒนาความสามารถซึ่งกันและกันในทุกกลุ่ม และ 3) ความสามารถในการแปลงนโยบายรัฐสู่การปฏิบัติในชุมชน จากตัวอย่าง การดำเนินนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองและนโยบายหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล โดยเริ่มจากการให้ความรู้แก่คนในชุมชนก่อนที่จะมีการเลือกตัวแทนเพื่อทำการบริหารจัดการตามทีนโยบายกำหนด มีการแปลคำว่า “กองทุนหมู่บ้าน” มาเป็น “มรดกของหมู่บ้าน” ซึ่งต้องรักษาไว้ให้ลูกหลาน ในงานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยได้นำเสนอยุทธศาสตร์ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนชนบทที่ต้องดำรงอยู่ในโลกสมัยใหม่ 3 ยุทธศาสตร์ คือ 1) ยุทธศาสตร์การสร้างภาวะผู้นำ 2) ยุทธศาสตร์การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ และ 3) ยุทธศาสตร์การแปลงนโยบายรัฐสู่บริบทชุมชน นอกจากนี้ สุมพัทธ์ หีบโอสถ (2550) ได้ทำการศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้านในการพัฒนาชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านจัดสรร ตำบลสามเงา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ได้รับการจัดตั้งโดยชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยมีกระบวนการจัดตั้งเริ่มจากการประชุมและการระดมความคิด การจัดเตรียมโครงการสำหรับสมาชิกในเครือข่าย การประสานงานสมาชิกในเครือข่าย การศึกษาดูงาน การประเมินผล และมีกิจกรรมของศูนย์ บทบาทของศูนย์ในการพัฒนาชุมชนมีหลากหลาย เช่น เป็นศูนย์อนุรักษ์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นศูนย์การศึกษา เพื่อการจัดการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ ศูนย์การด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและศูนย์การท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์ และประสิทธิ์ นิมจินดา และคณะ (2547) ได้ทำการวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้เศรษฐกิจชุมชน : กรณีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนโพธิ์มี โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการส่งเสริมและร่วมดำเนินกิจกรรมตามแผนที่วางไว้ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สร้างจิตสำนึกในการทำงานแบบมีส่วนร่วมในระดับชุมชนและกลุ่ม มีการทบทวนแผนชุมชนเพื่อระดมพลังสมองในการแก้ไขปัญหา การดำเนินงานส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยน

แนวคิดค่านิยมของชุมชนในการเพิ่มมูลค่าทางการเกษตรกรรม และประเด็นสาธารณะที่ตนเองสนใจ รวมทั้งการที่ชุมชนมีความพร้อมในการทำงานแบบมีส่วนร่วมโดยมองเห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับตนเอง และชุมชนทั้งระยะสั้นและระยะยาว ในโครงการวิจัยนี้ได้สรุปให้เห็นว่า กลุ่มสมาชิก ผู้นำ ผู้รู้ในชุมชน มีจิตสำนึกสาธารณะตามประเด็นต่าง ๆ ในการแก้ปัญหา ปรับปรุงพัฒนางานกิจกรรมร่วมกัน สามารถใช้ความรู้เสริมสร้างทักษะอาชีพต่าง ๆ แก่กลุ่มและชุมชนตามที่ตนเองสนใจ และต้องการเป็นการพัฒนา กลุ่ม ชุมชนแบบองค์รวมและรอบด้าน

ดังนั้น กระบวนการที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมได้แก่ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้รู้ในชุมชน เช่น พระสงฆ์ ปราชญ์ชุมชน ผู้นำชุมชน โรงเรียน การที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายทางการศึกษา การมีกิจกรรมให้นักเรียนได้เรียนรู้ประวัติชุมชน การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ผู้นำ และปราชญ์ชาวบ้าน ฯลฯ ในการถ่ายทอดความรู้ในระบบโรงเรียน การเชื่อมโยงความรู้ในระบบโรงเรียนกับความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน

5. ความเข้มแข็งด้านสภาพแวดล้อม หมายถึง ความสามารถของชุมชนในการจัดระบบเพื่อดูแลและจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเป็นธรรมแก่สมาชิกของชุมชน การมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี มีการจัดระบบการรักษาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน มีวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ตลอดจนถึงการดูแลทรัพยากรที่สร้างขึ้นให้มีสภาพแวดล้อมที่ดีต่อการดำรงชีวิตของชุมชน

กระบวนการที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะได้แก่ การปรับระบบเกษตรกรรมให้สามารถเพิ่มรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร พร้อมกับมีผลในทางเกื้อกูลการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนจนสภาพแวดล้อม ให้คงความอุดมสมบูรณ์ การจัดระบบบริหารจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นฐานของ การพัฒนาที่ยั่งยืน

นอกจากการให้ความสนใจในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนเองต้องมีมาตรการดูแลสภาพแวดล้อมของชุมชนทั่วไปให้เป็นชุมชนที่มีความสะอาด เป็นระเบียบ ดูแลทรัพยากรที่สร้างขึ้นให้อยู่ในสภาพดี สามารถใช้ประโยชน์และสร้างคุณค่าในการใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน

จะเห็นได้ว่า การจะเกิดความเข้มแข็งของชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้ ต้องอาศัยศักยภาพของชุมชน หรือพลังท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็ง พร้อมทั้งจะต่อสู่กับการเปลี่ยนแปลงจากพลังภายนอกที่เข้ามาสู่ชุมชน ดังนั้น การจัดการการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบพึ่งตนเองจึงเป็นเหตุปัจจัยที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งทางการเมืองของท้องถิ่นได้ และความเข้มแข็งทางการเมืองของท้องถิ่นก็จะเป็นเหตุปัจจัยส่งผลเป็นลูกโซ่ให้กลไกของสังคมขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงสรรพสิ่งต่าง ๆ เป็นห่วงโซ่ของความยั่งยืนที่แท้จริง

แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน

ศักยภาพของชุมชนเป็นพลังท้องถิ่นที่สำคัญ การทำความเข้าใจเรื่องพลังของท้องถิ่น เริ่มต้นจากสมมติฐานว่า ในชุมชนท้องถิ่นของไทยมีศักยภาพเป็นทุนเดิมอยู่ทำให้คนในชุมชนท้องถิ่นนั้น อยู่รอดและเติบโตมาได้โดยไม่ต้องพึ่งพารัฐ สามารถจัดการตัวเองได้ และหาความสมดุลพอดีของ ท้องถิ่นได้ด้วยฐานที่สำคัญของท้องถิ่นประกอบด้วย 4 ฐานสำคัญ ดังนี้คือ 1) ฐานทรัพยากร 2) เครือข่ายทางสังคม 3) ระบบความรู้ และ 4) วัฒนธรรมและความเชื่อ

ชุมชนใดที่องค์ประกอบทั้ง 4 นี้ ยังแข็งแกร่งอยู่ พลังของท้องถิ่นนั้นย่อมมีอยู่สูง อันจะเป็นทุนหรือศักยภาพพื้นฐานที่จะช่วยให้ท้องถิ่นเติบโตและพัฒนาได้ หากมีการกระทบกระเทือนจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของสภาพแวดล้อมภายนอก ชุมชนจะสามารถปรับตัว ปรับวิถีชีวิตให้เข้ากับบริบทใหม่ ชุมชนจะได้รับประโยชน์มากและสามารถเข้มแข็งขึ้นได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน (ลีลาภรณ์ บัวสาย, 2547)

งานวิจัยด้านการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อการนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งที่มีการดำเนินการ อาทิเช่น มนุ อุดมเดช และคณะ (2540) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางศึกษาและพัฒนาประชาสังคม เพชรบุรี พบว่า องค์กรและบุคลากรท้องถิ่นเพชรบุรีมีความหลากหลายมาก โดยองค์ประกอบที่ทำให้ เกิดพลังในการรวมกลุ่ม ได้แก่ ความต้องการช่วยเหลือผู้อื่น ความต้องการเพื่อน และความต้องการให้ ท้องถิ่นเจริญรุ่งเรือง สำหรับเนื้อหาในการรวมกลุ่ม ได้แก่ กิจกรรมสาธารณะที่เป็นผลประโยชน์ ร่วมกัน หรือเป็นงานอดิเรกหรือเพื่อการอาชีพ โดยองค์ประกอบที่ทำให้การรวมกลุ่มประสบความสำเร็จ ได้แก่ ความร่วมมือของสมาชิก และบริบททางสังคม นอกจากนี้ ชนิษฐา แจ่มใจ (2543) ได้ทำการวิจัย เรื่องชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาชุมชนบางปลากรด อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก พบว่า ปัจจัย โครงสร้างทางสังคม ปัจจัยโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และปัจจัยภาวะการนำและผู้นำชุมชน เป็นปัจจัยที่ ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง มีความสามารถพึ่งตนเอง และมีศักยภาพและความพร้อมที่จะพัฒนาตนเอง และ อรรถัย อาจอ่ำ (2543) ทำการวิจัยเรื่ององค์ประกอบของความสำเร็จในการสร้างกลุ่มและองค์กร เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็ง : ถอดบทเรียนจากน่านและมหาสารคาม พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนหรือองค์กร ชุมชน หรือหมู่บ้านมีความเข้มแข็ง คือ 1) ชาวบ้านและผู้นำมีจิตสำนึก มีความตระหนักต่อปัญหาที่ เกิดขึ้น มีความต้องการแก้ปัญหา ด้วยตนเอง 2) ชาวบ้านหรือสมาชิกมีความเชื่อมั่นในความสามารถ ของคนหรือกลุ่มหรือองค์กร 3) มีการระดมความคิดเห็นเปิดกว้างให้กับสมาชิกมีส่วนร่วม 4) มีการลงมือ ดำเนินการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง 5) ชาวบ้านหรือชุมชนมีระบบการจัดการที่ดี 6) โครงการหรือกิจกรรม จัดทำขึ้นเพื่อตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของสมาชิกหรือชาวบ้านจนเป็นที่พอใจ 7) มีการ เข้าร่วมของสมาชิกในชุมชนอย่างกว้างขวาง 8) มีการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม 9) มีการบริหารจัดการที่มีความโปร่งใส 10) ผู้นำมีศักยภาพสามารถเป็นที่พึ่งของชาวบ้านได้ 11) ผู้นำทำงานด้วยความเสียสละอดทนไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน 12) ชาวบ้านและหรือชุมชน

มีความต้องการอยู่ร่วมกันและพึ่งพาอาศัย ซึ่งกันและกัน 13) มีการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเป็นภาคีกับหน่วยงาน อื่น ๆ 14) มีการสรุปปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาชุมชนให้ทันต่อปัญหาและความต้องการของสมาชิกได้ดี 15) ชาวบ้านและสมาชิกได้รับข่าวสารอย่างสม่ำเสมอ 16) ชาวบ้านและสมาชิกมีความชัดเจนในเป้าหมายการดำเนินการ 17) ชาวบ้านและสมาชิกมีความสนใจและเอาใจใส่ในการดำเนินงานของกลุ่ม 18) ได้รับสนับสนุนด้านต่าง ๆ อย่างเป็นกระบวนการที่ถูกต้องวิธี และ 19) ไม่ถูกแทรกแซงจากกลุ่มอิทธิพลหรือนักการเมือง

แนวคิดยุทธศาสตร์การพัฒนายั่งยืน

เสรี พงศ์พิศ (2552) ได้กล่าวถึงการพัฒนาท้องถิ่นเป็นหัวใจของการพัฒนาสังคมโดยรวม เพราะสังคมต้องการฐานรากที่แข็งแรง การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืนต้องการยุทธศาสตร์ที่ดีและมีประสิทธิภาพ โดยเน้นผู้นำท้องถิ่นที่ดี ต้องมีวิสัยทัศน์ มองไกล มองกว้าง มองสูง มองลึก มองทะลุ ให้เห็นภาพผู้นำในอนาคต วิสัยทัศน์ต้องทรงพลัง สามารถเปลี่ยนความต้องการให้เป็นความตั้งใจ เปลี่ยนความปรารถนาให้เป็นมั่งคั่งเพื่อทำให้ความฝันเป็นจริง และกล่าวที่สุดว่า ผู้นำท้องถิ่นต้องมีความรู้ความสามารถในการวางแผนและดำเนินการตามแผนได้

เสรี พงศ์พิศ ได้แสดงจุดยืนในการพัฒนาท้องถิ่น โดยเน้นให้นายยุทธศาสตร์เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ แล้วบูรณาการปฏิรูปการศึกษาเพื่อปวงชนที่แท้จริง กล่าวคือ มีหลักคิดที่ว่า "ชะตากรรมของประเทศขึ้นอยู่กับการศึกษาของประชาชน" แต่ท่านไม่ได้มองการศึกษาเช่นที่ทำอยู่ในปัจจุบัน โดยต้องปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ให้อยู่บนฐานการมองโลกตามความเป็นจริง โดยกล่าวถึงตัวอย่างการจัดการศึกษาของภาคธุรกิจอย่างบริษัทซีพี มองว่า ผู้จบจากสถาบัน การศึกษาไม่มีความพร้อมต้องมาเรียนรู้ใหม่ ท่านได้ก่อกำเนิดโครงการมหาวิทยาลัยชีวิตในการจัดการศึกษาเพื่อชุมชน โดยการมองมหาวิทยาลัยชีวิตเป็นการนำประสบการณ์ตรงมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ เพื่อนำมาพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ทำให้คนเรียนนำความรู้ไปปฏิบัติทำให้ชีวิตดีขึ้น อยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมีศักดิ์ศรีและมีกิน สามารถพึ่งตนเอง ใช้หลักการทำประชาพิชัย โดยให้การวิจัยเกิดขึ้นโดยประชาชนเพื่อประชาชน ผลลัพธ์สุดท้ายคือการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และได้กล่าวถึงลักษณะชุมชนเข้มแข็งไว้ 4 ประการ

1. เป็นชุมชนเรียนรู้และพร้อมที่จะเรียนรู้ ไม่รอสูตรสำเร็จในการแก้ปัญหา ไม่นั่งรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอก แต่ร่วมกันค้นหาทางออกจากปัญหาและพัฒนาศักยภาพของตนเอง
2. เป็นชุมชนที่สามารถตัดสินใจอย่างอิสระ ปราศจากการครอบงำจากหน่วยงานอื่น สถาบันอื่น กล่าวคือ ตัดสินใจด้วยข้อมูลและความรู้ที่ได้ศึกษามา
3. เป็นชุมชนที่จัดการ "ทุน" ของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ ทุน หมายถึง อะไรที่มากกว่าเงิน เป็นทุนทรัพยากร ความรู้ภูมิปัญญา ทุนโคกทรัพย์ และทุนทางสังคม ทำให้รากฐานมั่นคง

4. เป็นชุมชนที่มีธรรมาภิบาล โปร่งใส ตรวจสอบได้ ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินงานเพื่อประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ด้วยสันติวิธีและวิธีแห่งภูมิปัญญา

และ เสรี พงศ์พิศ ได้เสนอแนะโดยนำโมเดลการพัฒนาในชุมชนต่าง ๆ อาทิเช่น น้ำหิน นาฮีสาน หนองกรด ท่าข้ามและแม่กลอง ตลอดจนการให้ความสำคัญความสำเร็จด้วยการทำงานในรูปแบบเครือข่าย เช่น ชุมชนอินแปง ยมนา ศิลาแลง และป่าตะวันออก เป็นต้น

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยในฐานะประธานโครงการการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนโคกโคเต่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ครั้งนี้ จะนำแนวคิดและหลักการที่ได้ทบทวนมาเบื้องต้นเป็นกรอบแนวคิดเพื่อนำไปสู่การบูรณาการทั้ง 8 โครงการย่อย เสนอออกมาเป็นแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนโคกโคเต่าต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึกหัวหน้าโครงการย่อย 8 โครงการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ข้อค้นพบจากงานวิจัยของโครงการย่อย 8 โครงการ ภายใต้แผนการวิจัยการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี และ 2) สังเคราะห์เพื่อนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี วิธีดำเนินการวิจัย มีดังนี้

แหล่งข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ แหล่งข้อมูลของการวิจัยจาก 2 แหล่งคือ

- 1) รายงานผลการวิจัย ภายใต้แผนการวิจัยการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งได้รับงบประมาณทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ 2554 จำนวนทั้งสิ้น 8 โครงการ ประกอบด้วย
โครงการวิจัยที่ 1 ศักยภาพของชุมชนในการจัดการการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบพึ่งตนเอง
โครงการวิจัยที่ 2 บทบาทของสตรีในการเสริมสร้างครอบครัวเข้มแข็ง
โครงการวิจัยที่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะสุขภาพผู้สูงอายุ
โครงการวิจัยที่ 4 การพัฒนาต้นแบบศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชุมชน
โครงการวิจัยที่ 5 การพัฒนาการทำนาข้าวอินทรีย์
โครงการวิจัยที่ 6 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ในชุมชน
โครงการวิจัยที่ 7 การออกแบบและพัฒนาระบบฐานข้อมูลองค์ความรู้ของชุมชน
โครงการวิจัยที่ 8 การพัฒนารูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน
- 2) ข้อมูลพื้นฐานและแผนการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลโคกโคเฒ่า
- 3) ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกหัวหน้าหรือตัวแทนนักวิจัยในโครงการย่อย 8 โครงการ

การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยมอบหมายให้หัวหน้าโครงการวิจัยย่อยทั้ง 8 โครงการ ดำเนินการวิจัยจนแล้วเสร็จ ภายในระยะเวลาที่กำหนดในปฏิทินการดำเนินงาน การส่งมอบผลการวิจัยเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในการสังเคราะห์ กำหนดให้ส่งมอบ 3 ครั้ง คือ

ครั้งที่ 1 ส่งรายงานบทที่ 1 - 3 ภายในเดือนมกราคม 2554

ครั้งที่ 2 ส่งรายงานบทที่ 4 ภายในเดือนสิงหาคม 2554

ครั้งที่ 3 ส่งรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ (บทที่ 1 - 5) ภายในเดือนพฤศจิกายน 2554

การวิเคราะห์และสังเคราะห์งานวิจัยทั้ง 8 โครงการ จะดำเนินการหลังจากได้รับการส่งมอบผลการวิจัยแต่ละครั้ง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการส่งมอบรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ของโครงการย่อย มีความล่าช้าเกินกว่าระยะเวลาที่กำหนด เนื่องจากปัญหาอุทกภัยในพื้นที่กรุงเทพมหานคร (ตุลาคม - ธันวาคม 2554) การสังเคราะห์งานวิจัยครั้งสุดท้าย จึงเริ่มต้นในเดือนมกราคม 2555 หลังจากได้รับรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ครบทั้ง 8 เล่ม นอกจากนี้ ยังรวบรวมข้อมูลจากผลการสัมภาษณ์หัวหน้าหรือตัวแทนนักวิจัยของโครงการย่อย 8 โครงการ เพื่อนำมาผสมผสานเป็นแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนโคกโคเฒ่า ดังนั้น การรวบรวมข้อมูลจึงมาจากเอกสารงานวิจัยและการสัมภาษณ์เชิงลึก ตลอดจนเอกสารขององค์การบริหารส่วนตำบลโคกโคเฒ่า

วิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ จะดำเนินการเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. กำหนดประเด็นในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ประกอบด้วย
  - 1.1 การวิเคราะห์ข้อค้นพบจากการวิจัยของโครงการย่อย 8 โครงการ
  - 1.2 การสังเคราะห์เพื่อเป็นข้อสรุปเกี่ยวกับแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี
2. วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาตามกรอบแนวคิดว่าด้วยความเข้มแข็ง 5 ด้าน
3. สรุปและจัดทำรายงานผลการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลภายใต้แผนการวิจัย “การเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี” ครั้งนี้มีโครงการวิจัยย่อย 8 เรื่อง ประกอบด้วย

- 1) ศักยภาพของชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า ในการจัดการการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบพึ่งตนเอง
- 2) บทบาทของสตรีที่เสริมสร้างครอบครัวเข้มแข็งในตำบลโคกโคเฒ่า
- 3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ
- 4) การสร้างต้นแบบศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในตำบลโคกโคเฒ่า
- 5) การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ในชุมชน
- 6) การพัฒนาการทำนาข้าวอินทรีย์ชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า
- 7) การออกแบบและพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการบริหารและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า และ
- 8) รูปแบบการจัดศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน

ในบทนี้ ผู้วิเคราะห์ในฐานะประธานโครงการจะขอเสนอภาพรวมในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ทั้ง 8 โครงการย่อย เพื่อสรุปเป็นแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า ถ้าผู้อ่านต้องการศึกษารายละเอียดของแต่ละโครงการ ขอให้ศึกษาในรายงานการวิจัยโครงการย่อยแต่ละโครงการ

ในการเสนอผลการวิเคราะห์จะใช้กรอบแนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน 5 ด้าน ดังนี้

1. ความเข้มแข็งด้านการเมือง
2. ความเข้มแข็งด้านสังคม
3. ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ
4. ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. ความเข้มแข็งด้านสภาพแวดล้อม

หลังจากนั้น จึงนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่าต่อไป

จากข้อมูลการลงพื้นที่ภาคสนามของทีมีวิจัยทั้ง 8 โครงการย่อย ข้อมูลในแผนพัฒนาของตำบลโคกโคเฒ่า และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกหัวหน้าโครงการ ตลอดจนการลงพื้นที่ของประธานโครงการ สามารถวิเคราะห์ข้อมูลด้านความเข้มแข็งของชุมชนทั้ง 5 ด้านดังนี้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านความเข้มแข็งของชุมชนโคกโคเฒ่า

1. ความเข้มแข็งด้านการเมือง

1.1 การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลโคกโคเฒ่า

จากข้อมูลพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลโคกโคเฒ่า มีการจัดทำฐานทรัพยากรด้านโครงสร้างพื้นฐานค่อนข้างสมบูรณ์ โดยมีแผนและโครงสร้างพัฒนาตามยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นดังตารางที่ 4.1 และ 4.2

ตารางที่ 4.1 สรุปสถานการณ์การพัฒนาจำนวนโครงการและงบประมาณตามแผนพัฒนา 3 ปี

ยุทธศาสตร์	ปีที่ 1 พ.ศ. 2552		ปีที่ 2 พ.ศ. 2553		ปีที่ 3 พ.ศ. 2554		รวม	
	จำนวน โครงการ	งบ ประมาณ	จำนวน โครงการ	งบ ประมาณ	จำนวน โครงการ	งบ ประมาณ	จำนวน โครงการ	งบ ประมาณ
1. ด้านการพัฒนา โครงสร้าง พื้นฐาน	39	36,024,300	15	8,873,000	12	5,078,500	60	49,975,800
2. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	2	450,000	6	500,000	5	450,000	16	1,400,000
3. ด้านการพัฒนาทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	2	120,000	3	170,000	2	120,000	7	410,000
4. ด้านการยกระดับคุณภาพชีวิต	31	11,851,027	22	6,409,956	20	5,618,852	80	23,899,835
5. ด้านการพัฒนา การเกษตร	6	3,030,000	2	230,000	2	280,000	10	3,540,000
6. ด้านการพัฒนา การบริหาร การจัดการ	12	2,138,000	7	1,218,000	8	1,398,000	26	4,754,000
รวม	92	53,613,327	55	17,400,956	49	29,834,457	199	83,979,635

ตารางที่ 4.2 ผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนา ปี 2552

ยุทธศาสตร์	จำนวนโครงการ ที่เสร็จ		จำนวนโครงการ ที่อยู่ในระหว่าง ดำเนินการ		จำนวนโครงการ ที่ยังไม่ได้ ดำเนินการ		จำนวน โครงการที่มี การยกเลิก		จำนวน โครงการที่มี การเพิ่มเติม		จำนวนโครงการ ทั้งหมด	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. ด้านการพัฒนาโครงสร้าง พื้นฐาน	21	53.85	-	-	18	46.15	-	-	-	-	39	100.00
2. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ	1	50.00	-	-	1	50.00	-	-	-	-	2	100.00
3. ด้านการพัฒนาทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	2	100	-	-	0	0	-	-	-	-	2	100.00
4. ด้านการยกระดับคุณภาพ ชีวิต	23	74.19	-	-	8	25.80	-	-	-	-	31	100.00
5. ด้านการพัฒนาการเกษตร	2	33.33	-	-	4	66.67	-	-	-	-	6	100.00
6. ด้านการพัฒนาการบริหาร การจัดการ	7	58.33	-	-	5	41.67	-	-	-	-	12	100.00
รวม	56	60.87	-	-	36	39.13	-	-	-	-	92	100.00

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ได้ให้ความสำคัญด้วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน อันดับที่ 1 รองลงมาคือ การยกระดับคุณภาพชีวิต การพัฒนาการบริหารจัดการ การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาการเกษตร และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามลำดับ แต่เมื่อพิจารณาจากตารางที่ 5 ที่เป็นตัวอย่างของผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาปี 2552 (ข้อมูลได้มาเพียง ปี 2552) พบว่า โครงการทั้งหมด 92 โครงการ มีโครงการที่ทำได้แล้ว 56 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 60.87 และโครงการที่ยังไม่ได้ดำเนินการ 36 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 39.13 แสดงให้เห็นว่า ยังมีปัญหาอุปสรรคด้านการบริหารจัดการให้โครงการที่กำหนดบรรลุผลตามที่ได้วางแผนไว้ และจากข้อมูลด้านจุดอ่อนที่องค์การบริหารส่วนตำบลกล่าวถึงคือ ภาวะเปรียบเทียบที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทำให้ขาดความชัดเจนในการดำเนินงาน ประชาชนมีส่วนร่วมน้อย ไม่มีความรู้ความชำนาญในการจัดเก็บข้อมูล ในเรื่องอัตราค่าจ้าง มีบุคลากรไม่เพียงพอ บุคลากรได้รับมอบหมายงานมากเกินไป งบประมาณไม่เพียงพอต่อการพัฒนา

สิ่งที่พบได้ชัดเจนในการบริหารงานของทุกหน่วย จะมีแผนงานโครงการชัดเจน โดยมักเขียนและเขียนแบบกันในแทบทุกพื้นที่ในชุมชนต่าง ๆ สภาพการณ์เช่นนี้ไม่ได้เป็นในเฉพาะพื้นที่ตำบลโคกโคเต้ แต่หน่วยงานอื่นของประเทศไทยก็มีลักษณะเช่นนี้ เพราะเป็นการบริหารงานที่ต้องทำตามระเบียบข้อบังคับที่ดูตัวอย่างตามกันมา แนวทางการบริหารไม่ได้ถูกฝึกให้คิดนอกกรอบสภาพเช่นนี้ไม่ได้เป็นข้อบกพร่องของการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลโคกโคเต้ เพราะมีการถูกบังคับตามเงื่อนไขของการบริหารทุกระดับในสังคมไทย โดยเฉพาะการรายงานผลการดำเนินงานที่กระทำล่าช้า ทั้งนี้เพราะขั้นตอนสรุปผลและประเมินผลมักจะมีปัญหา ทั้งนี้ มาจากลักษณะการทำงานของคนไทยที่ขาดการบันทึกผลในแต่ละขั้นตอน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาสภาพของสาธารณูปโภคในชุมชน พบว่า มีความสมบูรณ์ประกอบด้วย

1) การไฟฟ้า

- ไฟฟ้าเข้าถึงครบทั้งหมด 4 หมู่บ้าน
- จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้าคิดเป็นร้อยละ 100 ของประชากรทั้งหมดในตำบล

2) การประปา

• มีประปาใช้ครบทุกหมู่บ้าน คร้วเรือนที่มีน้ำประปาใช้จำนวน 1,160 คร้วเรือนแยกเป็นหมู่บ้านดังนี้

- หมู่ที่ 1 จำนวน 661 คร้วเรือน
- หมู่ที่ 2 จำนวน 82 คร้วเรือน
- หมู่ที่ 3 จำนวน 312 คร้วเรือน
- หมู่ที่ 4 จำนวน 105 คร้วเรือน

- ครั้วเรือนที่ไม่มีน้ำประปาใช้ จำนวน 2 ครั้วเรือน แยกเป็นหมู่บ้าน ดังนี้
  - หมู่ที่ 1 จำนวน 0 ครั้วเรือน
  - หมู่ที่ 2 จำนวน 1 ครั้วเรือน
  - หมู่ที่ 3 จำนวน 1 ครั้วเรือน
  - หมู่ที่ 4 จำนวน 0 ครั้วเรือน
- ตู้ก้นน้ำดื่ม จำนวน 5 ตู้

3) แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

- ประปาหมู่บ้าน จำนวน 13 แห่ง

4) การคมนาคม

การคมนาคมทางบกโดยรถยนต์ ทั้งภายในตำบลและระหว่างตำบลมีความสะดวก รวดเร็ว เนื่องจากได้มีโครงการปรับปรุงถนนในเขตตำบลอย่างต่อเนื่อง โดยมีเส้นทางที่สำคัญภายใน ตำบล ดังนี้

- ถนนทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 329 ผ่านตำบลโคกโคเต่า เข้าสู่ เขตอำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ถนนทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 3451 ผ่านตำบลท่าระหัดไผ่ขวาง และ โคกโคเต่า
- ถนนกรมโยธาธิการ หมายเลข สพ 2014 (บ้านไผ่เกาะโพธิ์งาม - บ้านคันลำ) ระยะทาง 6.9 กิโลเมตร
- ถนนกรมโยธาธิการ หมายเลข สพ 2026 (บ้านสามก๊ก - วัดหน่อสุวรรณ) ระยะทาง 2.198 กิโลเมตร
- ภายในตำบลมีรถโดยสารประจำทางภายในตำบล รถสองแถวสายลาดताल วังให้บริการ

5) การโทรคมนาคม

- ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข (จุดบริการย่อย) 1 แห่ง
- ตู้โทรศัพท์สาธารณะ 10 ตู้
- ปัจจุบันได้ขยายการบริการโทรศัพท์พื้นฐานในตำบลครบทุกหมู่บ้านแล้ว

6) การติดต่อสื่อสาร

- มีหอกระจายข่าวภายในหมู่บ้าน

สำหรับการจัดบริการพื้นฐาน ในชุมชนในด้านต่าง ๆ มีดังนี้

1) การศึกษา

- โรงเรียนประถมศึกษา 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดหน่อสุวรรณ

โคกโคเฒ่า

- โรงเรียนประถมศึกษา/มัธยมศึกษาขยายโอกาส 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดโคกโคเฒ่า

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2 แห่ง ได้แก่ บ้านโคกโคเฒ่า บ้านหนองสุวรรณ
- มหาวิทยาลัย 1 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

2) สถาบันและองค์การทางศาสนา

- วัด 2 แห่ง ได้แก่ วัดโคกโคเฒ่า และ วัดหนองสุวรรณ

3) การสาธารณสุข

- โรงพยาบาล 1 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านดอนชุมราม

หมู่ที่ 1

- สถานีอนามัยประจำตำบล 1 แห่ง ได้แก่ สถานีอนามัยโคกโคเฒ่า หมู่ที่ 3
- ร้านขายยาแผนปัจจุบัน 1 แห่ง
- อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำ ร้อยละ 100

4) ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- จุดบริการประชาชน (ป้อมตำรวจ) 1 แห่ง มีเจ้าหน้าที่ประจำการ 1 นาย

ในจุดนี้ เป็นการทำงานประสานกันระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าหน้าที่อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) รวมทั้งการสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน โดยผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้าน

ซึ่งโครงสร้างพื้นฐานและการจัดบริการพื้นฐานที่เกิดขึ้นในชุมชน มีความสอดคล้องและเป็นไปตามยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นที่กำหนดไว้

1.2 คุณลักษณะผู้นำ

ผู้นำแต่ละหมู่บ้าน มีคุณลักษณะการเป็นผู้นำที่เข้มแข็งต่างกัน โดยหมู่บ้านที่มีผู้นำที่เอาการเอางาน มีวิสัยทัศน์ มีความซื่อสัตย์ มีความเสียสละ รักที่จะทำงานเพื่อส่วนรวม และมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ก็จะได้รับความเชื่อถือ ศรัทธา และความร่วมมือจากประชาชนในหมู่บ้านนั้นเป็นอย่างดี ตลอดจนสามารถทำงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล โดยสามารถผลักดันนโยบาย และโครงการต่าง ๆ ที่มีคุณค่าในการพัฒนาวิถีชีวิต โดยรวมของชุมชนได้ อาทิเช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (สาธารณสุขภาค การคมนาคมขนส่ง การติดต่อสื่อสาร) ด้วยบริการพื้นฐาน (การศึกษา ศาสนา สาธารณสุข การดูแลรักษาความปลอดภัย)

แต่อย่างไรก็ตาม ผู้นำชุมชนบางท่านมีความขัดแย้งในการทำงานร่วมกับบุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการขาดความรู้ ความเข้าใจในบทบาทของตน กับบทบาทหน้าที่ กฎระเบียบ และขั้นตอนการทำงานในการพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล ยังขาดความสามารถในการเข้าถึงเพื่อสร้างความเข้าใจและจูงใจให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมใน

การพัฒนา ทั้งที่ในความเป็นจริงบุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่ คือ คนในชุมชนที่ได้รับเลือกตั้งเข้าไปทำหน้าที่ในลักษณะตัวแทนของชุมชน สิ่งที่ปรากฏชัดเจนของผู้นำ 2 กลุ่มนี้คือการมีมุมมองที่ต่างกัน การมองผลประโยชน์ที่ต่างกัน และความรู้สึกไม่เท่าเทียมในการได้รับการมอบอำนาจและประโยชน์ตอบแทน การทำงานที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งเชิงเปรียบเทียบในสมาชิกของชุมชนแต่ละหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามสิ่งที่พบอย่างชัดเจนในตัวผู้นำชุมชน คือ การให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของสมาชิกผ่านการทำงานและการได้เห็นแบบอย่างการทำงานที่ดี เพื่อสร้างผู้มีจิตอาสาในการทำงานเพื่อส่วนรวมให้มีความพร้อมที่จะเป็นทีมงานที่เข้มแข็งและพัฒนาไปสู่การเป็นแกนนำของชุมชนต่อไป

1.3 การมีส่วนร่วม

ถ้าพิจารณาในเรื่องความสำเร็จของชุมชนในการทำงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล ในรูปแบบของการปฏิบัติงานตามหน้าที่หลัก คือ การทำแผนงาน โครงการ เพื่อเข้าสู่การพิจารณางบประมาณที่กำหนด และผู้ใหญ่บ้านรวบรวมความต้องการและปัญหาต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชนพบว่า มีแผนงาน โครงการเข้าสู่การพิจารณาตามธรรมเนียมปฏิบัติ พบว่า โครงการบางโครงการไม่ใช่ความต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชน ทั้งนี้ มีได้หมายความว่า กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ไม่ได้รวบรวมความต้องการและปัญหาของสมาชิกในชุมชน แต่เป็นเพราะสมาชิกในชุมชนมีภารกิจในเรื่องอาชีพเรื่องครอบครัว จึงไม่ได้มีส่วนร่วมให้ข้อมูลอย่างแท้จริงและบางครั้งอาจสื่อสารภาษาที่ไม่ตรงกัน เพราะพบว่า ต่างฝ่ายต่างโทษและให้ข้อมูลต่างกัน ซึ่งน่าจะเป็นเพราะฝ่ายกำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ก็ต้องการรวบรวมข้อมูลให้เสร็จทันเวลาการพิจารณา ฝ่ายสมาชิกชุมชนบางคนก็ขาดความเข้าใจว่าการทำงานบางงานมีเรื่องเวลาเป็นตัวกำกับ แต่ถ้าเป็นเรื่องการใช้สิทธิตามหน้าที่ สมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

1.4 การจัดเวทีแลกเปลี่ยนสื่อสารในชุมชน

มีเวทีสื่อสารสาธารณะในรูปแบบหอกระจายข่าวที่ดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ ทำให้การสื่อสารข้อมูลชุมชน ได้รับรู้ทั่วกันอย่างรวดเร็ว มีความถูกต้องทันกาลเวลาทั่วถึงทั้งชุมชน

มีเวทีการเรียนรู้ ที่เปิดกว้างให้ทุกคนได้เข้าร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งสิ่งนี้เป็นพลังในการรวมตัวให้เกิดความเข้มแข็งทางการเมืองได้เป็นอย่างดี

เวทีแลกเปลี่ยนสื่อสารในชุมชนเป็นจุดสำคัญในการเกิดการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชน ซึ่งการรวมกลุ่มนี้เป็นจุดก่อกำเนิดในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้ ถ้าผู้นำอาศัยช่องทางนี้เป็นกลยุทธ์การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป จะก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น

1.5 ค่านิยมการพึ่งตนเองของคนในชุมชน

เนื่องจาก การบริหารท้องถิ่นในยุคปัจจุบัน มีลักษณะการสร้างค่านิยมพึ่งพารัฐ จึงทำให้ค่านิยมการพึ่งตนเองลดน้อยลง แต่ค่านิยมนี้ไม่ได้หายไป เพราะเมื่อเกิดเหตุการณ์วิกฤติค่านิยมนี้จะมีในตัวของสมาชิกในชุมชนที่รวมตัวเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เช่น การขนทรายเพื่อแก้ปัญหาหน้าท่วม การใช้เงินส่วนตัวซื้อน้ำดื่มแจกชาวบ้านที่เดือดร้อน แสดงว่า วัฒนธรรมความมีน้ำใจของคนไทยยังคง

ดำรงอยู่ในชุมชน ไม่ใช่เฉพาะชุมชนนี้ แต่มีในทุกชุมชนของประเทศ ลักษณะนี้เป็นเรื่องน่าคิดว่า แนวทางการพัฒนาของสังคมไทยเป็นการเสริมสร้างค่านิยมการพึ่งตนเองหรือบั่นทอนค่านิยมการพึ่งตนเองจากการสัมภาษณ์ หัวหน้าโครงการย่อยที่ 1 เรื่องศักยภาพชุมชนในการจัดการการเปลี่ยนแปลงแบบพึ่งตนเอง ได้สรุปว่า ความเข้มแข็งด้านการเมืองอยู่ในระดับปานกลาง โดยพิจารณาจากความสามารถในการจัดการการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบพึ่งตนเองอยู่ในระดับปานกลางนั้น เป็นผลมาจากยังพบความไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ การสื่อสารที่ยังไม่เป็นทิศทางเดียวกันทั้งชุมชน ประกอบกับการคิดของคนในชุมชนส่วนใหญ่ยังมีการคิดแบบพึ่งพาหน่วยงานอื่นและบุคคลอื่นตลอดเวลา

ในทรรศนะของผู้วิเคราะห์ที่ได้ลงพื้นที่พบว่า จุดแข็งที่สำคัญ คือ เรื่อง ศักยภาพผู้นำที่มีความเข้มแข็ง เรื่อง ความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน และการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบล แม้จะมีความขัดแย้งกับผู้นำของชุมชนบ้างบางกรณี ถือว่าเป็นเรื่องที่สามารถแก้ไขได้ด้วยการปรับวิธีคิดใหม่ ทำความเข้าใจกันและกันตามสภาพของชุมชนของตน หรือแม้แต่ผลการสัมภาษณ์ของหัวหน้าโครงการย่อยอื่น ๆ ก็พบในจุดส่วนที่เหมือนกัน ในเรื่อง ผู้นำชุมชนให้ความสนใจ เอาใจใส่ต่อการทำงานกับสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างมาก ส่วนจุดอ่อนที่พบ คือ ประชาชนในหมู่บ้านมีพันธกิจและเวลาที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดความร่วมมือไม่เต็มที่ ทั้งนี้เพราะปัญหา อุปสรรคจากการต้องทำมาหากิน เลี้ยงชีพในครอบครัว และภาระที่ต้องดูแลบุคคลในครอบครัว

2. ความเข้มแข็งด้านสังคม

ตำบลโคกโคเฒ่า อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองสุพรรณบุรี ไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 8 กิโลเมตรมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 26 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 16,250 ไร่ ภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มมีพื้นที่ที่เป็นที่ดอนเพียงบางส่วนการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ส่วนใหญ่ คือการทำนา ทำไร่ ทำสวน เนื่องจากพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีแหล่งน้ำธรรมชาติในพื้นที่หลายแหล่ง

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลดอนตาล อำเภอเมืองสุพรรณบุรี ตำบลไผ่ม่วง
อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลจรเข้ใหญ่ ตำบลโคกคราม อำเภอบางปลาม้า
จังหวัดสุพรรณบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลนาคู อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลไผ่ขวาง ตำบลระหัด อำเภอเมืองสุพรรณบุรี

ตำบลโคกโคเฒ่า อยู่ภายใต้การดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลโคกโคเฒ่า ประกอบด้วยหมู่บ้านจำนวน 4 หมู่บ้าน ดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 จำนวนหมู่บ้านและจำนวนครัวเรือนในชุมชนโคกโคเต่า

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	จำนวนประชากร			จำนวน ครัวเรือน	ชื่อผู้นำ (กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน)
		ชาย	หญิง	รวม		
1	บ้านโคกโคเต่า	990	1,059	2,049	661	นายวิโรจน์ คงดี
2	บ้านลำยอง	135	156	291	82	นายประมล ยืนยงค์
3	บ้านสามหนอง	552	600	1,152	313	นายอรุณ พานทอง (กำนัน)
4	บ้านลาดบัวขาว	163	178	341	105	นายสำรวม อัจฉริยาการุณ
รวม		1,840	1,993	3,833	1,162	

ในตำบลโคกโคเต่า มีประชากรทั้งสิ้น 3,833 คน แยกเป็นชาย 1,840 คน หญิง 1,993 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 147.41 คน/ตารางกิโลเมตร (ข้อมูล ณ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553 งานทะเบียนราษฎร อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี)

ถ้าจะพิจารณาความเข้มแข็งด้านสังคมในองค์ประกอบ 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านทุนมนุษย์

ประชากรโดยรวมมีระดับการศึกษา เพียงการศึกษาภาคบังคับ โดยเฉพาะถ้าเป็นผู้ใหญ่วัยทำงานและผู้สูงอายุ จะมีการศึกษาระดับประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษา ส่วนเยาวชนรุ่นใหม่ก็จะได้ศึกษาเล่าเรียนสูงขึ้น มีเฉพาะครอบครัวที่มีรายได้ดีจะส่งลูกไปเรียนโรงเรียนในเมืองหลังจากจบระดับประถมศึกษา ดังนั้น โรงเรียนมัธยมศึกษาขยายโอกาสที่อยู่ในชุมชนจะเป็นแหล่งศึกษาของเด็กที่ครอบครัวมีรายได้น้อย และยังพบว่า เด็กเล็กที่ศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กยังไม่ได้รับการพัฒนาคุณภาพเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะผู้นำชุมชนและผู้บริหารศูนย์ยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย มีความขัดแย้งด้านการดำเนินงานของคณะกรรมการศูนย์กับผู้บริหารโรงเรียนชาวบ้านยังขาดความเข้าใจในบทบาทของชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ไม่ได้จัดกิจกรรมให้เด็กไปทัศนศึกษานอกสถานที่ หรือแหล่งเรียนรู้ในชุมชนทำให้ขาดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

อย่างไรก็ตาม ทีมวิจัยที่มาจากคณะครุศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตนี้ มีความเชี่ยวชาญด้านการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย จึงได้ร่วมกับชุมชนศึกษาต้นแบบของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก นักวิชาการ ผู้ปกครอง และผู้แทนชุมชน ลักษณะของต้นแบบศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มี 4 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการและแนวคิด 2) วัตถุประสงค์ 3) โครงสร้างการบริหาร 4) มาตรฐานตัวชี้วัด ซึ่งต้นแบบศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดังกล่าว สอดคล้องกับมาตรฐานการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่สำนักประสานและพัฒนากิจการการศึกษาท้องถิ่น กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย กำหนดไว้ โดยมีการเพิ่มเติมมาตรฐานและตัวชี้วัดบางส่วนบ้าง

ถ้าพิจารณาในส่วนนี้ดูเหมือนทีมผู้วิจัยไม่ได้ทำอะไรใหม่มากนัก แต่สิ่งที่พบมีคุณค่ายิ่งในทรงชนะของผู้วิเคราะห์ คือ การกระตุ้นจิตสำนึก การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ การฝึกการคิดรวมกัน ที่จะให้ความสำคัญของการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และสิ่งสำคัญจะสามารถต่อยอดการทำงานร่วมกันของนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญโดยตรง กับชุมชนในส่วนนี้ในอนาคต ขอเพียงแค่ชุมชนต้องเริ่มคิดอย่างจริงจัง แล้วใช้จังหวะเวลาในลักษณะนี้ทำงานร่วมกับสถาบันการศึกษา และสถาบันการศึกษาก็ต้องใช้เวลา ณ ตอนนี้อย่างจริงจังพัฒนาชุมชน ซึ่งผู้วิเคราะห์เองไม่แน่ใจสำหรับบทบาทของสถาบันการศึกษาปัจจุบันมากนัก เพราะแทบทุกหน่วยงานทำงานตามหน้าที่ของตามตัวชี้วัด ขาดอุดมการณ์การพัฒนาชุมชนอย่างจริงจัง

สำหรับบทบาทของสตรีพบว่า ให้ความสนใจ ดูแลเอาใจใส่ รับผิดชอบเรื่องในครอบครัวดี ซึ่งข้อมูลนี้สำหรับผู้วิเคราะห์เองมองว่า ยังเป็นจุดอ่อน เพราะข้อมูลได้มาจากแบบสอบถามซึ่งงานวิจัยของโครงการย่อยนี้ควรเก็บรวบรวมข้อมูลตามสภาพจริง เข้าไปเจาะลึกมากกว่านี้ แต่อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทสตรีนี้ได้พยายามจัดกิจกรรม เพื่อกระตุ้นให้สตรีตระหนักและให้ความสนใจเกี่ยวกับการเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว เพื่อให้สมาชิกมีความอบอุ่น ซึ่งเป็นเสริมสร้างจิตสำนึกให้สตรีได้ตระหนักถึงการให้ความสำคัญในการดูแลลูกที่เป็นวัยรุ่นมากขึ้น และปรับเปลี่ยนวิธีการสื่อสารเพื่อพัฒนาสัมพันธภาพในครอบครัวให้ดีขึ้น ตลอดจนการเรียนรู้อาชีพเสริมเพื่อหารายได้แก่ครอบครัว

ในประเด็นเกี่ยวกับภาวะสุขภาพผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมการดูแลสุขภาพของตนเองตามแนวทางการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุด้วยหลัก 10 อ. ที่สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข กำหนดไว้ มีถึง 7 อ. คือ 1. อาหารดี (รับประทานน้ำพริก ผัก และ ปลา ผักปลูกเองตามธรรมชาติ รับประทานอาหารกะทิน้อย) 2. ออกกำลังกาย (ไปทำงานด้วยการขี่จักรยาน, เดินไป, การรำและร้องเพลงลิเกเป็นการเคลื่อนไหวและบริหารการหายใจ) 3. อากาศดี (สภาพแวดล้อมปกคลุมด้วยต้นไม้) 4. อารมณ์ดีและมีความคิดดี (มีการพบปะพูดคุยคิดให้อภัยเสมอ ยึดหลักศีลธรรมในพุทธศาสนา) 5. มีงานอดิเรก (ไม่ชอบอยู่นิ่ง ปลูกต้นไม้ เลี้ยงสัตว์) 6. มีพฤติกรรมด้านอุจจาระ (ขับถ่ายเป็นประจำ) 7. มีพฤติกรรมด้านอบอุ่น (มีการดูแลกันในครอบครัว) ส่วนพฤติกรรม 3 อ. ที่ขาดหายไป คือ อนามัย (ช่องปาก) การป้องกันอุบัติเหตุและการมองเห็นตนเอง ด้านอนาคต และพบว่า ผู้สูงอายุมีโรคประจำตัวอย่างน้อย 1 โรค โดยพบโรคความดันโลหิตสูงมากที่สุด รองลงมาคือ โรคเบาหวาน ข้อเสื่อม และหัวใจขาดเลือด อย่างไรก็ตาม พบว่า ผู้สูงอายุได้รับการดูแลสุขภาพจากผู้นำในหมู่บ้านหรือผู้แทนเป็นประจำ มีการจัดอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐานครบทั้ง 4 หมู่บ้าน กล่าวได้ว่า ชุมชนโคกโคเต่า มีทุนมนุษย์ เรื่อง ผู้นำที่เข้มแข็ง สนใจ เอาใจใส่ สมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดี

2. ด้านทุนสถาบัน

ชุมชนมีสถาบันศาสนา ที่เป็นแหล่งรวมตัวของคนในชุมชน พบว่า ชุมชนมีการใช้วัดจัดกิจกรรมมากที่สุด โดยใช้วัดจัดประชุม อบรมให้ความรู้ จัดศิลปวัฒนธรรม มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เฉลิมพระเกียรติ ห้องสมุดโรงเรียน ห้องเรียนกลุ่มอาชีพ ศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาขยายโอกาส สถานีนอนามัย องค์การบริหารส่วนตำบล และลานกิจกรรมชุมชน ซึ่งแต่ละสถาบันที่กล่าวมาชุมชนได้ใช้เป็นแหล่งจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน แต่เป็นที่น่าสังเกตสถาบันอุดมศึกษาในชุมชนยังไม่มีบทบาทมากนักกับชุมชน

3. ด้านทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม

ผู้วิเคราะห์จะขอก้าวในความเข้มแข็งด้านนี้เฉพาะต่อไป

กล่าวโดยรวม สภาพชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเตมา เป็นสังคมที่ผสมผสานระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท ที่กล่าวว่า เป็นสังคมเมือง เพราะเป็นชุมชนที่อยู่ไม่ไกลจากความเจริญ ประกอบกับมีสถาบันอุดมศึกษาตั้งอยู่ จึงทำให้ได้รับรู้และเรียนรู้สิ่งปรากฏทางกายภาพ เพียงแต่ไม่ได้รับอิทธิพลการพัฒนาในด้านคุณภาพชีวิตอย่างแท้จริง และพบว่า ลักษณะการรวมกลุ่ม ซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาของผู้นำในชุมชน และนโยบายของ อบต. ที่ปรากฏมีความเข้มแข็งพอสมควร ซึ่งความเข้มแข็งเหล่านี้เป็นผลมาจากลักษณะชุมชนที่มีความเป็นสังคมเครือญาติ จึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในการทำงานกลุ่ม ร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์เฉพาะหน้า เช่น ปัญหาน้ำท่วม เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม เริ่มพบปัญหาสังคมเกิดขึ้น เช่น ปัญหาครอบครัวแตกแยก เนื่องจากพ่อแม่ต้องย้ายถิ่นฐานไปทำงานนอกชุมชน ทำให้เกิดปัญหาการมีผู้ดูแลเด็กวัยรุ่น ปัญหายาเสพติด เป็นต้น

สิ่งที่พบอย่างชัดเจนของความเข้มแข็งทางสังคม คือ สัมพันธภาพของชุมชนยังมีลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติ จึงทำให้ความเข้มแข็งด้านนี้ยังดำรงอยู่

3. ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ

ประชากรตำบลโคกโคเตมา ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักโดยเฉพาะการทำนา มีพื้นที่ทำนาเฉลี่ย 40 - 100 ไร่ ในรอบปีจะทำนา 2 ครั้ง การถือครองที่ดินพบว่า เกษตรกรกว่าครึ่งหนึ่งต้องเช่าที่นา ซึ่งในการเช่าที่นานั้นเป็นการเช่าที่นาของตนเอง ซึ่งได้ขายให้แก่นายทุนในช่วงเศรษฐกิจดี โดยภาพรวมสภาพที่ดินยังสามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ให้เกษตรกรยังสามารถสร้างรายได้จากการเกษตรกรรมอื่น ๆ ที่ประชาชนในพื้นที่นิยมทำนอกรวมจากการทำนาคือ ไม้ผล เช่น มะม่วง มะพร้าว ฝรั่ง ชมพู่ และพืชไร่ เช่น ข้าวโพด พืชผัก เช่น แตงกวา ค่ะน้า กวางตุ้ง มะเขือ ถั่วฝักยาว ใบโหระพา พริก ผักชี ต้นหอม บวบ เป็นต้น ด้วยการเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรส่วนใหญ่นิยมเลี้ยงไว้เพื่อบริโภคภายในครอบครัว และบางส่วนนำมาจำหน่ายเป็นรายได้เสริมบ้าง สำหรับด้านอุตสาหกรรมภายในตำบลมีโรงงานอุตสาหกรรมได้แก่ โรงงานทำขนมปัง โรงงานกรอบรูป โรงงานผลิตไม้แปรรูป

สรุปหน่วยธุรกิจในตลาด มีดังนี้

- สถานีบริการน้ำมัน 6 แห่ง
- ร้านกลึงเครื่องจักรกล 1 แห่ง
- ร้านผลิตภัณฑ์การเกษตร 2 แห่ง
- ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า 3 แห่ง
- โรงงานทำขนมปัง 1 แห่ง
- โรงงานกรอบรูป 1 แห่ง
- อู่ซ่อมรถยนต์ 4 แห่ง
- อู่ซ่อมรถจักรยานยนต์ 7 แห่ง
- ตลาดนัด 2 แห่ง

การรวมกลุ่มของประชาชนในการสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว มีกลุ่มสตรีแม่บ้าน 350 คน กลุ่มอาชีพจำนวน 6 กลุ่ม กลุ่มออมทรัพย์ 4 กลุ่ม ในการศึกษาบทบาทสตรี พบว่า สตรีมีศักยภาพในมิติเศรษฐกิจระดับมาก รองจากมิติสุขภาพ โดยพบศักยภาพในมิติเศรษฐกิจระดับมาก 6 ประเด็น และศักยภาพระดับปานกลาง 6 ประเด็น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ศักยภาพในมิติเศรษฐกิจระดับมาก	อันดับที่ 1	ปลูกฝังสมาชิกในครอบครัวให้รู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด
	อันดับที่ 2	ปลูกฝังสมาชิกในครอบครัวให้รู้จักเก็บออมเงิน
	อันดับที่ 3	มีการจัดสรรเงินไว้เพื่อใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลเมื่อคนในครอบครัวเจ็บป่วย
	อันดับที่ 4	มีการกำหนดเป้าหมายในการใช้จ่ายเงินแต่ละเดือน
	อันดับที่ 5	จัดสรรรายได้และค่าใช้จ่ายของครอบครัวได้อย่างเพียงพอ
	อันดับที่ 6	สามารถหารายได้หลักให้แก่ครอบครัว

ศักยภาพในมิติเศรษฐกิจระดับปานกลาง	อันดับที่ 1	เปรียบเทียบรายจ่ายในแต่ละเดือนของสมาชิกในครอบครัว
	อันดับที่ 2	มีการจัดสรรเงินรายได้เพื่อใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นหมวดหมู่
	อันดับที่ 3	ทำข้อตกลงในการใช้จ่ายเงินให้กับสมาชิกในครอบครัว
	อันดับที่ 4	สามารถหารายได้เสริมให้แก่ครอบครัว
	อันดับที่ 5	มีการคำนวณเปรียบเทียบรายรับ - รายจ่ายในแต่ละเดือนเพื่อการวางแผนการใช้จ่ายเดือนต่อไป
	อันดับที่ 6	มีการจดบันทึกรายรับ - รายจ่ายทุกเดือน

ถ้าข้อมูลที่ได้เป็นจริง (ที่กล่าวเช่นนี้เพราะเป็นข้อมูลจากแบบสอบถาม) แสดงว่า สตรีที่เป็นแม่บ้าน เอาใจใส่ดูแลให้แนวคิดเกี่ยวกับการให้รู้จักใช้เงิน แต่สิ่งที่พบสองอันดับสุดท้ายคือ มีการคำนวณเปรียบเทียบรายรับ - รายจ่ายในแต่ละเดือน เพื่อการวางแผนการใช้จ่ายเดือนต่อไป และมีการจดบันทึกรายรับ - รายจ่ายทุกเดือน ซึ่งคุณลักษณะ 2 ประเด็นนี้ ไม่ใช่นิสัยของคนไทย คนไทยมักขาดการวางแผน ขาดการจดบันทึกข้อมูล ประกอบกับเรื่องรายรับ - รายจ่าย มักเป็นเรื่องซ้ำ ทำให้เบื่อหน่าย (ข้อมูลนี้จากการที่ผู้วิเคราะห์ได้สัมภาษณ์สตรีในชุมชนโคกโคเฒ่าเพิ่มเติม) ยกเว้นในอนาคต ถ้ามีการกำหนดให้การบันทึกรายรับ - รายจ่าย เป็นกิจวัตรที่ต้องทำ เมื่อชุมชนต้องการศึกษาวิถีชีวิตด้านการดำรงชีวิตประจำวันเพื่อนำไปวิเคราะห์ เมื่อคนในชุมชนมีความต้องการแก้ไขปัญหาของชุมชนจริง ๆ ที่เกิดมาจากจิตสำนึก ความคิดริเริ่มของชุมชนเองหลังจากการมีพัฒนาความรู้ความเข้าใจศึกษาครอบครัวตนเองและชุมชนอย่างจริงจัง เพราะเป็นการถอดบทเรียนชีวิตครอบครัวและชีวิตของสังคมจริง ๆ

และสิ่งที่พบเกี่ยวกับรายได้ของครอบครัวที่สตรีในกลุ่มตัวอย่าง 400 คน คือ รายได้ไม่เกิน 15,000 บาทต่อเดือน ถึง 331 คน คิดเป็นร้อยละ 72.75 และสูงกว่า 15,000 ถึง 30,000 บาท จำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 14.00 และสูงกว่า 30,000 บาท 13 คน คิดเป็นร้อยละ 3.25 และพบว่า ไม่มีเงินออม ถึง 204 คน คิดเป็นร้อยละ 51 มีเงินออม 196 คน คิดเป็นร้อยละ 49 มีหนี้สิน 300 คน คิดเป็นร้อยละ 75 ไม่มีหนี้สิน 100 คน คิดเป็นร้อยละ 25 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับต่ำ อย่างไรก็ตาม ในชุมชนได้มีการรวมตัวกันทำกลุ่มอาชีพเสริม เช่น กลุ่มทำน้ายาล้างจาน น้ายาซักผ้า สิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน มีการบริหารจัดการรายได้และผลประโยชน์ของชุมชน เช่น กองทุนชุมชนในการออมเงิน ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นการลดรายจ่ายของครัวเรือนและ

ปันผลกำไรให้แก่สมาชิก ปัญหาที่พบในด้านเศรษฐกิจของบางหมู่บ้านในชุมชน คือ การมีรายได้ไม่พอเพียงกับการครองชีพ เพราะมีรายจ่ายที่สูงในเรื่องต่าง ๆ เช่น ค่าใช้จ่ายในการไปโรงเรียนของลูก ค่าใช้จ่ายในครอบครัวโดยเฉพาะการใช้จ่ายที่เกินตัว การกู้เงินนอกระบบ และสิ่งอบายมุขต่าง ๆ ทำให้เกิดปัญหาตามมา เช่น การส่งเงินสัจจะออมทรัพย์เข้ากลุ่มไม่สม่ำเสมอ เป็นต้น

กล่าวได้ว่า ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า มีความแตกต่างกันในแต่ละหมู่บ้าน ชุมชนหมู่ 1 มีเศรษฐกิจที่เข้มแข็งในกลุ่มผู้ประกอบการ สำหรับคนในชุมชนที่มีอาชีพแรงงานนอกภาคเกษตรกรรม เช่น รับจ้าง ค้าขาย มักต้องพึ่งพาเงินนอกระบบ ชุมชนหมู่ 2 ส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม จึงมีวิถีชีวิตเรียบง่ายแต่พอเพียง สำหรับชุมชนหมู่ 3 และหมู่ 4 ส่วนใหญ่มีฐานะดี มีเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง

4. ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชุมชนโคกโคเฒ่า มีผู้ทรงภูมิปัญญาสาขาต่าง ๆ ทั้งหมด 6 คน ประกอบด้วย ผู้ทรงภูมิปัญญาสาขาหัตถกรรม อุตสาหกรรมครัวเรือนและผ้าไหม จำนวน 4 คน สาขาอาหารและโภชนาการ และสาขาเกษตร การจัดการ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สาขาละ 1 คน ไม่ปรากฏผู้ทรงภูมิปัญญาสาขาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร สาขาเศรษฐกิจชุมชน กองทุนชุมชน องค์กรชุมชนและสวัสดิการชุมชน และสาขาศิลปวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า

ผู้ทรงภูมิปัญญา 6 คนที่พบเป็นเพศชาย 4 คน เพศหญิง 2 คน เป็นผู้สูงอายุระหว่าง 60 - 82 ปี จำนวน 4 คน ส่วนอีก 2 คน มีอายุ 36 ปี และ 48 ปี

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลโคกโคเฒ่า สามารถแยกได้เป็น 2 ส่วน คือ

1. ภูมิปัญญาดั้งเดิม ได้แก่ การจักสานผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ เป็นองค์ความรู้ดั้งเดิมของชุมชนที่มีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ

2. ภูมิปัญญาใหม่ที่ผสมผสานในท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่ได้จากภายนอก โดยประยุกต์กับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมท้องถิ่นที่กลายมาเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน เช่น การจักสานกระเป๋า ตะกร้า จากเส้นพลาสติก การทำขนมไทย การทำการเกษตร และการทำปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น

ผลจากการศึกษาของทีมวิจัยในโครงการย่อยการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการเรียนรู้ในชุมชนโคกโคเฒ่า พบว่า ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่ายังไม่ได้มีการจัดเก็บองค์ความรู้ที่เป็นรูปแบบที่ชัดเจน เช่น องค์ความรู้ด้านการจักสาน องค์ความรู้ด้านการเกษตร และองค์ความรู้ด้านอาหาร องค์ความรู้ส่วนใหญ่จึงเป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ขาดการรวบรวมความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษร (Explicit Knowledge) มีเพียงองค์ความรู้บางเรื่องที่มีการบันทึกเรื่องราวเป็นลายลักษณ์อักษรจากเครือข่ายของชุมชนที่มาแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน เช่น องค์ความรู้ด้านการเกษตร ที่มีการรวมกลุ่มกับหน่วยงานภายนอกหรือวิจัยจากภายนอกที่ เข้ามาวิจัยในชุมชน

และพบว่า หน่วยงานต่าง ๆ อาทิเช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ยังไม่มีการเก็บข้อมูล ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเผยแพร่ ขาดการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ มีการนำภูมิปัญญาไป บูรณาการกับหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน แต่ยังคงขาดการจัดเก็บข้อมูล ซึ่งไม่ได้มีการจัดทำในรูปแบบ ของฐานข้อมูลที่มีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการที่ชัดเจน

ณ ประเด็นนี้ ทีมผู้วิจัยโครงการย่อยนี้ได้พัฒนาฐานข้อมูลของชุมชน โดยการทำบันทึก ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ในรูปของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ในรูปแบบของเอกสารฐานข้อมูล "ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า" โดยดำเนินการมาจากการวิเคราะห์สถานภาพของภูมิปัญญา ท้องถิ่นที่มีความโดดเด่นของชุมชนที่ควรนำมาจัดเก็บและเผยแพร่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาจัดเก็บ ในระบบฐานข้อมูล ต้องเป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เจ้าของภูมิปัญญายินดีให้ข้อมูลในการนำ องค์ความรู้มาเผยแพร่ได้

นอกจากนี้ยังพบว่า ชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า มีแหล่งการเรียนรู้ที่ประชาชนในชุมชนได้ ไปใช้ทั้งหมด 17 แหล่ง คือ

1. วัดโคกโคเฒ่า
2. วัดหน่อสุวรรณ
3. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ
4. ลานกิจกรรมตลาดนัดสวนน้ำเจ้าพระยา
5. ห้องสมุดโรงเรียนวัดโคกโคเฒ่า
6. ห้องสมุดโรงเรียนวัดหน่อสุวรรณ
7. สนามกีฬาโรงเรียนวัดโคกโคเฒ่า
8. สนามกีฬาโรงเรียนวัดหน่อสุวรรณ
9. ห้องเรียนกลุ่มอาชีพชุมชนการนวดแผนไทย
10. ห้องเรียนกลุ่มอาชีพชุมชนการทอผ้า
11. ห้องเรียนกลุ่มอาชีพชุมชนเกษตรอินทรีย์
12. ร้านค้าชุมชน
13. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน
14. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดโคกโคเฒ่า
15. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดหน่อสุวรรณ
16. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลโคกโคเฒ่า
17. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านดอนขุนแผน

ซึ่งแหล่งเรียนรู้ดังกล่าวจะเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชน ก่อให้เกิดเป็นพลังด้านการธำรงรักษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

5. ความเข้มแข็งด้านสภาพแวดล้อม

ชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า มีสภาพแวดล้อมทั้งที่เป็นฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ กล่าวคือ มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่เป็นคลองถึง 5 คลอง ได้แก่

1. คลองระบายน้ำสุพรรณสาม
2. คลองสามหนอง - นาคู
3. คลองบ้านเหล่า
4. คลองทานตะวัน
5. คลองทับน้ำ

และมีโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นในด้านต่าง ๆ ครบถ้วน แต่เริ่มพบปัญหาสภาพแวดล้อมในเรื่องการใช้สารเคมีในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงทำให้เกิดกลุ่มการทำปุ๋ยอินทรีย์ที่ได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอก

จากการที่กล่าวในตอนต้นว่า อาชีพหลักของชุมชนโคกโคเฒ่าคือ การทำนา ในระยะหลังได้มีเกษตรกรบางส่วนเริ่มตระหนักถึงปัญหาการใช้สารเคมี เกษตรอินทรีย์จึงถือได้ว่าเป็นทางเลือกหนึ่งขอเกษตรกร ที่ช่วยสร้างความสมดุลในระบบนิเวศ และยังก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพให้แก่เกษตรกร ประกอบกับกระแสของผู้บริโภคทั้งในประเทศและต่างประเทศสนใจอาหารสุขภาพ สนใจผลิตภัณฑ์ด้านเกษตรอินทรีย์มากขึ้น และถ้าพิจารณาต้นทุนกับราคาขาย เกษตรอินทรีย์จะมีความคุ้มค่ากว่าในระยะยาว ทั้งในด้านราคาเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว และการมีสุขภาพดี ประกอบกับปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตในชุมชนยังต้องอาศัยวัสดุทำปุ๋ยจากภายนอก ชุมชนไม่สามารถหาด้วยตนเองได้ ความสนใจเหล่านี้จึงทำให้ทีมวิจัยในโครงการย่อยต้องการพัฒนา การทำนาข้าวอินทรีย์ในชุมชนโคกโคเฒ่า และได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากเกษตรกร จำนวน 43 คน ดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยเกษตรกรได้ร่วมสนทนาและร่วมกันคิดทุกขั้นตอน เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจะเป็นผู้วิจัยเรียนรู้ และลงมือปฏิบัติในแปลงนาสาธิตไปพร้อม ๆ กับการแก้ปัญหา และเมื่อสิ้นสุดกระบวนการก็จะสามารถถอดองค์ความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมและลงมือปฏิบัติ โดยมีเกษตรกร คือ นายวิเชียร แสนสุข ให้พื้นที่แปลงทดลอง จำนวน 1 ไร่ ที่อยู่บริเวณข้างบ้านเป็นแปลงนาสาธิต โดยการดำเนินการคณะผู้วิจัย และเกษตรกรที่เป็นผู้ร่วมวิจัยร่วมกันคิดทุกขั้นตอน กล่าวคือมีการกำหนดเป้าหมาย กำหนดกลยุทธ์ที่จะใช้ในการพัฒนา ได้แก่

- 1) การศึกษาดูงาน ณ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์สนามไชยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา เพราะเป็นกลุ่มเกษตรกรที่ทำนาข้าวอินทรีย์จนได้รับตรารับรองจาก สำนักมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) เป็นที่เรียบร้อยแล้ว สามารถขายผลผลิตได้ทั้งในประเทศไทยและยุโรปในราคาที่สูงกว่าข้าวเคมี

2) การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการจำนวน 3 ครั้ง ตามขั้นตอนการทำงาน คือ

- การปลูกข้าว การจัดการดินและน้ำ
- การป้องกันและกำจัดศัตรูพืช
- การมอบหมายงานในแปลงนาสาธิตร่วมกัน

3) การนิเทศติดตาม โดยกำหนดการปฏิบัติการเป็น 2 วงรอบคือ

วงรอบที่ 1 ได้แก่ การศึกษาดูงานและการนิเทศติดตาม

วงรอบที่ 2 ได้แก่ การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ 3 ครั้ง

ผลการดำเนินงานจากการสะท้อนผลการพัฒนาในวงรอบที่ 2 พบว่า การปลูกข้าว การจัดการดินและน้ำ การป้องกันและกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีความรู้และความเข้าใจอย่างดีสามารถทำการจัดการดิน โดยการเตรียมดินด้วยวิธีการอินทรีย์ได้และสามารถทำการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชด้วยวิธีการอินทรีย์ได้ และยังพบว่า ผู้เข้าร่วมโครงการมีความเข้าใจและปฏิบัติเกี่ยวกับการเก็บเกี่ยวและจัดการหลังการเก็บเกี่ยวได้อย่างเหมาะสม

จากการพัฒนาการทำนาข้าวอินทรีย์ให้แก่เกษตรกรชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า นับได้ว่าประสบความสำเร็จในบางส่วนที่ช่วยกระตุ้นจิตสำนึกทำให้เกษตรกรได้พัฒนาความรู้ และกระบวนการทำนาข้าวอินทรีย์ จากนักวิชาการและกลุ่มเกษตรกรที่มีประสบการณ์โดยตรง โดยการฟังการบรรยายภาคทฤษฎี การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดและการลงมือปฏิบัติ ซึ่งอาจทำให้เกษตรกรบางส่วนที่สนใจสามารถไปพัฒนาต่อยอดได้ ปัญหาที่เกษตรกรยังกังวลใจเกี่ยวกับทางเลือกใหม่นี้ ผู้เกี่ยวข้องสามารถหาแนวทางแก้ไขและสร้างความเชื่อมั่นต่อไปได้

กล่าวโดยภาพรวม พบว่า ความเข้มแข็งด้านสภาพแวดล้อมอยู่ในสภาพสมบูรณ์ ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่สร้างขึ้น และถ้านำผลการพัฒนาจากการฟังบรรยาย การศึกษาดูงานไปต่อยอดบูรณาการในพื้นที่ จะทำให้ชุมชนโคกโคเฒ่าสามารถรักษาความเข้มแข็งด้านนี้ได้เป็นอย่างดี

แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี

จากสภาพความเข้มแข็งของชุมชนทั้ง 5 ด้านที่กล่าวข้างต้น แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า เพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืนนั้น ขอวิเคราะห์ให้เห็นลักษณะของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคามของชุมชนดังนี้

จุดแข็งของชุมชน

- การมีสถาบันการบริหารการปกครองท้องถิ่นที่เอาใจใส่ในการทำงานเพื่อให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น แสวงหาความร่วมมือในการทำงานกับผู้นำของชุมชน

- การมีสถาบันศาสนาที่เข้มแข็งเป็นศูนย์รวมของพลังชุมชนในด้านการทำกิจกรรมด้านศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนการเรียนรู้ของชุมชน
- การมีเวทีสาธารณะในการสื่อสาร มีหอกระจายข่าวที่เผยแพร่ข่าวอย่างสม่ำเสมอ
- การมีการรวมตัวของกลุ่มชุมชนต่าง ๆ เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มอาชีพ กลุ่มอาสาสมัครแบบมูลนิธิ กลุ่มออมเงินต่าง ๆ เพื่อเป็นพลังการทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยดี
- การมีผู้นำที่เข้มแข็ง เป็นที่ศรัทธา เอาใจใส่ ดูแลวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน เป็นแบบอย่างของชุมชน
- การมีความสัมพันธ์ในแบบเครือญาติ ทำให้การประสานสัมพันธ์เป็นไปอย่างดี
- การมีโครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณูปโภคและการจัดบริการพื้นฐานที่มีความสมบูรณ์ครบถ้วน
- ทรัพยากรธรรมชาติมีลักษณะค่อนข้างสมบูรณ์ในการใช้ชีวิตด้านเกษตรกรรม ประกอบกับมีสมาชิกในชุมชนบางกลุ่มริเริ่มแนวคิดเกษตรทางเลือก เพื่อการลดใช้สารเคมีที่จะทำให้ธรรมชาติของชุมชนเป็นปัญหาในอนาคต

จุดอ่อนของชุมชน

- ประชาชนยังขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการมีภารกิจที่ต้องทำมาหากิน การดูแลครอบครัวและการไม่เข้าใจการสื่อสารกับบางช่วงเวลา
- สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนมีความเหลื่อมล้ำกันในแต่ละหมู่บ้าน บางหมู่บ้านเข้มแข็ง บางหมู่บ้านยังอ่อนแอ ต้องเป็นหนี้นอกระบบ ซึ่งในส่วนนี้พบในส่วนบุคคลของชุมชนอยู่ในส่วนของแรงงานภาคเกษตรกรรมที่รับจ้างเป็นส่วนใหญ่
- ค่านิยมการพึ่งตนเองยังอ่อนแอ เพราะการถูกหล่อหลอมจากกระแสสังคมภายนอก และการขาดความรู้เป็นพื้นฐาน ความพร้อมของประชาชนในการรับรู้การสื่อสาร ถ้าพิจารณาจากรูปร่างมีหอกระจายข่าว มีเวทีการเรียนรู้ แต่ประชาชนยังขาดความพร้อม ความตั้งใจรับรู้การสื่อสาร ซึ่งเป็นผลมาจากสภาพเศรษฐกิจและการมีภาระที่ต้องดูแลคนในครอบครัว

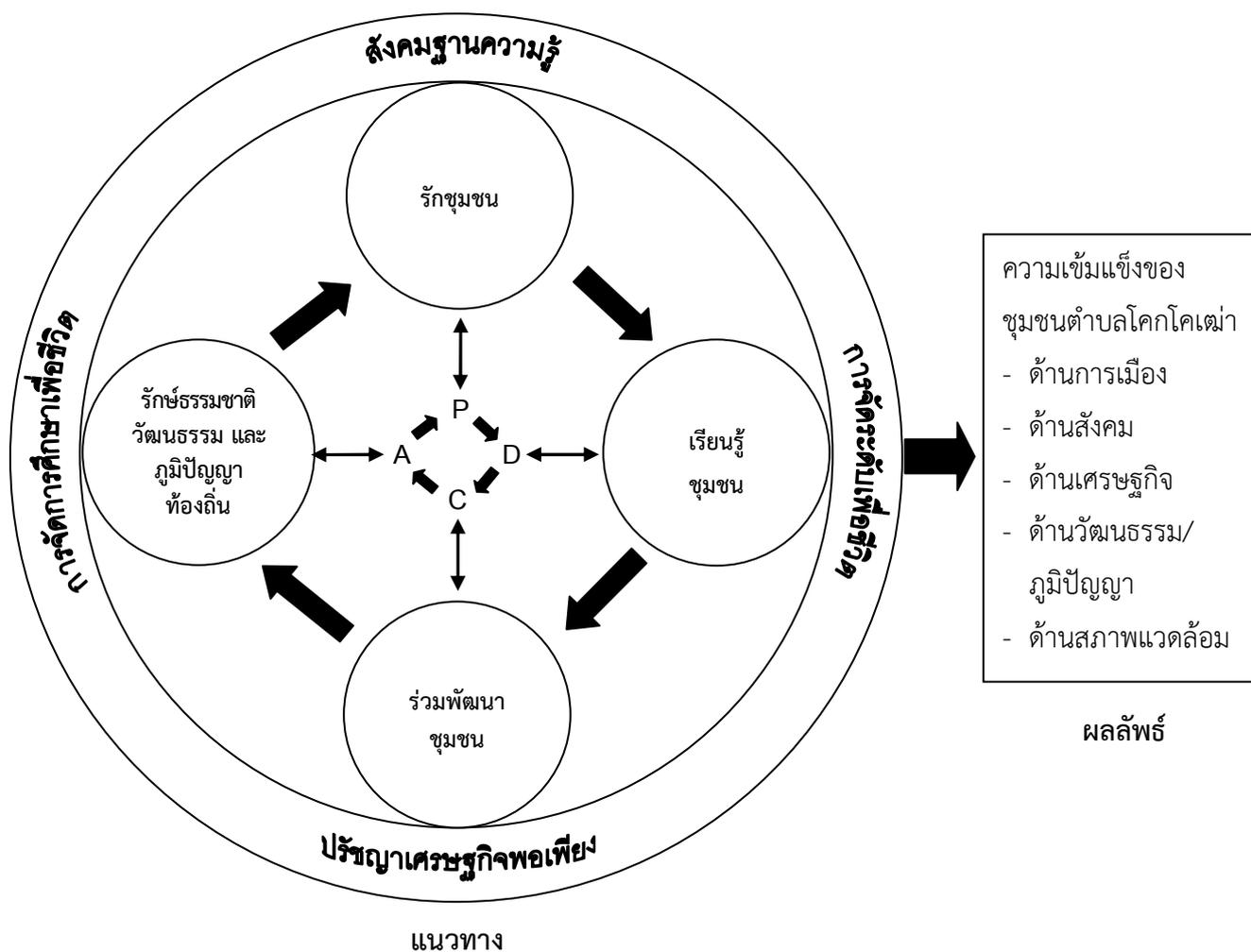
โอกาสของชุมชน

- รัฐบาลมีนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น
- การเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้านความเจริญทางเทคโนโลยี ทำให้การไหลเวียนความรู้มีมากขึ้น
- องค์กรภายนอกสังคมสนใจการดูแลสังคมมากขึ้น ระบบการประกันคุณภาพขององค์กรด้วย CSR (ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร)

ภัยคุกคามของชุมชน

- สังคมแบบทุนนิยม บริโภคนิยม ที่เข้มแข็ง มีอิทธิพลด้านลบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ได้กลายเป็นตัวผลักดันค่านิยมใหม่ ๆ ให้ประชาชนในชุมชนมีวิถีชีวิตเปลี่ยนไป ดูกกลืนสังคมที่อ่อนแอ
- สังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้ประชาชนในชุมชนรับแนวคิดใหม่ ๆ ที่เป็นทางลบ ทำให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตเปลี่ยนไป ทั้งนี้มาจากฐานความรู้ ความคิดที่อ่อนแอของชุมชนบางกลุ่ม

จากสถานการณ์ดังกล่าว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำแนวคิดใหม่ที่กล่าวว่า สังคมเป็นสังคมฐานความรู้ โดยใช้สภาพของสังคมลักษณะนี้สร้างชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization : LO) ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาให้คนในชุมชนมีพฤติกรรมการเรียนรู้ (Organizational Learning : OL) โดยเฉพาะความรู้เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพราะปรัชญานี้จะเป็นฐานรากที่สำคัญ สร้างวิถีชีวิตให้คนในชุมชนตระหนักและเข้าใจการดำรงชีวิตอย่างแท้จริง เป็นพื้นฐานการสร้างให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง ไม่อ่อนแอตามกระแสการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า จะต้องเริ่มต้นด้วยการพัฒนาการศึกษาให้ประชาชนมีฐานความรู้ที่แข็งแกร่ง เพื่อให้เกิดความคิดใหม่ พฤติกรรมใหม่ สู่วิถีชีวิตใหม่ โดยมีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวกำกับ โดยความรู้นี้จะมุ่งปลูกฝัง 4 ร ให้แก่ชุมชน ซึ่งควรใช้แนวคิดของโครงการมหาวิทยาลัยชีวิตเพื่อปวงชน ของ ดร.เสรี พงศ์พิศ เป็นฐาน เพราะแนวคิดนี้มองการพัฒนาจะมีความเข้มแข็งยั่งยืนจะต้องเกิดจากประชาชนโดยประชาชน เพราะประชาชนจะรู้เรื่องทุกอย่างในชุมชนของตนเอง ซึ่ง 4 ร ที่ปลูกฝังต้องมีกระบวนการพัฒนาแบบ PDCA เป็นกลไก โดยต้องดำเนินการอย่างเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง เนื่องการก้าวเข้าสู่ความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน ดังภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเต่า

จากภาพที่ 4 ขอบธิบายแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งดังนี้

ต้องใช้กรอบแนวคิดการสร้างชุมชน 2 เรื่องคือ

1. ต้องทำให้สังคมเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้ประชาชนมีพฤติกรรมเรียนรู้ กล่าวคือ การพัฒนาชุมชนให้มีฐานรากความรู้ที่แท้จริง เพื่อปรับวิถีคิด ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมที่ขาดเหตุผล
2. ต้องใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการนำพาชีวิตของคนในชุมชนให้ได้

โดยนำกรอบแนวคิด 2 เรื่องนี้ บูรณาการสร้าง 4 ร ให้เกิดขึ้นในฐานชุมชนให้ได้ โดยมีผู้นำของชุมชน ประชาชน และนักวิชาการ ร่วมกันวิเคราะห์ศึกษาชุมชน พัฒนายุทธศาสตร์ แผนงาน โครงการ พัฒนาชุมชนตนเองผ่านกระบวนการประชาพิชัย

ซึ่ง 4 ร มีรายละเอียด ดังนี้

ร ที่ 1 รักชุมชน

โดยจะต้องมีการรณรงค์ให้ประชาชนรู้ เข้าใจเรื่องราวในชุมชน ผ่านแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ของชุมชน และในระบบโรงเรียน ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ตั้งแต่ระดับเด็กเล็กจนถึงเด็กโต แม้แต่สถาบันอุดมศึกษาที่อยู่ในพื้นที่ต้องรู้และเข้าใจเรื่องชุมชน โดยให้นักศึกษารักชุมชนที่ตนได้เข้ามาอยู่ เพื่อเรียนรู้และร่วมพัฒนาชุมชนร่วมกับประชาชนในพื้นที่ ซึ่งการปลูกฝังจิตสำนึกรักชุมชน ต้องเกิดจากคนในชุมชนเป็นตัวตั้งในการคิดและลงมือทำ เพราะการรักชุมชนจะเกิดความภูมิใจชุมชนของตนเอง

ร ที่ 2 เรียนรู้ชุมชน

โดยผู้นำชุมชนจะต้องทำให้ประชาชนในชุมชนเรียนรู้ชุมชนตนเองอย่างแท้จริง เรียนรู้การมีคุณภาพชีวิตที่ดี คือ การมีการพัฒนาตนเองด้านครอบครัว เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สังคม สภาพแวดล้อม และสุขภาพ ซึ่งต้องทำให้ประชาชนรู้ชุมชน จนเกิดความเข้าใจชุมชน และลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน กล่าวคือ ต้องรู้จักชุมชนของตนจริง ๆ อย่างจริงจัง

ร ที่ 3 ร่วมพัฒนาชุมชน

โดยจะต้องปลูกฝังให้ประชาชนตระหนักถึงการมีส่วนร่วมกับผู้นำ กับ องค์การบริหารส่วนตำบล กับชาวบ้านและบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้เป็นพลังผลักดันที่สำคัญ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมประเมินโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

ร ที่ 4 รักษาธรรมชาติ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

โดยจะต้องปลูกฝังให้ประชาชนในชุมชนห่วงใยดูแล หวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการแบ่งปัน รักษาเพื่อลูกหลาน

ในการปลูกฝัง 4 ร การรักชุมชน การเรียนรู้ชุมชน การร่วมพัฒนาชุมชน และการรักษาธรรมชาติ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ประสบความสำเร็จ จะต้องมีการพัฒนา เป็นกระบวนการแบบ PDCA กล่าวคือ ต้องมีการวางแผน (Planning) ลงมือปฏิบัติจริง (Doing) มีการตรวจสอบ (Checking) เพื่อดำเนินการปรับปรุงพัฒนาการปฏิบัติ (Action) อย่างต่อเนื่อง

เงื่อนไขความสำเร็จในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนตำบลโคกโคเฒ่า

แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนดังกล่าวจะประสบผลสำเร็จได้ ต้องเริ่มด้วยการใช้วิธีการประชาธิปไตยในแต่ละขั้นตอน โดยชุมชนเองจะต้องทำการศึกษาและทำความเข้าใจชุมชนของตนเองอย่างถ่องแท้ กำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดการปฏิบัติจริง โดยประชาชนในชุมชนเพื่อประชาชนในชุมชน ผลลัพธ์สุดท้าย ชุมชนจะสามารถพึ่งตนเอง หน่วยงานภายนอกเป็นเพียงผู้สนับสนุน ให้คำปรึกษา ช่วยเหลือ เมื่อชุมชนต้องการ ถ้าไม่สามารถทำได้ในลักษณะนี้ ชุมชนในประเทศไทยทุกชุมชนจะเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏจักรของการพึ่งพา

คนอื่นตลอด โดยปราศจากการเริ่มจากตนเอง คิดเอง ดังนั้น การจัดการศึกษาให้เกิดการเรียนรู้จึงเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าทำให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization : LO) และทำให้ประชาชนมีลักษณะแสวงหาความรู้ แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ สร้างและพัฒนาองค์ความรู้ คนในชุมชนก็จะเกิดการเรียนรู้ ซึ่งคือพฤติกรรมกรการเรียนรู้ในชุมชน (Organization Learning : OL) ลักษณะดังกล่าวจึงจะเป็นการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งทั้ง 5 ด้านอย่างยั่งยืน จากลักษณะดังกล่าวสามารถนำแนวคิดโครงการมหาวิทยาลัยชีวิตของ ดร.เสรี พงศ์พิศ มาเป็นกรอบในการปรับวิธีการคิด สร้างการเรียนรู้ใหม่ให้เกิดขึ้น ชุมชนจะมีฐานรากการพึ่งตนเองได้ในที่สุด

แนวทางหนึ่งในการเสริมสร้างชุมชนโคกโคเฒ่าให้เป็นชุมชนแห่งความรู้

โครงการย่อยในการวิจัยครั้งนี้ คือ การออกแบบและพัฒนาฐานข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการชุมชนโคกโคเฒ่า รูปแบบการจัดศูนย์การเรียนรู้และเอกสารข้อมูลในรูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สามารถใช้เป็นฐานข้อมูลให้ชุมชนได้ศึกษา วิเคราะห์ เพื่อนำไปใช้และต่อยอดการพัฒนาชุมชนต่อไป ในที่นี้ผู้วิเคราะห์ขอเสนอข้อมูลพอสังเขปของโครงการวิจัยย่อย ดังนี้

การออกแบบและพัฒนากระบวนฐานข้อมูลเพื่อการบริหารและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า โดยทีมวิจัยได้ดำเนินการศึกษาบริบทของชุมชน ความต้องการและข้อเสนอแนะของผู้นำชุมชน ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโคกโคเฒ่า ประชาชนในชุมชน โดยพัฒนากระบวนฐานข้อมูลใหม่ให้มีความทันสมัยและสามารถพัฒนาต่อยอดปรับฐานข้อมูลของตนได้ในอนาคต เพราะหลังจากการมีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเสร็จสิ้น ทีมวิจัยได้ดำเนินการอบรมประชาชนในหมู่บ้านที่อาสาสมัครเข้าอบรมจำนวน 30 คน ผลการอบรมได้มีการประเมินความพึงพอใจต่อการใช้งานระบบฐานข้อมูล โดยพบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจโดยรวมทั้งด้านเนื้อหา ด้านการออกแบบ และจัดรูปแบบ และด้านประโยชน์และการนำไปใช้งานระดับมาก

การออกแบบและพัฒนากระบวนฐานข้อมูลครั้งนี้ แบ่งการทำงานออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. ส่วนของผู้ใช้ระบบ ผู้ใช้ระบบสามารถเข้าถึงข้อมูลด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับตำบล โคกโคเฒ่า สถานที่ราชการ คณะผู้บริหาร สินค้า OTOP ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานที่ท่องเที่ยว กลุ่มอาชีพ ชาวประชาสัมพันธ์ ชาวประกวดราคา กิจกรรมตำบล เอกสารดาวนโหลด และกระดานแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

2. ส่วนของผู้ดูแลระบบ ผู้ดูแลระบบสามารถเข้าสู่ระบบเพื่อบริหารจัดการข้อมูลต่าง ๆ บนเว็บไซต์ได้ เช่น การจัดการข้อมูลสมาชิก ภาพกิจกรรม ปฏิทิน กิจกรรมชาวประกวดราคา เอกสารดาวนโหลด การเปลี่ยนแปลงรหัสผ่าน การจัดการภาพ Slide บนหน้าเว็บ การจัดการข้อมูลบุคลากร รวมทั้งการสร้างเว็บบอร์ดถาม - ตอบ

การพัฒนารูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนตำบลโคกโคเต้มา ทีมผู้วิจัยโครงการย่อยนี้ ได้สร้างรูปแบบการจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนขึ้น โดยร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต วิทยาเขตสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่อยู่ในชุมชน โดยรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลโคกโคเต้มาที่สร้างขึ้นประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ

1. องค์ประกอบเชิงหลักการและวัตถุประสงค์
2. องค์ประกอบเชิงกระบวนการ
3. องค์ประกอบเชิงการนำรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ไปใช้ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวได้นำไปสนทนากลุ่มพบว่า ชุมชนมองว่า มีความเหมาะสม แต่สิ่งที่ปรากฏชัด ชุมชนเองยังต้องการให้ศูนย์การเรียนรู้อยู่ในชุมชน ตั้งโดยชุมชนเอง ความเหมาะสมที่พบเกิดจากลักษณะสังคมไทยที่ไม่กล้าขัดแย้งกับนักวิชาการภายนอก ประกอบกับยังมองว่า มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต เอง ยังเป็นองค์กรภายนอกที่แปลกแยกสิ่งที่ผู้วิเคราะห์ได้เข้าไปสัมผัสกับคนในชุมชนเองมองว่า สถาบันแห่งนี้ยังไม่ได้มีส่วนช่วยเหลือชุมชนอย่างแท้จริง

และการพัฒนาสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนตำบลโคกโคเต้มา โดยได้รับความร่วมมือจากปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนสาขาต่าง ๆ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้ทรงคุณวุฒิ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

ความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเต่า

1. ความเข้มแข็งด้านการเมือง

องค์การบริหารส่วนตำบลได้รับความร่วมมือจากผู้นำของชุมชน ในการจัดทำแผนงาน โครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดีสามารถจัดโครงสร้างด้านสาธารณูปโภค และการจัดบริการพื้นฐานในชุมชนได้ค่อนข้างสมบูรณ์ ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการแสวงหาความร่วมมือ มีความซื่อสัตย์ เสียสละ และเป็นตัวอย่างในการทำงาน ประสานสัมพันธ์กับผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลและสมาชิกในชุมชน การมีส่วนร่วมในชุมชนยังจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้มีส่วนร่วมมากกว่านี้ จัดเวลา และเนื้อหาสาระให้อยู่ในสถานการณ์และจังหวะที่เหมาะสม ผู้นำชุมชนให้ความสำคัญ มีเวทีแลกเปลี่ยนหรือแหล่งเรียนรู้ทั้งทางธรรมชาติ และสร้างขึ้น เช่น สถาบันทางศาสนา เร่งรัดเป็นเวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ที่ชุมชนชอบมากที่สุด และมีเวทีการเรียนรู้ที่ชุมชนชัดเจน แต่ด้านเวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ยังไม่ถึงกับเป็นจุดแข็ง เพราะยังขาดการนำที่เป็นระบบ อย่างไรก็ตาม ก็ยังเป็นสถานที่สำคัญให้เกิดการรวมตัวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางสังคม ร่วมกัน คำนึงการพึ่งตนเองยังมีลักษณะอ่อนแอ ทั้งนี้เพราะเป็นผลจาก การพัฒนาชุมชน โดยการพัฒนาจากแนวคิดส่วนกลางชุมชนไม่ได้เป็นจุดเริ่มคิดเอง จึงทำให้การพัฒนาชุมชนเป็นการรอคอยจากส่วนกลางและภายนอก

กล่าวโดยภาพรวม ผู้นำชุมชนมีบทบาทเป็นแกนนำของหมู่บ้าน ผู้นำมีคุณลักษณะด้านความเป็นผู้นำที่เข้มแข็งอย่างดี จาก 3 ใน 4 หมู่บ้าน ซึ่งสามารถเรียกความศรัทธา ความร่วมมือจากประชาชนในหมู่บ้านเป็นอย่างดี ส่งผลให้การประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล ในการจัดทำนโยบายและโครงการต่าง ๆ ที่มีคุณค่าในการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยรวมของประชาชนในชุมชน เป็นไปด้วยดี ทำให้ภาพที่ปรากฏในเรื่องการพัฒนาฐานทรัพยากรในชุมชน ในด้านโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวกับสาธารณูปโภคด้านไฟฟ้า น้ำประปา มีครบ 100% การคมนาคม การติดต่อสื่อสารมีความพร้อมสะดวกสบาย รวมทั้งการสร้างระบบการดูแลสุขภาพความปลอดภัยในชุมชนได้รับความร่วมมือจากประชาชนอย่างทั่วถึง แต่อย่างไรก็ตาม พบความเข้มแข็งด้านการทำงานร่วมกับบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลยังต้องได้รับการแก้ไข ซึ่งผลการศึกษาพบว่ามาจากการขาดความเข้าใจชุมชนของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบล การจัดเวทีแลกเปลี่ยนสื่อสารยังขาดระบบ และค่านิยมการพึ่งตนเองของชุมชนลดต่ำลง

2. ความเข้มแข็งด้านสังคม

ชุมชนโคกโคเต่า มีทุนมนุษย์ที่ประกอบด้วย ผู้นำ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชนชาวบ้าน และประชาชนที่คุณภาพ มีบ้างเพียงบางส่วนที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งด้านนี้ลดลง ทั้งนี้ มาจากรากฐานการเรียนรู้ชุมชนของคนเหล่านี้ทำให้วิธีคิดแตกต่างจากบุคคลบางกลุ่ม ชุมชนแห่งนี้มีทุนสถาบันที่เข้มแข็ง มีการรวมกลุ่มอาเซียน กลุ่มสตรี กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน กลุ่มเรียนรู้ด้านต่าง ๆ สถาบันที่เป็นแหล่งรวมตัวที่สำคัญ คือ วัด ลานกิจกรรม ตลอดจนห้องสมุดโรงเรียน

ชุมชนโคกโคเต่า เป็นสังคมที่ผสมผสานระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท โดยเฉพาะความเป็นสังคมเมืองที่มีความเจริญเข้าไปถึง มีสถาบันอุดมศึกษา คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ไปตั้งอยู่ในชุมชน จึงทำให้เห็นความหลากหลายของสังคมที่เจริญ และสังคมชนบทที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติผสมผสานกัน ดังนั้น ความเข้มแข็งด้านสังคมจึงเป็นรอยต่อที่ก่อให้เกิดปัญหาครอบครัวที่พ่อแม่แตกแยกต้องย้ายถิ่นฐานไปทำงานนอกชุมชน ทำให้เกิดปัญหาการมีวุฒิมของกลุ่มเด็กวัยรุ่น ปัญหายาเสพติด เป็นต้น สิ่งที่พบในความเข้มแข็งทางสังคมคือการเป็นสังคมแบบเครือญาติทำให้สามารถรวมตัวเพื่อแก้ปัญหาวิกฤติเฉพาะหน้า อาทิเช่น ปัญหาน้ำท่วม เป็นต้น ให้ผ่านพ้นไปด้วยดี

และยังพบว่า สตรีมีบทบาทและศักยภาพในการเสริมสร้างครอบครัวให้เข้มแข็ง เช่น เป็นผู้ดูแลครอบครัวเมื่อเจ็บป่วยดูแลทุกข์สุขของสมาชิกในครอบครัว เป็นผู้รับฟังปัญหาและให้คำแนะนำแก่สมาชิกในครอบครัว เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบจัดการดูแลเรื่องความสะอาดที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม และของใช้ต่าง ๆ ของครอบครัว เป็นผู้รับผิดชอบทำอาหารให้แก่สมาชิกในครอบครัวรับประทาน ตลอดจนเป็นผู้ดูแลให้สมาชิกในครอบครัวได้รับประทานอาหารครบ 3 มื้อ และเพียงพอ ซึ่งสิ่งนี้เป็นรากฐานก่อให้เกิดการพัฒนาทุนมนุษย์ซึ่งเป็นทุนทางสังคมของชุมชน และทีมผู้วิจัยได้จัดอบรมเพื่อให้เกิดความสามัคคีในครอบครัว ซึ่งเป็นหัวข้อที่เกิดจากการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและมีการแข่งขันโดยรวมทีมจากสมาชิกในครอบครัว ผลการประเมินพบว่า สตรีที่เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจ และเริ่มมีจิตตระหนักรู้ที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีในครอบครัวมากขึ้น และสิ่งที่พบในเรื่องการพัฒนาคนในระยะเริ่มแรกของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีอยู่ 2 ศูนย์ยังขาดความสมบูรณ์ในการเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ดี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาคารเรียน ห้องเรียน สื่อการเรียนการสอน การบริหารจัดการศูนย์ ผู้นำชุมชน และผู้บริหารศูนย์ ยังไม่ตระหนักและขาดความเข้าใจในบทบาทและความสำคัญของการจัดการศึกษาปฐมวัย บุคลากรในชุมชนยังขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาซึ่งเกิดมาจากการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ทำให้ผลที่เกิดขึ้นในการพัฒนาเด็กโดยเด็กไม่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ด้วยเหตุนี้ทีมผู้วิจัยจึงเสนอต้นแบบศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลโคกโคเต่าที่ได้ผ่านการตรวจสอบและแสดงความคิดเห็นด้วยการจัดเวทีสนทนากลุ่ม จากผู้เกี่ยวข้อง อาทิเช่น ผู้บริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก นักวิชาการ ผู้ปกครองและผู้แทนชุมชน โดยกำหนดสาระ

พัฒนาศูนย์ 4 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ 1 หลักการและแนวคิด องค์ประกอบที่ 2 วัตถุประสงค์ องค์ประกอบที่ 3 โครงสร้างการบริหารและองค์ประกอบที่ 4 มาตรฐานตัวชี้วัด ทั้งนี้เพื่อให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นแหล่งเรียนรู้เริ่มต้นของเด็กและผู้ปกครองในชุมชน เพื่อเป็นรากฐาน การสร้างความเข้มแข็งทางสังคม และจากการศึกษาภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชนที่มีภาวะ สุขภาพดี พบว่า ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดีมีพฤติกรรม 7 ข้อ คือ อาหาร ออกกำลังกาย อากาศ อารมณ์ อติเรก อุจาระ และอบอุ่น ซึ่งสามารถใช้เป็นต้นแบบแก่สมาชิกในชุมชน สิ่งที่สุขภาพผู้สูงอายุ ขาดไป 3 ข้อ คือ อนามัย (ช่องปาก) การป้องกันอุบัติเหตุและอนาคต

3. ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ

ชุมชนโคกโคเฒ่ามีประชากรทั้งสิ้น 3,833 คน หรือมีครัวเรือน 1,162 ครัวเรือน แยกเป็นเพศชาย 1,840 คน และเพศหญิง 1,993 คน มีผู้สูงอายุ 541 คน ผู้พิการ 53 คน ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 147.42 คนต่อตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่ของตำบลโคกโคเฒ่า มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม เกษตรกรกว่าครึ่งหนึ่งต้องเช่าที่นา ผู้นำให้ความสนใจ เอาใจใส่ปัญหาด้านเศรษฐกิจของชุมชน โดยใช้ประชาชนเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจยึดหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงส่งเสริมให้ประชาชนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ในชุมชนมีกลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อช่วยเหลือสนับสนุนด้านเศรษฐกิจ มีการบริหารจัดการรายได้ และผลประโยชน์ ของชุมชน เช่น กองทุนชุมชนในการออมเงิน ซึ่งลักษณะดังกล่าวทำให้เป็นการลดรายจ่ายของครัวเรือน และปันผลกำไรให้แก่สมาชิกของชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่พบในด้านเศรษฐกิจของบางหมู่บ้านในชุมชน ก็คือ ต้นทุนการประกอบอาชีพ ไม่พอเพียงมีรายจ่ายเรื่องค่าอาหาร ค่ารถ ค่าเสื้อผ้า ค่าใช้จ่ายในครอบครัว โดยเฉพาะการใช้จ่ายที่เกินตัว การกู้ยืมระบบและสิ่งอภัยมุขต่าง ๆ ทำให้เกิดปัญหาตามมาของทุกหมู่บ้าน คือ การส่งเป็นสัจจะ ออมทรัพย์เข้ากลุ่มไม่สม่ำเสมอ กล่าวได้ว่าความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจของชุมชนโคกโคเฒ่า มีความ แตกต่างกันในแต่ละหมู่บ้านตามสภาพของประชาชนในชุมชน หมู่บ้านที่มีฐานเข้มแข็งทางเศรษฐกิจดี จะมีประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้ประกอบการ ส่วนหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจน้อยจะมีประชาชน ที่มีอาชีพแรงงานนอกภาคเกษตรกรรม เช่น แรงงานรับจ้าง ค้าขาย จึงทำให้ต้องพึ่งพาเงินนอกระบบ และจากการศึกษาบทบาทสตรีในมิติเศรษฐกิจ คือ การเป็นตัวอย่างและแนะนำให้สมาชิกในครอบครัว รู้จักการเก็บออมเงินและมีความสามารถในการจัดสรรเงินไว้เพื่อใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล เมื่อคน ในครอบครัวเจ็บป่วย ก็ถือว่าเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจได้ กล่าวโดยสรุป ภาพความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจของชุมชนยังอยู่ในระดับปานกลาง

4. ความเข้มแข็งด้านสภาพแวดล้อม

สภาพพื้นที่ของชุมชนโคกโคเฒ่าเป็นพื้นที่ทำเกษตรกรรมเป็นหลัก แนวคิดของสังคมใหม่ มุ่งที่จะพัฒนาสภาพแวดล้อมในเรื่องของอากาศ และมลภาวะต่าง ๆ โดยเฉพาะมลภาวะจากอากาศที่มี สารเคมีที่ได้จากการประกอบอาชีพ ทีมผู้วิจัยจึงสนใจพัฒนาการทำนาข้าวอินทรีย์ในชุมชนโคกโคเฒ่า โดยจัดเวทีสนทนากับเกษตรกรเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจการทำนาข้าวอินทรีย์ ที่จะส่งผลต่อสุขภาพ และสภาพแวดล้อมของชุมชนในระยะยาว โดยได้กำหนดการปฏิบัติการ 2 วงรอบ วงรอบที่ 1 คือ การศึกษาดูงานและการนิเทศติดตาม วงรอบที่ 2 คือการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ 3 ครั้ง

ผลการพัฒนาการทำนาข้าวอินทรีย์ให้แก่เกษตรกรได้ก่อให้เกิดการกระตุ้นจิตสำนึก ทำให้ เกษตรกรได้พัฒนาความรู้และกระบวนการทำนาข้าวอินทรีย์จากนักวิชาการและกลุ่มเกษตรกรที่มี ประสบการณ์โดยตรง ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงในเกษตรกรบางกลุ่มในอนาคตและจะก่อให้เกิดผลดี ต่อสุขภาพและสภาพแวดล้อมของชุมชน และถ้าพิจารณาสภาพแวดล้อมด้านโครงสร้างพื้นฐาน ก็ได้ มีการจัดไว้เป็นระบบเอื้อต่อชีวิตความเป็นอยู่ มีบ้างที่บางหมู่บ้านมีปัญหาที่ควรมีการปรับปรุงด้าน การสุขาภิบาล

5. ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชุมชนโคกโคเฒ่ามีองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน มีปราชญ์ภูมิปัญญา ท้องถิ่นมีการถ่ายทอดความรู้สืบทอดกัน โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม การจักสานไม้ไผ่ การ สานซอ ไซตักกุง (เสื่อ) กระจาด กระบุง ตะกร้า เป็นต้น

ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรม และการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในชุมชนยังมี อยู่ในระดับต่ำ สิ่งที่พบว่าชุมชนโคกโคเฒ่ายังไม่ได้มีการจัดเก็บองค์ความรู้ที่เป็นรูปแบบที่ชัดเจน องค์ความรู้จะมีอยู่ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ขาดการรวบรวมความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษร (Explicit Knowledge) มีเพียงองค์ความรู้บางเรื่องที่มีการบันทึกเรื่องราวเป็นลายลักษณ์อักษรจาก เครือข่ายของชุมชนที่มาแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน เช่น องค์ความรู้ด้านการเกษตรที่มีการรวมกลุ่ม กับหน่วยงานภายนอกหรือนักวิจัยจากภายนอกที่เข้ามาวิจัยในชุมชน ทีมผู้วิจัยได้ทำการพัฒนา ฐานข้อมูลของชุมชน โดยทำการบันทึกข้อมูลในรูปสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบของเอกสารฐานข้อมูล “ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชน ตำบลโคกโคเฒ่า” โดยจัดทำเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ที่ได้ดำเนินการมาจากการวิเคราะห์สถานการณ์สภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความโดดเด่นของชุมชน ที่ควร นำมาจัดเก็บและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาจัดเก็บในระบบฐานข้อมูล ต้องเป็นองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เจ้าของภูมิปัญญายินดีให้ข้อมูลในการนำองค์ความรู้มาเผยแพร่ได้

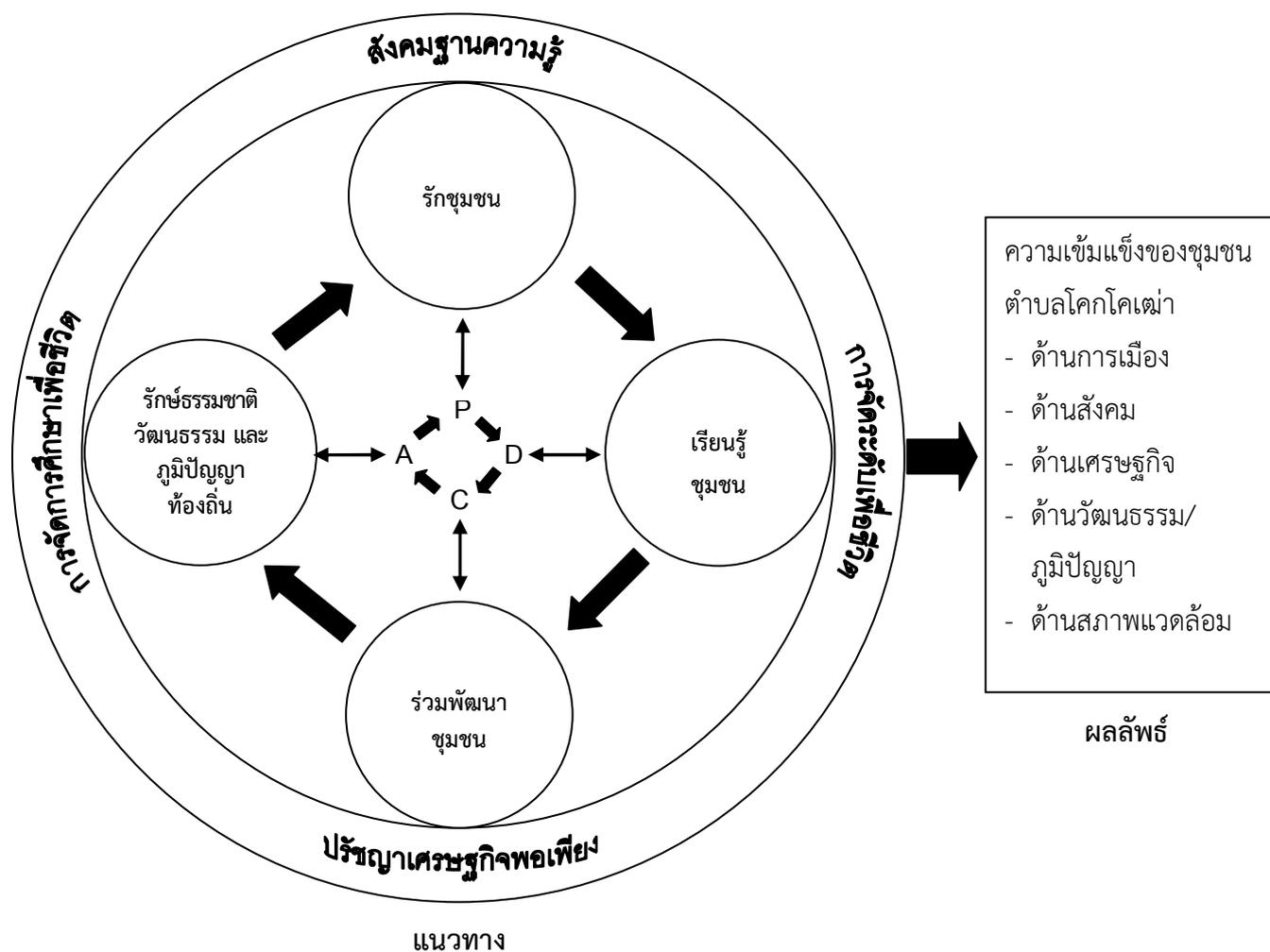
ทีมผู้วิจัยได้ออกแบบและพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการบริหารและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโคโคเตมา โดยศึกษาบริบทของชุมชนตำบลโคโคเตมาศึกษาความต้องการและข้อเสนอแนะของผู้นำชุมชน ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลโคโคเตมา ประชาชนในชุมชน รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิจัยในโครงการย่อยเกี่ยวกับระบบข้อมูลที่จะนำมาดำเนินการพัฒนาฐานข้อมูล ออกแบบฐานข้อมูล จัดอบรมผู้ใช้ซึ่งประชาชนและผู้เกี่ยวข้องในชุมชนที่เต็มใจและอาสาสมัครเข้ารับการฝึกอบรม ประเมินผลผู้เข้าอบรม ส่งมอบฐานข้อมูลให้ชุมชนตำบลโคโคเตมาใช้ใช้งาน

นอกจากนั้น ทีมผู้วิจัยได้มีการพัฒนารูปแบบการจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนโคโคเตมา เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ความรู้เป็นฐานในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมในทุกด้านต่อไป โดยรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลโคโคเตมา ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วนคือ

1. องค์ประกอบเชิงหลักการและวัตถุประสงค์
2. องค์ประกอบเชิงกระบวนการ
  - ด้านบุคลากร
  - ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม
  - ด้านงบประมาณ
  - ด้านการบริหารจัดการ
  - ห้องเรียนกลุ่มอาชีพ
  - ร้านค้าชุมชน
  - ห้องสมุดชุมชน
  - ห้องแสดงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
  - ลานกิจกรรมชุมชน
  - ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
  - ด้านการประเมินผล
3. องค์ประกอบเชิงเงื่อนไข
  - การบริหารแบบมีส่วนร่วม
  - การประชาสัมพันธ์และการสื่อสาร
  - การสนับสนุนจากทุกภาคส่วน

แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ตำบลโคโคเตมา

ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งในพื้นที่ตำบลโคโคเตมา ดังภาพที่ 5.1

ภาพที่ 5.1 แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเต่า

จากรูปภาพขออธิบายดังนี้

รักชุมชน

- รู้จักชุมชน
- ภูมิใจในชุมชน
- สร้างเครือข่าย

เรียนรู้ชุมชน

- มีความรู้เรื่องราวของชุมชน
- เข้าใจเรื่องราวของชุมชนอย่างแท้จริง
- ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ

ร่วมพัฒนาชุมชน

- ร่วมคิด
- ร่วมทำ
- ร่วมประเมิน

รักษััธรรมชาตติ/วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น

- แสวงหา
- เก็บบันทึก
- แลกเปลี่ยน/แบ่งปัน
- รักษา

การจะใช้แนวทาง 4 ร ให้ประสบความสำเร็จต้องดำเนินการควบคู่กับกระบวนการ PDCA กล่าวคือ

- ประชาชนต้องร่วมลงมือทำตามแผน
- ประชาชนต้องร่วมตรวจสอบแผนที่ได้ทำ
- ประชาชนต้องพร้อมลงมือปฏิบัติด้วยการแก้ไขอีกครั้ง

กระบวนการนี้เป็นวงจรที่ไม่มีสิ้นสุด

สิ่งที่เป็นหัวใจ คือ การจัดการศึกษาให้ชุมชน เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยมีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวกำกับ

เงื่อนไขสำคัญต้องพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพื่อสร้างสมาชิกของชุมชนให้มีพฤติกรรมการเรียนรู้ โดยอาศัยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นตัวกำกับในการดำรงชีวิต ซึ่งการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ เนื้อหาจะต้องเป็นการศึกษาชุมชนตนเองอย่างแท้จริง นำสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลักในการพัฒนา แล้วจึงขอความร่วมมือสนับสนุนจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน กล่าวคือ ชุมชนต้องเป็นตัวตั้ง เป็นผู้เริ่มพัฒนาโดยชุมชน เพื่อชุมชนเอง สิ่งที่เป็นหลักยึดไม่มีใครเข้าใจ ชุมชนมากกว่าเท่ากับคนในชุมชนเอง ต้องอยู่ด้วยค่านิยมการพึ่งตนเอง มิฉะนั้นการพัฒนาก็จะเวียนว่ายอยู่ในวัฏจักรการดีขึ้น ลดต่ำลง เป็นเช่นนี้ตลอดกาล

อภิปรายผล

การเสนอแนวทางการจัดการศึกษาให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ และใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นตัวกำกับเพื่อปลูกฝัง 4 ร กับกระบวนการ PDCA เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน โคอโคเฒ่า ด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และสภาพแวดล้อม เพราะถ้าประชาชนไม่รักชุมชนเป็นพื้นฐาน ก็จะทำให้การพัฒนาชุมชนทั้งระบบไม่ประสบความสำเร็จ

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มนู อุตมเดช และคณะ (2540) ขนิษฐา แข็งใจ (2543) และอรัญญา อางน้ำ (2543) อรวรรณ ปลั่งธนโสภา และคณะ (2545) ซึ่งมองคนในชุมชนเป็นพลังท้องถิ่นที่มีศักยภาพที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน การที่คนจะรักชุมชน เขาต้องรู้จักชุมชนที่อยู่เพื่อสร้างความรู้สึกภูมิใจชุมชน และแสวงหาความร่วมมือด้วยการสร้างเครือข่ายจะเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งทั้งทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนจะเกิดการเรียนรู้ โดยแสวงหาความรู้เรื่องราวในชุมชน เข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ พร้อมทั้งจะร่วมพัฒนาชุมชน อาทิ เช่น การเลือกสรรผู้นำ การสร้างเครือข่าย เพื่อเกิดการร่วมพัฒนาชุมชน การยอมรับแนวคิดใหม่ เช่น การพัฒนาการทำนาข้าวอินทรีย์เพื่อสุขภาพและสภาพแวดล้อม โดยหัวใจสำคัญของงานวิจัยนี้คือการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในชุมชนให้ได้ แต่ต้องเป็นการพัฒนาโดยคนในชุมชนเอง ไม่ใช่เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการผลักดันหรือการชี้แนะจากภายนอกชุมชน ยกเว้นพลังภายนอกที่เป็นเครือข่ายและร่วมกันศึกษาทำความเข้าใจกับบริบทของชุมชน ก็จะเป็นกระแสผลักดันการเปลี่ยนแปลงท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ (ลีลาภรณ์ บัวสาย, 2547) ความเข้มแข็งด้านสภาพแวดล้อม ด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องอาศัยการมีผู้นำที่เข้มแข็งสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้ ทีมนักวิจัย 8 โครงการย่อยได้ลงพื้นที่และปลูกเร้าให้ผู้นำและประชาชนในพื้นที่เกิดการตระหนักและเข้าใจพลังการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน บทบาทของสตรี ภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ การจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การจัดการความรู้ผลผลิตทางวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาการรวมกลุ่มอาชีพและกลุ่มต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีวิตและการมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่ดี การแสวงหาแนวทางใหม่ในการทำนาข้าวอินทรีย์เพื่อสุขภาพและสภาพแวดล้อมที่ดีของชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552) การที่งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญเรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดศูนย์การเรียนรู้และการส่งมอบระบบฐานข้อมูลก็เพราะความรู้เป็นพลังสำคัญที่ทำให้ประชาชนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้และจะเกิดความเข้มแข็งที่ยั่งยืน

การที่มีกระบวนการ PDCA (Deming Cycle) กำกับแนวทาง 4 ร เพราะถือว่าเป็นวงจรที่จะทำให้กิจกรรมต่าง ๆ มีการตรวจสอบปรับปรุงอย่างต่อเนื่องมีการพัฒนาไม่มีที่สิ้นสุด กล่าวคือ มีการวางแผน (Planning) เพื่อกำหนดเป็นแผน/โครงการ (Plan) เพื่อเข้าสู่การลงมือปฏิบัติ (Doing) หลังจากนั้นดำเนินการตรวจสอบ (Checking) และดำเนินการแก้ไขเพื่อลงมือปฏิบัติใหม่ (Action) และดำเนินการต่อด้วยการวางแผนอีกครั้งและเข้าสู่กระบวนการในขั้นตอนต่าง ๆ ของแนวทางทุกแนวทาง คือ 4 ร (รักชุมชน, เรียนรู้ชุมชน, ร่วมพัฒนาชุมชน, รักษ์ธรรมชาติ/วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น) ถ้าทำได้ทั้งระบบชุมชนจะก้าวสู่จุดหมายปลายทาง คือ ความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่าในด้านต่าง ๆ ได้แก่

1) ด้านความเข้มแข็งทางการเมือง กล่าวคือ การเลือกสรรผู้นำ การมีส่วนร่วมในแผนงานโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาฐานทรัพยากรในชุมชนให้มีความเหมาะสมและเอื้ออำนวยความสะดวกสบายแก่ประชาชนในชุมชน

2) ด้านความเข้มแข็งทางสังคม การมุ่งพัฒนาสตรีให้มีบทบาทและศักยภาพสร้างครอบครัวให้เข้มแข็ง การจัดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีคุณภาพเป็นรากฐานการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญของชุมชนและเป็นการแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ ความใส่ใจภาวะสุขภาพผู้สูงอายุ การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อธำรงรักษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้มแข็งดำรงอยู่ในสังคม เพราะวัฒนธรรมเป็นรากเหง้าของสังคม การจัดศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนและการมีระบบฐานข้อมูลที่สอดคล้องกับลักษณะชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นฐานทำให้เกิดความเข้มแข็งทางสังคม

3) ด้านความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ การให้ความสำคัญในการรวมกลุ่มอาชีพ การจัดกิจกรรมให้รู้จักใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน การพัฒนาอาชีพของคนเข้าสู่วงจรการคิดใหม่ โดยมีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวกำกับ ผสมผสานกับมีพฤติกรรมการเรียนรู้

4) ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมและการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น การส่งมอบระบบฐานข้อมูลจากงานวิจัยครั้งนี้ จะเป็นต้นแบบในการขยายความรู้ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมให้ชุมชนได้ดูแลรักษาหรือมีแต่การจัดฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มิวิจัยจัดไว้ให้ น่าจะเป็นแรงกระตุ้นให้ผู้นำชุมชนและกลุ่มทำงานต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนได้ดำเนินการต่อ เพราะปัญหาของชุมชนทั้งหลายหลังจากนักวิจัยจากไป สิ่งที่มีอบจะอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ต่อยอดแต่อย่างใด ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ต้องช่วยพัฒนาคนในชุมชนให้มีความรู้เพื่อพึ่งตนเองได้ในส่วนนี้ต่อไป

5) ความเข้มแข็งด้านสภาพแวดล้อม การระดมความคิดเพื่อพิจารณาสภาพแวดล้อมที่จะส่งผลต่อภาวะสุขภาพ การให้ความสนใจในเรื่องมลภาวะที่เกิดจากสารเคมีที่มาจากกิจกรรมการดูแลเรื่องความสะอาดของชุมชน

เงื่อนไขที่สำคัญ ดังที่ เสรี พงศ์พิศ (2552, 2555) กล่าวเสมอว่า การพัฒนาจะต้องเกิดจากชุมชนเองเป็นฐานรากที่สำคัญ ชุมชนต้องมีความรู้ ต้องปฏิรูปการศึกษาให้คนเกิดการเรียนรู้ ปรับวิธีคิดใหม่ โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวกำกับ ทำไมชุมชนไทยจึงพัฒนาช้าแล้วช้าอีกด้วย ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ส่วนกลางหยิบยื่นให้แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ เพราะฐานรากของชุมชนอ่อนแอไปกับกระแสผลักดันต่าง ๆ ที่หลั่งไหลมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ภายนอกชุมชน ชุมชนปิดกั้นการเปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่ชุมชนมีวิถีคิดที่แข็งแกร่ง มีการพัฒนาให้ชุมชนรู้ เข้าใจชุมชนตนเอง โดยใช้เนื้อหาสาระของชุมชน เป็นเนื้อหาหลักสูตร จัดการศึกษาคล้ายมหาวิทยาลัยชีวิตเพื่อปวงชน การที่พบว่า คนในชุมชนมีการศึกษาเพียงภาคบังคับไม่ได้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะการศึกษาไทยไม่ได้ให้ชุมชนคิดที่จะรักชุมชน คนในชุมชนศึกษามากเท่าไรก็จะห่างไกลจากชุมชนมากขึ้นเท่านั้น เพราะคนที่มีการศึกษามากจะทิ้งชุมชนไปสร้างชีวิตใหม่ในสังคมเมืองที่เพียบพร้อม เราจะไม่แปลกใจอะไร งบประมาณ

ที่ทุ่มไปกับการพัฒนาชนบทจึงไม่เพียงพอในที่สุด หน้าตาของชนบทก็จะกลายเป็นเมือง และปัญหาสังคมก็ตามมาไม่มีที่สิ้นสุด ธรรมชาติถูกทำลาย แล้วในที่สุดเราก็หวนกลับมาสู่ธรรมชาติอีกครั้ง เช่นกรณีการใช้สารเคมีกับการเกษตร เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

1. การเตรียมความพร้อมของชุมชนในการสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาให้คนในชุมชนมีพฤติกรรมการเรียนรู้ชุมชนที่แท้จริง ทำแผนที่ชีวิต วางเข็มทิศชุมชน กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ด้วยมีการจัดการศึกษาคณะมหาวิทยาลัยชีวิต ใช้รากฐานการคิดของ ดร. เสรี พงศ์พิศ มาเป็นแนวทาง แม้ต้องอาศัยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวกำกับเนื้อหา หลักสูตรที่ศึกษา คือ ทุกสิ่งทุกอย่างในชุมชน

2. บทบาทผู้นำชุมชน

ผู้นำชุมชนควรดำรงรักษาและต่อยอดฐานข้อมูลที่ผู้วิจัยส่งมอบพร้อมทั้งยังประสานความสัมพันธ์กับทีมงานวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้ในส่วนนี้ของผู้เกี่ยวข้องกับระบบฐานข้อมูลในชุมชนให้เข้มแข็งและควรนำความรู้เรื่องการทำนาข้าวอินทรีย์ไปร่วมระดมความคิดและวิเคราะห์ความเป็นไปได้ เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมของชุมชน โดยยึดหลักให้คนในชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา

3. บทบาทองค์กรบริหารส่วนตำบล

องค์กรบริหารส่วนตำบล ควรปรับกระบวนการทำงานกับชุมชนด้วยการสร้างความผูกพันระหว่างบุคลากรขององค์กรบริหารส่วนตำบลกับประชาชนในชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งในหลายด้านทั้งนี้จะเกิดแผนงาน โครงการที่เป็นความต้องการอย่างแท้จริงของประชาชนในชุมชน

4. การเตรียมความพร้อมในการจัดตั้งและบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในตำบลโคกโคเต่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี

การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนเป็นเรื่องที่สามารถดำเนินการให้เกิดขึ้นได้ไม่ยาก แต่การดำรงรักษาให้ศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งขึ้นอยู่อย่างยั่งยืนในลักษณะที่เป็นศูนย์ที่มีชีวิต เป็นศูนย์ ที่มีประโยชน์ต่อชุมชน เป็นศูนย์ที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงให้มีความทันสมัยอย่างต่อเนื่อง เป็นเรื่องที่ดีถือว่าเป็นปัญหาที่ยิ่งใหญ่ของการบริหารจัดการศูนย์ทั้งหลายที่จัดตั้งขึ้น กล่าวคือ ถ้าประชาชนไม่เห็นความสำคัญ ไม่เห็นประโยชน์ และเกิดความรู้สึกว่าการเข้าร่วมเป็นภาระจะทำให้ศูนย์นั้นไม่มีความหมายใด ๆ และในที่สุดจะล่มสลายไป ดังนั้น การเตรียมความพร้อมในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน ควรมีขั้นตอนดังนี้

1. ผู้นำและประชาชน จะต้องจัดเวทีสนทนาให้เกิดการยอมรับว่าชุมชนต้องมีศูนย์การเรียนรู้เพราะศูนย์การเรียนรู้จะเป็นต้นแหล่งให้คนในชุมชนมีกิจกรรมการทำงานร่วมกัน สร้างองค์ความรู้ร่วมกัน เพื่อนำความรู้เป็นแกนกลางในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งในการจัดเวทีสนทนาสามารถเชิญตัวแทนในชุมชนอื่นที่มีศูนย์การเรียนรู้ที่เข้มแข็งมาแลกเปลี่ยน เพื่อกระตุ้นและจูงใจให้ใช้ความรู้เป็นพลังในการขับเคลื่อนชุมชน

2. ผู้นำและประชาชน ต้องร่วมกำหนดรูปแบบศูนย์โดยพิจารณาจากรูปแบบที่งานวิจัยในครั้งนี้ได้นำเสนอ และจากตัวอย่างศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนอื่นประกอบ เพื่อถ่วงดุลเป็นรูปแบบที่ชุมชนกำหนดขึ้นเองตามบริบทของชุมชนไม่ใช่จากการชี้นำของผู้อื่น

3. ผู้นำและประชาชน ต้องร่วมกำหนดการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ว่าจะมีกระบวนการในการบริหารอย่างไร โดยเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในชุมชน นอกชุมชนตลอดจนนักวิชาการ และนักพัฒนาชุมชนร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อนและแนวทางต่าง ๆ ที่ทำให้การบริหารประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลว เพื่อนำมาเป็นบทเรียนในการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้ที่จะจัดตั้งขึ้นให้ประสบผลสำเร็จ โดยให้ตระหนักว่าชุมชนต้องเป็นตัวตั้งและริเริ่มเอง

สิ่งที่พบในการวิจัยครั้งนี้คือ ต้องทำให้เกิดการบริหารแบบมีส่วนร่วมให้ได้ ต้องมีการประชาสัมพันธ์และสื่อสารอย่างทั่วถึง และต้องได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง และที่สำคัญสาระในศูนย์ต้องมีความเหมาะสม มีความจำเป็น มีคุณค่าต่อชุมชน จึงจะทำให้ชุมชนดำรงรักษาศูนย์การเรียนรู้ให้อยู่อย่างยั่งยืน

5. การเตรียมความพร้อมในการบริหารจัดการฐานข้อมูลเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในตำบลโคกโคเต่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี

ในงานวิจัยเรื่องนี้ คณะผู้วิจัยได้ออกแบบและพัฒนาฐานข้อมูลของชุมชนโคกโคเต่า ตามหลักวิชาเพื่อให้ฐานข้อมูลมีเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ สามารถใช้งานได้ง่ายสะดวก พร้อมทั้งสามารถให้ผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลระบบพัฒนาต่อยอด เพื่อให้ฐานข้อมูลมีความทันสมัยด้วยการอบรมอาสาสมัครในชุมชนกลุ่มหนึ่งให้เรียนรู้และมีความเข้าใจระบบฐานข้อมูลเป็นอย่างดี ดังนั้น อาสาสมัครกลุ่มที่ผ่านการอบรมนี้ต้องจัดเวลาอบรมให้ประชาชนกลุ่มอื่นในชุมชนให้รู้และเข้าใจ โดยการขยายผลการอบรมให้ครบตามจำนวนที่จะเป็นแกนนำให้ชุมชนสามารถเข้าถึงข้อมูล ในระบบฐานข้อมูลที่พัฒนาขึ้น การอบรมที่จัดขึ้นควรจัดเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ในรูปแบบอบรมเชิงปฏิบัติการโดยเชิญวิทยากรที่เป็นทีมวิจัยมาเป็นที่ปรึกษาอยู่นอก แต่ให้ผู้รู้ในชุมชนที่ผ่านการอบรมเป็นผู้ให้ความรู้โดยตรง โดยมีวิทยากรสังเกตเพื่อให้อาสาสมัครให้การอบรมดีขึ้นในครั้งถัดไป และควรมีการพิจารณาคัดเลือกผู้ที่มีความสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจเป็นผู้อบรมในกลุ่มอื่น ๆ ต่อไปให้มีผู้รู้ในเรื่องฐานข้อมูลจำนวนมากพอในแต่ละหมู่บ้านเพื่อเป็นที่พึ่งของคนในชุมชนที่ไม่รู้จริง ๆ

แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนต้องพึ่งตนเองให้ได้ด้วยการดำเนินการต่อยอดความรู้ที่นักวิจัยได้
อบรมให้ โดยประสานความร่วมมือกับสถาบันอุดมศึกษาให้สนับสนุนพัฒนาความรู้ในสาขาเทคโนโลยี
สารสนเทศ ในด้านการพัฒนาเว็บไซต์ให้มีความทันสมัย และน่าสนใจแก่ผู้เข้าชม ถ้าชุมชนเห็น
ความสำคัญเรื่องนี้อย่างจริงจัง การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งมีความเป็นไปได้ เพราะโครงสร้างสังคม
ใหม่อาศัยความรู้เป็นพื้นฐานที่เรียกว่า สังคมแห่งความรู้และเครื่องมือที่ให้ชุมชนสามารถรับรู้ เรียนรู้
ได้รวดเร็วคือเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งเป็นเรื่องที่รัฐบาลในยุคใหม่สนับสนุนและให้ความสำคัญ ดังนั้น
การขอการสนับสนุนงบประมาณเรื่องนี้จึงมีความเป็นไปได้

จากสภาพความเข้มแข็งของชุมชนในด้านต่าง ๆ ที่พบนั้น สิ่งที่สำคัญที่จะทำให้ชุมชนมี
ความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน คือ ผู้นำและประชาชนในชุมชน ซึ่งสามารถอธิบายให้เห็นความสำคัญได้ดังนี้

ผู้นำ มีบทบาทสำคัญในการแสวงหาการมีส่วนร่วมกับประชาชนพื้นที่และบุคคลต่าง ๆ
ตลอดจนองค์กรภายนอกชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายให้เกิดการพัฒนาชุมชน ดังนั้น ผู้นำจะต้องมีความ
รอบรู้อุทิศเวลาเพื่อการพัฒนา มีบุคลิกภาพในการสร้างแรงบันดาลใจ มีมนุษยสัมพันธ์ มีความอดทน
มีความคิดที่เป็นระบบมองเหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ในองค์รวมได้ และสิ่งสำคัญในยุคปัจจุบัน
คือ มีความซื่อสัตย์ โปร่งใสในการทำงาน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและพรรคพวก คุณสมบัติ
ดังกล่าวจะเป็นกลไกที่ทำให้สังคมเติบโตและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพราะเป็นผู้รณรงค์ให้ประชาชน
ร่วมมือกำหนดนโยบายและทำให้นโยบายของชุมชนบรรลุผลอย่างแท้จริง

ประชาชน ประชาชนเป็นบุคคลสำคัญที่จะต้องร่วมมือในนโยบายและโครงการต่าง ๆ
ดำเนินไปด้วยดี ประชาชนเป็นสมาชิกพื้นฐานที่เป็นหัวใจของชุมชน เริ่มตั้งแต่การสร้างครอบครัวให้
มีภูมิคุ้มกันด้านการศึกษาสุขภาพและมีความขยันอดทนในด้านการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ
ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความสนใจเอาใจใส่พิทักษ์รักษาสิทธิทางการเมือง การร่วม
ดูแลรักษาสังคม วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม

6. บทบาทสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่

สถาบันอุดมศึกษาที่อยู่ในพื้นที่ คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตต้องกำหนด
วัตถุประสงค์หนึ่งของมหาวิทยาลัย คือ การพัฒนาชุมชนที่มหาวิทยาลัยตั้งอยู่ โดยให้ความสำคัญใน
การพัฒนา ศูนย์เรียนรู้ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองท้องถิ่น
โดยเฉพาะบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลกับการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน

สถาบันการศึกษาต้องเป็นผู้ที่เรียนรู้และเข้าถึงชุมชนก่อน เพื่อให้ชุมชนไว้วางใจ เพราะ
จากการลงพื้นที่ คนในชุมชนมองสถาบันอุดมศึกษาที่มาอยู่ในพื้นที่ในลักษณะแปลกแยก ไม่กล้าเข้ามา
ใช้ทรัพยากร ดังนั้น สถาบันการศึกษาต้องมีนโยบายสนับสนุนเอื้อการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนา
ชุมชนอย่างแท้จริง อาทิเช่น คนในชุมชนอยากให้เด็กได้เรียนว่ายน้ำในสถาบันศึกษาแต่ไม่กล้าที่จะ
เข้ามาสร้างความสัมพันธ์ ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนพื้นที่โคกโคเฒ่า ทั้ง 5 ด้าน คือ

1) ด้านการเมือง 2) ด้านสังคม 3) ด้านเศรษฐกิจ 4) ด้านสภาพแวดล้อม และ 5) ด้านวัฒนธรรม/ภูมิปัญญาท้องถิ่น นั้น องค์ความรู้ทางวิชาการของสถาบันอุดมศึกษาสามารถกำหนดเป็นแผนและโครงการในการพัฒนาความเข้มแข็งทั้ง 5 ด้านดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

7. บทบาทที่มวิจัย

ที่มวิจัยควรวางแผนการวิจัยต่อยอด เพื่อช่วยคนในชุมชนให้มีความเข้มแข็งในด้านใดด้านหนึ่งก่อน เพื่อให้ชุมชนยอมรับความจริงใจของนักวิชาการที่เป็นที่มวิจัย อาทิเช่น การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุเด็กเล็กในชุมชน ตลอดจนการพัฒนากลุ่มอาชีพเพื่อช่วยให้เกิดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1) คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ควรดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนาสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่าทั้งระบบ

2) คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ควรดำเนินการวิจัยเพื่อสร้างชุดการช่วยเหลือด้านการดูแลสุขภาพแวดล้อมของชุมชนและพัฒนาระบบฐานข้อมูลให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีชีวิตแบบออนไลน์

3) คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ควรทำการวิจัยพัฒนาระบบการศึกษา ด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในรูปการลงปฏิบัติช่วยพัฒนาการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ

4) คณะวิทยาการจัดการ หรือคณะอื่น ๆ ที่มีองค์ความรู้ด้านการพัฒนาอาชีพ พัฒนาคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจ ควรทำการวิจัยในรูปการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) พัฒนาความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจให้ชุมชน

5) คณะมนุษยศาสตร์และคณะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรดำเนินการวิจัยต่อยอดด้านการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งความรู้ เพื่อให้ประชาชนมีพฤติกรรมการเรียนรู้ และพัฒนาจิตสำนึกการมีส่วนร่วม รักษาผลประโยชน์ของชุมชน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรมภาษาไทย

- กนกกร สุทธิอาจ. (2554). *บทบาทสตรี* (สัมภาษณ์). [Online]. Available:http://drwichid.blogspot.com/2011/12/blog-post_09.html
- กรรณิกา นากลาง วราภรณ์ วงศ์บุญ โยธิน คนบุญ ประเสริฐ ไซยวัฒน์ และรณชัย ช่างศรี. 2549. *การจัดการพืชบำรุงดินอย่างเหมาะสมในนาข้าวอินทรีย์*. สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 4. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพมหานคร.
- กัญญา ชมศิลป์. (2538). *การจัดการข่าวสารความรู้ของชุมชนชนบท*. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กัลยา คำสายฝน. (2551). *ศึกษาผลการดำเนินงานโครงการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามพระราชดำริตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์การบริหารส่วนตำบลสองแคว อำเภอต๋อยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่*.
- ชนิษฐา แจ่มใจ. (2543). *ชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาชุมชนบางปลาгод อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จันทนา อินทปัญญา. (2550). *แนวทางการส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ในพื้นที่ตำบลสร้อยละคร อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์*. วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต การจัดการสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- จันทร์ทิพย์ ปาละนันท์ และรวีวรรณ ฉะยทอง. (2547). สัมภาษณ์พิเศษ ดร. เสรี พงศ์พิศ (ประธานมูลนิธิหมู่บ้าน) ถอดรหัส “ภูมิปัญญาไทย” อีกหนึ่งทุนทางสังคม. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม* ปีที่ 41 ฉบับที่ 5 (กันยายน - ตุลาคม 2547).
- จิระประภา อัครบวร บุญอนันต์ พิณยทรัพย์ และสมบัติ กุสุมาวสี. (2545). *ยุทธศาสตร์ชุมชนเข้มแข็งด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์: กรณีศึกษาตำบลบางพระ จังหวัดฉะเชิงเทรา*.
- ช่อผกา แก้วใหญ่ ธีรพงษ์ มาลัยทอง. (2547). สัมภาษณ์พิเศษ นายแพทย์อภิสิทธิ์ อารงวรวงกุล (ผู้อำนวยการโรงพยาบาลอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ปราชญ์ชาวบ้าน: ทุนมนุษย์ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม* ปีที่ 41 ฉบับที่ 5 (กันยายน - ตุลาคม 2547).
- ชูเกียรติ ลีสวรรณ์. (2535). *ระบบการเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชนบทภาคเหนือ*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ทรงศิริ สาประเสริฐ. (2542). *ลักษณะการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้าน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาวชิราวุฒยาลัยมหิดล.
- ทวี ศุภต์กาญจนากุล, กิ่งแก้ว คุณเขต, นพรัตน์ ม่วงประเสริฐ, บุญดิษฐ์ วรินทร์รักษ์, ปริศนา หาญวิริยะพันธุ์, ศิวะพงษ์ นฤบาล, อานนท์ สุขสวัสดิ์, กรรณิกา นากลาง, พิบูลวัฒน์ ยังสุข และ อวยชัย บุญญาพงษ์. (2542). *การจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดินในการผลิตข้าวอินทรีย์*. รายงานผลงานวิจัย ประจำปี 2541 กลุ่มวิชาการ สถาบันวิจัยข้าว กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพมหานคร.
- นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม. (2548). *การพัฒนารูปแบบเมืองแห่งการเรียนรู้: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดชลบุรี*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นภาพรณ หะวานนท์ เพ็ญสิริ จีระเดชากุล และสุรภูมิ ปัดไธสง. (2550). *ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- นิตยา คชภักดี และคณะ. (2543). *การสำรวจสุขภาพประชาชนไทย ครั้งที่ 2 พ.ศ.2535 - 2540*.
- นิสวันต์ พิษณุดำรง. (2549). *ดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย*. ใน *วารสารเศรษฐกิจและสังคม* ปีที่ 43 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มีนาคม 2549).
- บรรลุ ศิริพานิช. (2542). *ผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.
- บดีนทร์ วิจารณ์ วีรภูธ มาฆะศิริานนท์ (แปล). มาร์ควอดด์, ไมเคิล เจ. (2548). *การพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้*. กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- ปณิตา พันภัย. (2544). *การบริหารความรู้: แนวคิด และกรณีศึกษา*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสิทธิ์ นิมิจินดา และคณะ. (2547). *กระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ฐานเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนโพธิ์มี*. มหาสารคาม : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปาริชาติ เทพอารักษ์ และตฤตถนัย นพคุณ. (2552). *ความขัดแย้งในสังคมไทย*. ใน *วารสารเศรษฐกิจและสังคม* ปีที่ 46 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม - กันยายน 2552).
- พชนี ว่างยงฉิม. (2545). *ศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับเด็กวัยอนุบาลในโรงเรียนและศูนย์เด็กเล็กในภาคกลาง*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภรณ์ ขนธิปกรณ์. (2548). *ดัชนีชี้วัดการพัฒนาประเทศ เครื่องมือวัดระดับความสำเร็จของการพัฒนา: ความอยู่ดีมีสุขวัดได้อย่างไร*. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม* ปีที่ 42 ฉบับที่ 4 (กรกฎาคม - สิงหาคม 2548).

- ภรณ์ ขนาธิปกรณ์ และวัชรีย์ พุ่มทอง. (2547). สัมภาษณ์พิเศษ ครูประยงค์ รัตนรงค์ แบบอย่างทุนทางสังคม ประยงค์ รัตนรงค์ แห่งชุมชนไม้เรียง. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม* ปีที่ 41 ฉบับที่ 5 (กันยายน - ตุลาคม 2547).
- เกา โพธิ์เงิน. (2548). *การพัฒนาาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศสถิติ: กรณีศึกษา สถิติอำเภอเมืองจังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- มนู อุดมเวช และคณะ (2540). *แนวทางศึกษาและพัฒนาประชาสังคมเพชรบุรี*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- รัตนา จันทร์เทาว์. (2545). *บทบาทสตรีกับการจัดสวัสดิการชุมชนด้านสุขภาพอนามัย เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และบทบาทด้านศาสนาและวัฒนธรรม*. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ลีลาภรณ์ บัวสาย. (2552). *พลังท้องถิ่น บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน*. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*. ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 ธันวาคม 2552 ฉบับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. ตรีง: พีพี พรินท์ติ้ง.
- วราห์ เข็นประติยุทธิ. (2549). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการชุมชนเข้มแข็งขององค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลเขาหินช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา*.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2535). *ความสัมพันธ์และทัศนคติของเด็กไทยมุสลิมและเด็กไทยพุทธต่อผู้ใหญ่หนุ่มสาวและสูงอายุ (ญาติ - ไม่ใช่ญาติ)*. กรุงเทพมหานคร: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริพร ใจสุข. (2552). *กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านรังปอ ตำบลเหมืองแก้ง อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่*.
- สกุลศักดิ์ อินหล้า. (2551). *วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชน การพึ่งตนเอง บ้านสวยสายลมลอย ตำบลห้วยทราย อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพ) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
- สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม. (2547). *การจัดการความรู้ (Knowledge Management)*[Online]. Available: [http:// www.thaiall.com/km/indexo.html](http://www.thaiall.com/km/indexo.html)

บรรณานุกรมภาษาต่างประเทศ

Bukowitz, W.R. and Williams, R.L.. (1999). *The Knowledge Management Fieldbook*.
London: Financial Times Prentice Hall.

Quinn, J.B.. (1992). *Intelligent Enterprise: A Knowledge and Service based paradigm
for Industry*. New York: Free Press.

United Nation. 2005. *The eight Millennium Development Goals* [Online]. Available:
<http://www.unfpa.org/swp/2005/presskit/summary.htm>

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล	รองศาสตราจารย์ ดร.พยอม วงศ์สารศรี
วัน เดือน ปี เกิด	9 สิงหาคม พ.ศ. 2491
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร ปริญญาตรี จาก มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ปริญญาโท จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร ปริญญาเอก จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร
ประวัติการทำงาน	- คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย - คณะกรรมการบริหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต - คณะกรรมการสภาวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต - คณะกรรมการประจำบัณฑิตวิทยาลัย - คณะกรรมการโครงการบัณฑิตวิทยาลัย โครงการการจัดการดูแลผู้บัณฑิต - คณะกรรมการสภาวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ - คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนศรีอยุธยา
ผลงานทางวิชาการ	ตำรา - องค์กรและการจัดการ - การบริหารทรัพยากรมนุษย์ - มนุษย์สัมพันธ์ในองค์กร งานวิจัย - การศึกษาบทบาทการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดในหน่วยงานของรัฐ : ศึกษาเฉพาะกรณีกระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ - การศึกษารายได้รายจ่ายของผู้ใช้แรงงานที่มีรายได้น้อยในสถานประกอบการทั่วประเทศ - ศึกษาเปรียบเทียบรายได้อัตราของผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานภาครัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชน
สถานที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
ตำแหน่งทางวิชาการ	รองศาสตราจารย์

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล	รองศาสตราจารย์อังคณา นุตยกุล
วัน เดือน ปี เกิด	13 กรกฎาคม พ.ศ. 2492
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2513 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2536 สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2514 พนักงานพัสดุตรี กองบริการเครื่องจักรกล กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2518 เจ้าหน้าที่ตรวจสอบภายใน กองคลัง กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2519 อาจารย์ประจำวิทยาลัยพาณิชการธนบุรี กรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2537 - ปัจจุบัน อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
ผลงานทางวิชาการ	ตำรา <ul style="list-style-type: none"> - หลักการบัญชีเบื้องต้น - บัญชีชั้นกลาง 2 - บัญชีธนาคาร - วิเคราะห์งบการเงิน งานวิจัย <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาการให้บริการของสำนักงานบัญชีต่อผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดย่อม ในเขต กทม. - สภาพและแนวทางการพัฒนาการทำวิจัยในชั้นเรียนของอาจารย์ มสศ. - การเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในพื้นที่ตำบลโคกโคเฒ่า อ. เมือง จ. สุพรรณบุรี - การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันมหาอุทกภัย กรณีศึกษาเทศบาลนครนนทบุรี และเทศบาลนครปากเกร็ด จ.นนทบุรี
สถานที่ทำงาน	หลักสูตรการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
ตำแหน่งทางวิชาการ	รองศาสตราจารย์

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล	รองศาสตราจารย์ ดร.อรุวรรณ ชมชัยยา
วัน เดือน ปี เกิด	18 มีนาคม พ.ศ. 2494
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2515 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2518 จิตวิทยาการศึกษาแนะแนว จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2542 Industrial Education Management Technological University of The Philippines
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2538 - 2540 รองคณบดีวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สถาบัน ราชภัฏสวนดุสิต พ.ศ. 2540 - 2542 ผู้ประสานงานศูนย์พงษ์สวัสดิ์ สถาบันราชภัฏ สวนดุสิต พ.ศ. 2542 - 2545 ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมวิชาการ สถาบันราชภัฏ สวนดุสิต พ.ศ. 2545 - 2547 รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนดุสิต พ.ศ. 2548 - 2552 ผู้อำนวยการศูนย์พงษ์สวัสดิ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนดุสิต พ.ศ. 2554 - ปัจจุบัน ที่ปรึกษาด้านวิจัย โรงเรียนการเรือน มหาวิทยาลัย ราชภัฏสวนดุสิต
ผลงานทางวิชาการ	งานวิจัย - การศึกษาความคาดหวังและความพึงพอใจต่อการมาศึกษาที่มหาวิทยาลัย ราชภัฏสวนดุสิต ศูนย์พงษ์สวัสดิ์ - ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมารดาในการปลูกฝังจิตสำนึกด้าน จริยธรรมแก่บุตรก่อนวัยเรียน จังหวัดนนทบุรี - พฤติกรรมการบริโภคข้าวหอมมะลิอินทรีย์ของประชาชนในเขต กรุงเทพมหานครและปริมณฑล
สถานที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
ตำแหน่งทางวิชาการ	รองศาสตราจารย์